

- Naar een nieuwe demografische wereldorde?
- Zal de *Verklaring van Parijs* de ontwikkelingshulp doeltreffender maken?
- Perspectieven op de voedselcrisis

Jaargang 32, nr. 145, 2008/3

Vereniging voor de Verenigde Naties

Wij, de volken van de Verenigde Naties verenigd voor een betere wereld

Reeds meer dan 60 jaar zetten de **Verenigde Naties** zich in voor een betere wereld. De werking van de VN kent een wisselend verloop. Toch blijft de VN een belangrijke plaats innemen in het menselijk streven naar een langdurige vrede en duurzame ontwikkeling.

De **Vereniging voor de Verenigde Naties** heeft tot doel de beginselen van de VN te verspreiden en de bevolking bewust te maken van de noodzakelijkheid van internationale samenwerking.

De VVN beoogt in Vlaanderen een betere kennis van en een beter begrip voor de werking en doelstellingen van de VN bij te brengen. Niet alleen de VN zelf, maar ook de verschillende hulporganen en gespecialiseerde organisaties komen aan bod. Als niet-gouvernementele organisatie volgt de VVN eveneens de Belgische inbreng en de mogelijke rol van Vlaanderen binnen de VN. De VVN wil op een objectieve, kritische en constructieve manier het debat rond internationale samenwerking en de rol die de wereldorganisatie hierbij kan spelen, voeren.

Foto Amb. J. Verbeke: UN Photo/Eskinder Debebe

Wereldbeeld

Tijdschrift van de Vereniging voor de Verenigde Naties
(5 nrs. per jaar)
Jaargang 32 ! 2008/3 ! nr. 145

Zetel

Vereniging voor de Verenigde Naties
Blijde Inkomststraat 5, B-3000 Leuven, België
Tel. +32 16 32 87 37
E-mail: info@vvn.be
Website VVN: <http://www.vvn.be>

Verantwoordelijke uitgever

Prof. Dr. Jan Wouters, Voorzitter
Leuven Centre for Global Governance Studies
Blijde Inkomststraat 5, 3000 Leuven
Tel. +32 16 32 87 33 ! fax +32 16 32 87 26
jan.wouters@ggs.kuleuven.be

Hoofredacteur

Veronique Joosten
Universiteit Antwerpen ! Faculteit Rechten
Venusstraat 23, bureau 1.46, 2000 Antwerpen
Tel. (0032) 03 275 58 37 ! fax (0032) 03 275 51 20
veronique.joosten@ua.ac.be

Redactiecomité

Francis Baert (UNU-CRIS) ! Sven Biscop (Egmont) ! David Crikemans (UA)
! Jan De Bisschop ! Melanie De Groof (Universiteit Maastricht) ! Ria
Heremans (VVN) ! Tom Ruys (KULeuven) ! Neri Sybesma (VUB) ! Tine
Vandervelden (UGent) ! Piet Willems (UGent) ! Jan Wouters (KULeuven)

Correspondenten

Dominiek Benoot ! Eric De Brabandere ! Charlotte Mertens ! Ann Pauwels
! Cedric Ryngaert

Auteursrichtlijnen

De redactie verwelkomt alle ingezonden artikels en opiniebijdragen over VN-
verwante onderwerpen. De volledige auteursrichtlijnen zijn beschikbaar bij
de hoofdredacteur en op de website.

Lidmaatschap

€ 15 per jaar te storten op rekening nr. 001-0468369-32

Lid van de Unie van de Uitgevers van de Periodieke Pers

Met steun van de
Vlaamse overheid

Edito: Een frisse wind op www.vvn.be

Sta ons toe om in dit editoriaal voor één keer wat te navelstaren.

Natuurlijk zouden we kunnen verwijzen naar het *outcome document* van de *World Summit on the Information Society* die in 2003 in Tunis plaatsvond en waar de aanwezige ministers hun engagement bevestigden ten aanzien van de vrijheid om via het internet informatie te zoeken, ontvangen, delen en gebruiken, in het bijzonder voor de creatie, verzameling en verspreiding van kennis, of ook naar de Verklaring die de Algemene Vergadering in 1998 aannam inzake het recht en de verantwoordelijkheid van individuen, groepen en maatschappelijke lichamen om universeel erkende mensenrechten en fundamentele vrijheden te bevorderen en te beschermen en die ons sterkt in onze statutaire missie om de *kennis van de beginselen en van de werking van de Verenigde Naties te verspreiden en de bevolking bewust te maken van de noodzaak van internationale samenwerking*.

Maar dat zou slechts een aanleiding zijn om te komen tot het werkelijke onderwerp van dit editoriaal: de frisse lentewind die ons onlangs een volledig vernieuwde website heeft meegewaaid. Een nieuwe website waarmee we nog meer dan vroeger onze missie zo goed mogelijk willen vervullen. En dat vertaalt zich niet alleen in een nieuwe lay-out. Naast *Wereldbeeld* en onze boekenreeks *Wereldvisie* biedt het wereldwijde web de VVN vanaf nu immers de mogelijkheid om kort op de bal te spelen. De technologie waarmee de nieuwe site is gemaakt staat immers toe om een heuse webredactie uit te bouwen waarvan eenieder makkelijk en snel nieuws op de VVN-webstek kan plaatsen, en maakt het ons ook mogelijk om via de RSS-techniek nieuws automatisch van websites uit de VN-familie te plukken. Op die manier willen we van www.vvn.be in de toekomst naast een plek waar u, zoals in het verleden, informatie over de activiteiten van de vereniging en vroegere nummers van *Wereldbeeld* kunt vinden, meer en meer ook een heus kruispunt van nieuws over de VN maken. Een andere nieuwigheid is de forse uitbreiding van de pagina's van onze jongerenafdeling *VVN Youth*, apart maar toch geïntegreerd in de rest van de website.

Neem gerust een kijkje op het vertrouwde internetadres, en verspreid alstublieft ook het goede nieuws bij andere vrienden van de VN. Via de nieuwe website kan iedereen zich overigens ook makkelijk aanmelden als nieuw lid van de VVN. Want het is dankzij uw lidmaatschapsbijdrage, en de genereuze steun van de Vlaamse overheid, dat we u dit kunnen aanbieden.

Maarten Vidal, webmaster

Inhoud

Edito: Een frisse wind op www.vvn.be <i>Maarten Vidal</i>	1
Naar een nieuwe demografische wereldorde <i>Ronald C. Schoenmaeckers</i>	2
Zal de <i>Verklaring van Parijs</i> de ontwikkelingshulp doeltreffender maken? <i>Louis Callewaert</i>	14
De EU, België, Vlaanderen en de VN: Het voorzorgsprincipe en het verbod op wapens met verarmd uranium <i>Willem Van den Panhuysen</i>	22
In de kijker: Perspectieven op de voedselcrisis	26
– Food for thought: de voedselcrisis in het licht van de WTO regelgeving en onderhandelingen <i>Dominic Coppens</i>	26
– De wereldvoedselcrisis: oorzaken en gevolgen vanuit een NGO-perspectief <i>Felien Desmedt</i>	31
Opinie: The reform of the Security Council – some personal reflections <i>Johan Verbeke</i>	36
Actualiteit: Jongeren en het middenveld vragen minister Michel en mevrouw Coomarswamy de strijd tegen het gebruik van kindsoldaten op de agenda te houden <i>Charlotte Van den Abeele</i>	39
Actualiteit: UNCTAD XII in actie <i>Karin Wilms</i>	43
Nieuws in het kort <i>Neri Sybesma-Knol</i>	45

Naar een nieuwe demografische wereldorde?

door Ronald C. SCHOENMAECKERS¹

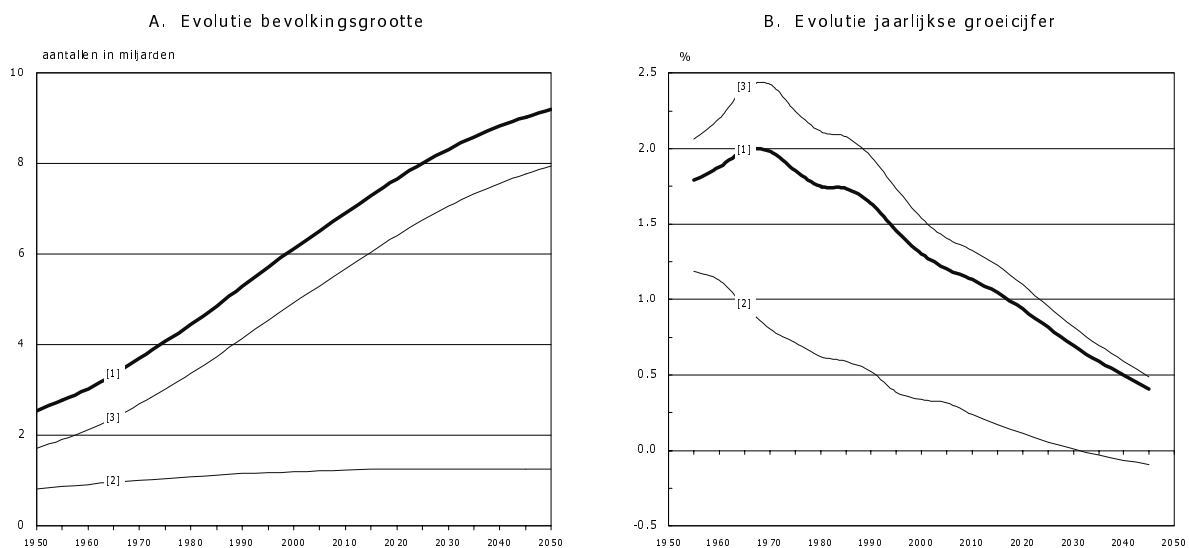
De wereldbevolking blijft groeien. Tegen 2050 zal de wereldbevolking ongeveer 9,2 miljard mensen tellen – ongeveer 40 procent meer dan het huidige aantal (6,6 miljard). De aangroei is echter erg ongelijk. Het grootste deel ervan gebeurt in de arme landen. Het resultaat is dat tegen 2050 de rijke landen nog maar amper 13,5 procent van de wereldbevolking zullen uitmaken. Het is dus niet overdreven te stellen dat de rijke landen, en meer bepaald de EU-lidstaten, demografisch een ‘dwerg’ zullen worden.

De bevolkingen worden ook ouder. Dit is vooral het geval voor de West-Europese landen, waar nu al bijna 20 procent van de bevolking 65 jaar of ouder is. Het fenomeen van de ‘bevolkingsveroudering’ zal zich echter niet beperken tot de rijke landen. Ook de arme landen, met inbegrip van de Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara, zullen in de loop van de 21ste eeuw ‘ouder’ worden. Een en ander moet worden verklaard in het kader van de ‘demografische transitie’.

De aanhoudende groei van de bevolking in de arme landen

Volgens de laatste bevolkingsvooruitzichten van de VN (UN, 2007a & 2007b) zal, op basis van de *midden variant*², de wereldbevolking tegen 2050 onge-

veer 9,19 miljard inwoners tellen (figuur 1a). Dit betekent dat tegen 2050 de wereld nagenoeg 4 keer meer inwoners zal tellen dan in 1950 (2,53 miljard) en ongeveer 40 procent meer inwoners dan vandaag (in 2006 waren er 6,59 miljard inwoners).

Legende: [1] Wereld; [2] Rijke landen; [3] Arme landen.

Bron: UN Population Prospects. The 2006 Revision.

FIGUUR 1 – Evolutie van de bevolkingsgrootte (A) en van het jaarlijkse groeicijfer (B), volgens de ‘midden variant’, Wereld en Rijke en Arme landen, 1950-2050.

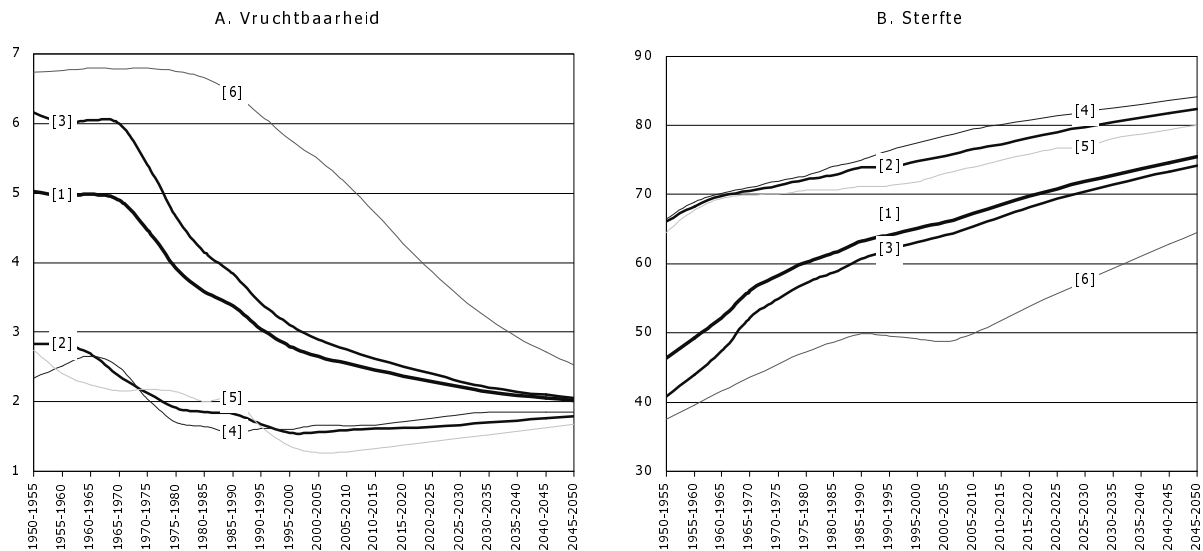
Anders gezegd, in de loop van de volgende 4 decennia zal de wereldbevolking aangroeien met ongeveer 2,60 miljard, zijnde een aantal groter dan het wereldbevolkingsaantal van 1950. Het goede nieuws is dat de aangroei afneemt. Tussen 1950 en 2000 was

de jaarlijkse aangroei van de wereldbevolking gelijk aan 1,76 procent; tussen 2000 en 2050 zal deze zijn gehalveerd tot 0,81 procent. Voortgaande op een toenemende afname van de groei van de wereldbevolking zou volgens de langtermijn projecties van de

VN tegen 2150 een nulgroei worden bereikt; tegen die tijd zou de wereldbevolking 9,7 miljard inwoners kunnen tellen (UN, 2003). De aangroei is erg ongelijk verdeeld tussen de rijke en arme landen.³ Bijna alle aangroei (99%) gebeurt in de arme landen. Eén

en ander is het gevolg van de blijvende grote verschillen die bestaan tussen de arme en rijke landen wat betreft vruchtbaarheid en sterfte. Dit is geïllustreerd in figuur 2.

Legende: [1] Wereld; [2] Rijke landen; [3] Arme landen; [4] EU(15)*; [5] EU(12)*; [6] Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara.

* mediaan waarde

Bron: UN Population Prospects. The 2006 Revision.

FIGUUR 2 – Evolutie van de vruchtbaarheid (overeenkomende met het totale vruchtbaarheidscijfer of het gemiddelde kindertal per vrouw) en van de sterfte (overeenkomende met de levensverwachting bij de geboorte voor beide geslachten, in jaren), Wereld en geselecteerde groepen van landen, 1950-2050

Tot in het midden van de vorige eeuw was de vruchtbaarheid in de arme landen ongeveer twee keer zo groot als in de rijke landen: iets meer dan 6 kinderen per vrouw tegenover minder dan 3 kinderen. Pas sinds de jaren 1970 is er sprake van een algemene vruchtbaarheidsdaling. In belangrijke mate is deze het gevolg van uitgebreide *family planning* programma's. In vele landen werden deze uitgevoerd met internationale financiële en technische ondersteuning. *Family planning* was de internationale reactie om de hoge bevolkingsgroei in te dijken.⁴ In de jaren 1950 tot 1980 kenden vele arme landen een jaarlijkse aangroei van 2,5 procent en meer (figuur 1b). Dit betekende dat vele landen een verdubbeling van hun bevolkingsomvang konden verwachten na amper 28 jaar.⁵ India was één van de eerste landen om een uitgebreide *bevolkingspolitiek* toe te passen. De Volksrepubliek China heeft de meest drastische maatregel gekend door in de jaren 1970 de één-kind politiek door te voeren.⁶

De rijke landen kennen een volledig ander verloop. Al in het midden van de 20ste eeuw kenden de rijke landen een relatief laag vruchtbaarheidscijfer van 2,8 kinderen per vrouw. Dit was het gevolg van een vruchtbaarheidsdaling die zich al tegen het einde van de 18de eeuw, begin 19de eeuw had ingezet, ten tijde van de industriële revolutie (Festy, 1979) en deel uitmaakt van de *demografische transitie*. Na de Tweede Wereldoorlog is de vruchtbaarheid verder blijven dalen; in de West-Europese landen na een relatief kortstondige (en beperkte) stijging (zie figuur 2a) die bekend staat als de *baby-boom*.

Eind van de jaren 1960 kennen vooral de Europese landen (en Japan) een drastische daling van de vruchtbaarheid met als gevolg dat vanaf de jaren 1975-1980 in vele landen een vruchtbaarheid wordt opgetekend onder het vervangingsniveau (2,1 kinderen). Om het belang van deze evolutie te onderlijnen hebben Lesthaeghe en van de Kaa (1986) er naar gerefereerd als zijnde de *tweede demografische*

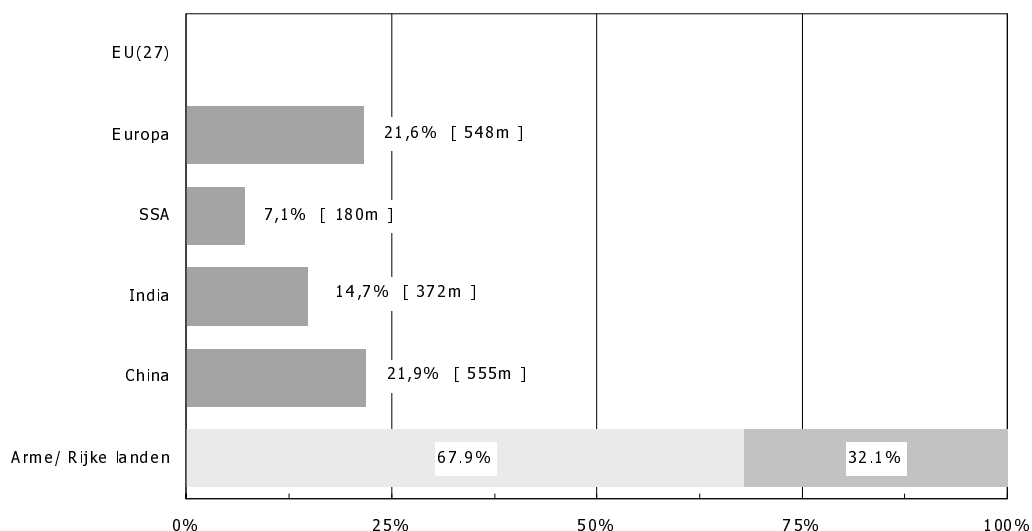

transitie. De erg lage vruchtbaarheid zou het gevolg zijn van de veranderende maatschappelijke positie van de vrouw, de (daarmee samenhangende) kleinere kinderwens, en vooral de onverenigbaarheid tussen beroeps- en gezinsleven. Een éénduidige verklaring is vooralsnog niet gevonden (en zal waarschijnlijk ook nooit worden gevonden). Een terugkerende onderzoeksvraag is of de erg lage vruchtbaarheid een tijdelijk of een blijvend fenomeen betreft. Met een vruchtbaarheid onder het vervangingsniveau bestaat er uiteraard het perspectief van een dalende bevolkingsomvang. Ondanks een vermeende stijging van de vruchtbaarheid (tot 1,8 kinderen tegen 2050) zouden de rijke landen vanaf 2030 inderdaad een negatieve aangroei kennen (figuur 2b). Deze hypothese is niet volledig onmogelijk. In sommige West-Europese landen (Denemarken, Finland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk) zijn recent TVC waarden van 1,85 kinderen of meer opgetekend.⁷ Aan de andere kant blijft in sommige landen zoals in bv. Duitsland en Italië de vruchtbaarheid ver onder het vervangingsniveau (1,32 kinderen).⁸

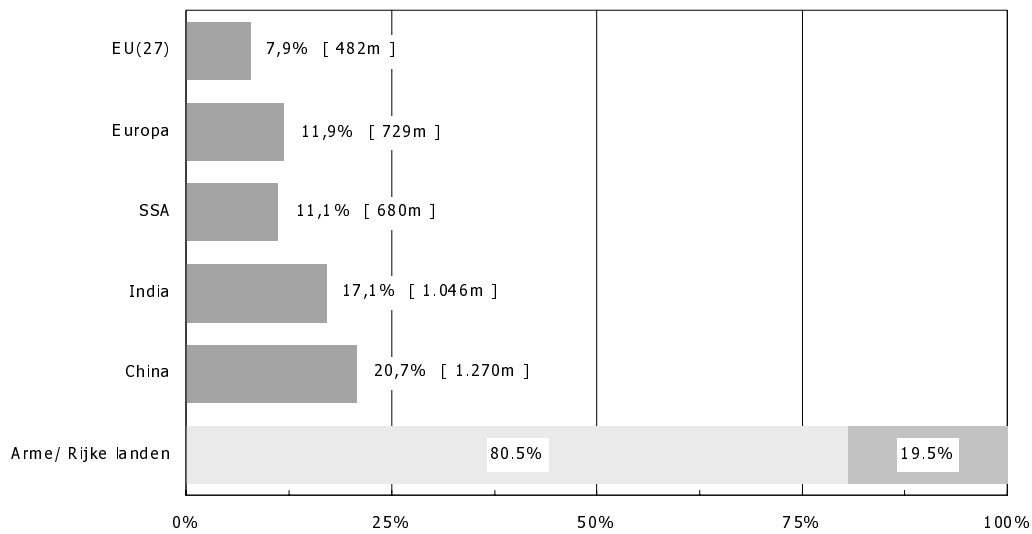
De hypothese van een vruchtbaarheidspeil rond het vervangingsniveau – ook voor de arme landen wordt door de VN de veronderstelling gemaakt dat de vruchtbaarheid zich tegen 2050 dicht tegen 2,1 kinderen zal aanleunen: zie figuur 2a – heeft natuurlijk te maken met het aantrekkelijke perspectief dat op termijn een vruchtbaarheid op vervangingsniveau

ook een stabilisatie betekent van de bevolkingsomvang. Zelf zijn wij geneigd om deze hypothese te onderschrijven. *Survey* resultaten wijzen erop dat de overgrote meerderheid van vrouwen (92%) twee kinderen of meer wensen (Callens en Deven, 1993). Dit betekent echter helemaal niet dat er zekerheid is dat het *magische* niveau van 2,1 kinderen ook tegen 2050 zal worden bereikt. Voor de rijke landen, en meer bepaald de Europese landen, zal de stijging van de vruchtbaarheid grotendeels afhangen van het invoeren van beleidsmaatregelen die het krijgen en opvoeden van kinderen opnieuw (?) *aantrekkelijk* moet maken door bv. de beschikbaarheid van een voldoende aantal kinderdagverblijven en flexibel ouderschaps-verlof. Aan de andere kant zal, zoals door de VN zelf wordt onderlijnd (UN, 2007), de verdere daling van de vruchtbaarheid in de arme landen vooral afhangen van het verdere succes van *family planning programs*, waarvan de uitvoering in grote mate afhankelijk is van internationale steun. Zonder het verdere succes van deze programma's is het zeer de vraag of de wereldbevolking zich tegen 2150 zal stabiliseren op ongeveer 9,7 miljard inwoners (zie hoger). De erg ongelijke aangroei tussen de verschillende landengroepen heeft als gevolg dat er grondige veranderingen moeten worden verwacht voor wat betreft de geografische verdeling van de wereldbevolking. Een en ander wordt geïllustreerd in figuur 3.

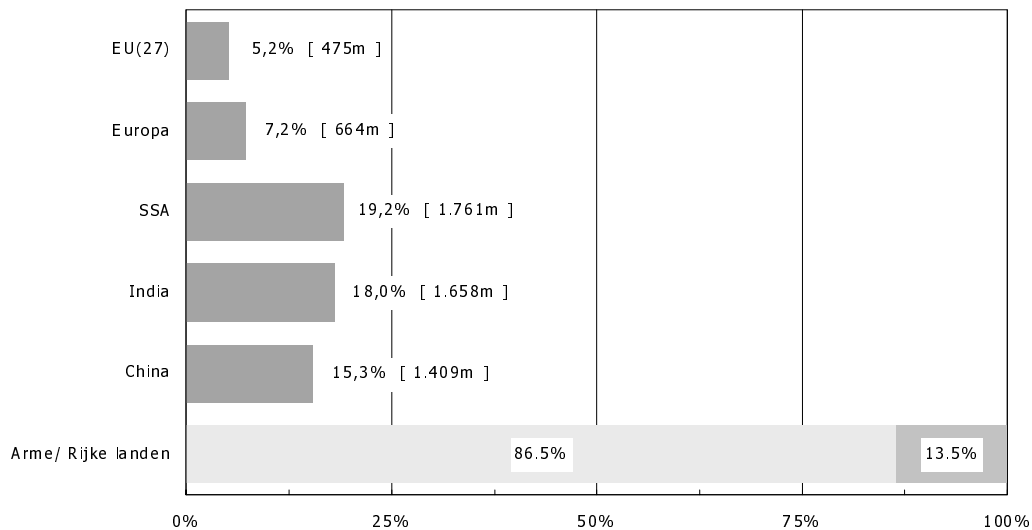
1950

2000

2050

Bron: UN Population Prospects. The 2006 Revision.

FIGUUR 3 – Evolutie van de verdeling van de wereldbevolking (in%), Rijke en Arme landen en een selectie van individuele en groepen van landen, situatie in 1950, 2000, en 2050 [aantallen in miljoenen tussen haakjes]

Noot: SSA = Sub-Saharan Afrika (zijnde de groep van Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara).

In 1950 vertegenwoordigden de rijke landen nog 32 procent van de wereldbevolking. Tegen 2050 zal dit percentage zijn teruggelopen tot niet meer dan 14 procent. Tegen die tijd zal het totaal van 475 miljoen inwoners in de 27 lidstaten van de Europese Unie niet veel meer dan 5 procent van de wereldbevolking uitmaken.

Tegen 2050 zal niet langer China, maar wel India het land zijn met de grootste bevolkingsomvang.

Deze *ommezwaai* is het resultaat van de snellere daling van de vruchtbaarheid in China vergeleken met India.⁹ India zal dan niet minder dan 1,7 miljard inwoners tellen (tegenover *maar* 1,4 miljard in China). Gezamenlijk zullen beide landen met ruim 3 miljard inwoners één derde van de wereldbevolking vertegenwoordigen.

Maar de belangrijkste ommezwaai wordt opgetekend voor de Afrikaanse landen ten Zuiden van de Saha-

ra. In 1950 vertegenwoordigde het inwonersaantal van deze landen niet meer dan 7 procent van de wereldbevolking. Tegen 2050 zal deze groep van landen bijna één vijfde (19%) van de wereldbevolking uitmaken. Zoals al uit figuur 2a kon worden afgeleid, is de daling van de vruchtbaarheid later gestart in deze Afrikaanse landen dan in de rest van de wereld. Het gevolg is dat deze Afrikaanse landen ook nu nog een erg hoge bevolkingsgroei kennen. Tussen 2000 en 2050 zal de bevolking met niet minder dan 259 procent toenemen, van 680 miljoen in 2000 naar 1,8 miljard in 2050. Meer verontrustend dan deze belangrijke toename – die zou gebeuren *ondanks* de daling van de vruchtbaarheid – is er de recente observatie dat in verschillende landen de vruchtbaarheidsdaling zou zijn gestopt (Bongaarts, 2005). Daarenboven is er in sommige Afrikaanse landen nauwelijks sprake geweest van een vruchtbaarheidsdaling en wordt er nog steeds een hoog kindertal opgetekend van 6 kinderen en meer. Dit is onder meer het geval in Somalië, Angola, Oeganda, Tsjaad, de Democratische Republiek Congo, Mali, ...; het hoogste vruchtbaarheidspeil wordt opgetekend voor Niger, niet minder dan 7,5 kinderen in 2000-2005 (UN, 2007).

De ‘bevolkingsveroudering’: een mondiaal gebeuren

De 20ste eeuw is de eeuw van de *bevolkingsexplosie*. De 21ste eeuw zal gekend raken als de eeuw van de *bevolkingsveroudering*. Het fenomeen lijkt onafwendbaar en zal voorkomen in alle landen. Zoals zo dadelijk zal blijken, het grootste percentages *ouderen* wordt vooralsnog geobserveerd in de landen van het *oude* continent. Hiervoor bestaat een historische verklaring. Maar het moet ook duidelijk zijn dat in de loop van de 21ste eeuw alle landen zullen worden geconfronteerd met het fenomeen van *bevolkingsveroudering*.

De *bevolkingsveroudering* is het onafwendbare gevolg van de *demografische transitie*. Deze kan kort worden gedefinieerd als de overgang van een demografisch regime met hoge sterfte en hoge vruchtbaarheid naar een regime met lage sterfte en lage vruchtbaarheid. Het concept is afgeleid uit de demografische veranderingen die 200 jaar geleden hebben plaatsgevonden in Europese landen. Als gevolg van – of gelijklopend aan? – de industriële revolutie, meer bepaald een betere voedselvoorziening, betere hygiëne en het terugdringen van infectieziekten, hebben Europese landen een daling van het sterftecijfer

gekend. De daling van de sterfte is later gevolgd door een daling van het geboortecijfer.

Over de *demografische transitie* bestaat een uitgebreide literatuur. De Amerikaan Warren S. Thompson (1929) is de eerste geweest om het ingrijpende (en blijvende) karakter van deze demografische veranderingen te hebben onderkend. Een andere Amerikaan, Frank Notestein, die de eerste directeur is geweest van de Bevolkingsdivisie van de VN, de instelling die verantwoordelijk is voor het aanmaken van de *Population Prospects*, heeft het concept van de *demografische transitie* verder ontwikkeld. Een lijvig naslagwerk is van de hand van de Fransman Jean-Claude Chenais (1986), *La Transition Démographique. Etapes, formes, implications économiques*.

Volgens de gangbare theorie zou de daling van de vruchtbaarheid het *automatische* gevolg zijn van de daling van de sterfte. Zelf hechten wij weinig waarde aan deze theorie. Om te beginnen wordt deze weinig gestaafd door historische data; alleen in Zweden wordt de daling van het kindertal tegen het einde van de 19de eeuw duidelijk voorafgegaan door een stijging van de levensverwachting. De theorie is zeker aantrekkelijk, maar iets te eenvoudig om echt geloofwaardig te zijn. Zelf geloven wij eerder dat de daling van de vruchtbaarheid het gevolg is van een *mentaliteitswijziging*, die op zichzelf het gevolg is van sociaal-economische veranderingen. Wij baseren ons hiervoor op het baanbrekende werk van Ron Lesthaeghe (1977) en op eigen onderzoek (Schoenmaeckers et al., 1981). Dit zou ook de verklaring zijn waarom, ondanks een verbetering van de levensverwachting, er in de arme landen al niet veel vroeger een algemene daling is geweest van de vruchtbaarheid. Integendeel, zoals kan worden afgeleid uit figuur 2 hebben vele arme landen nog tot in de jaren 1970 eerder een *stijging* van de vruchtbaarheid gekend.¹⁰ Het is hoogst waarschijnlijk dat een algemene daling van de vruchtbaarheid niet zou zijn gebeurd zonder uitgebreide programma's van geboortebeperking, of, om de concepten te gebruiken uit het Actieprogramma van de Internationale Conferentie Bevolking en Ontwikkeling van 1994: reproductieve gezondheidszorg (*reproductive health*), de machtsontplooiing van de vrouw (*empowerment of women*), beide inherent afhankelijk van veralgemeend onderwijs voor meisjes (en jongens).¹¹

Om het even wat de verklaring is voor de dalende vruchtbaarheid, de achterstand die de arme landen hebben wat betreft de demografische transitie verklaart waarom de rijke landen al in 1950 een hogere proportie hadden van *ouderen*: 7,9 procent tegen-

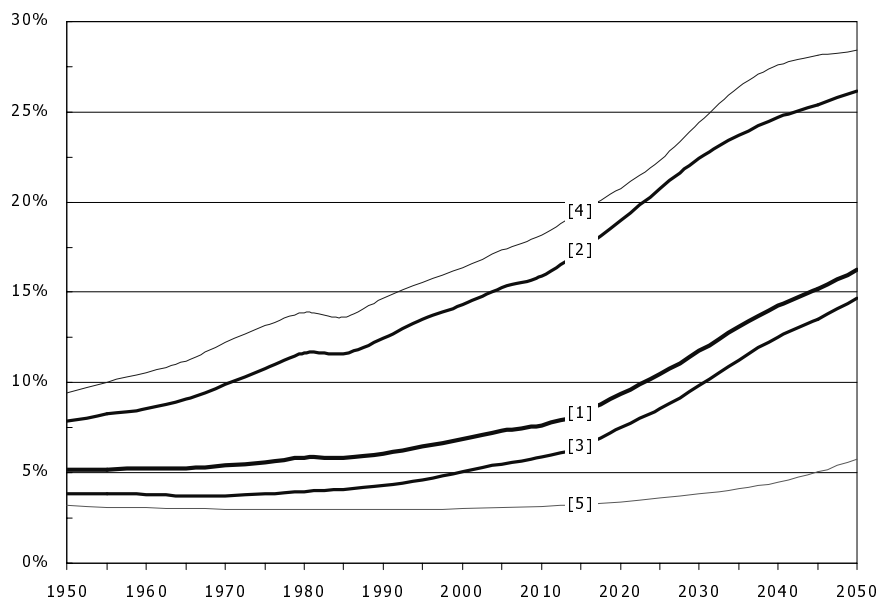

over 5,2 procent (zie figuur 4). Sindsdien is deze proportie sterk gestegen: naar 14,3 procent in 2000 en volgens de voorspellingen zal deze tegen 2050 niet minder dan 26,1 procent bedragen. Binnen de groep van rijke landen vertonen de 15 *oude* EU-lidstaten nog hogere proporties, gemiddeld ongeveer 2 percentagepunten meer. Alleen in Japan worden nog iets hogere proporties waargenomen. In 2000 bv. was 17,2 procent van de Japanse bevolking 65 jaar of ouder, wat bijna 1 percentagepunt meer is dan voor de EU (16,4%).

Voor de arme landen worden veel lagere proporties *ouderen* opgetekend. Maar het is duidelijk dat ook deze landen in de loop van de 21ste eeuw zullen worden geconfronteerd met het fenomeen van *bevolkingsveroudering*: vanaf 2000-2010 is er ook in deze landen een sterke stijging van de proportie 65-jarigen of meer: tussen 2020 en 2050, op minder dan 30

jaar, zal de proportie nagenoeg verdubbelen, een stijging van 7,5 procent naar 14,7 procent. Dit is een veel snellere stijging dan wat wordt opgetekend voor de rijke landen.

De oorzaak van de stijging van de proporties *ouderen* in de arme landen is uiteraard de daling van de vruchtbaarheid: minder jongeren heeft als gevolg een grotere proportie *ouderen* in een bevolking. Het feit dat de proporties snel zullen stijgen (een verdubbeling op amper 30 jaar) heeft te maken met de snelle daling van de vruchtbaarheid. Op een tijdsperiode van niet meer dan drie kwart eeuw (1975-2050) zal in de arme landen de vruchtbaarheid dalen van ruim 6 naar amper 2 kinderen (zie figuur 2). In de rijke landen daarentegen heeft het ruim twee eeuwen geduurd voordat het vruchtbaarheidspeil was gedaald tot het vervangingsniveau (1800-1975).

Legende: [1] Wereld; [2] Rijke landen; [3] Arme landen; [4] EU(15); [5] Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara.

Bron: UN Population Prospects. The 2006 Revision.

FIGUUR 4 – Evolutie van de proportie 'ouderen' (leeftijd 65 of meer), Wereld, Rijke en Arme landen, 27 lidstaten van de Europese Unie, 1950-2050.

Zonder overdrijving kan dus worden gesteld dat in de arme landen de daling van de vruchtbaarheid (vooral nog) de belangrijkste *motor* is van de *bevolkingsveroudering*. Voor wat betreft de rijke landen is de verklaring iets ingewikkelder.

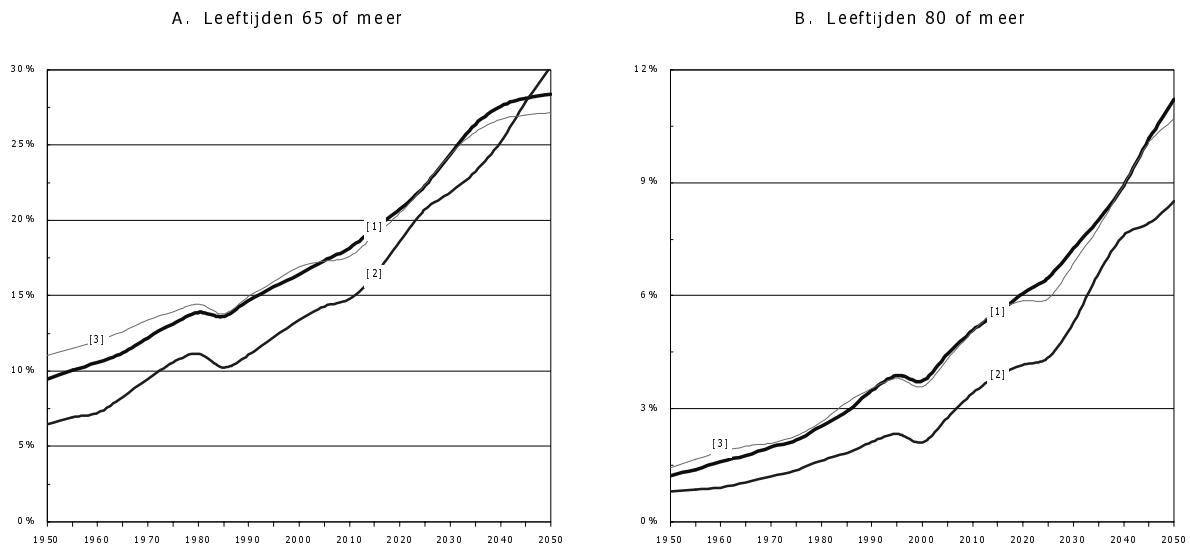
In de West-Europese landen wordt als verklaring

voor de nakende stijging van het aantal 60-plussers voornamelijk gewezen op het feit dat de nakomelingen van de *baby-boomers* van de jaren 1950-1960 vanaf 2010 de pensioenleeftijd zullen bereiken. Het is onmiskenbaar dat het aantal extra geboortes uit die naoorlogse periode de volgende jaren het aantal pensioengerechtigden zullen opdrijven. Maar men

moet er zich wel van bewust zijn dat het hier over een tijdelijk effect gaat: uit figuur 4 blijkt dat vanaf 2030 de stijging van het aantal ouderen zal afzwakken. Daarenboven mag niet worden vergeten dat ook al in 1950 de rijke landen een relatief lage vruchtbaarheid kenden, van minder dan 3 kinderen. Daartegenover staat dat, in vergelijking met de arme landen, de rijke landen genieten van een veel hogere levensverwachting (figuur 2b). En volgens alle vooruitzichten kan er ook in de volgende decennia nog een substantiële stijging worden verwacht; voor de EU (15) kan er tussen 2000 en 2050 nog een stijging worden verwacht van ruim 7 procent, van 78,5 naar 84,1 jaar (beide geslachten samen). Dit kan overkomen als een erg optimistische voorspelling. Maar deze is wel coherent met de verbeteringen qua levensverwachting die in de loop van de 20ste eeuw

zijn opgetekend; en specialisten zoals bv. Vaupel and Lundström (1994) sluiten niet uit dat tegen 2050 de levensverwachting bij de geboorte zou zijn opgelopen tot niet minder dan 90 à 95 jaar. Tot slot moet ook rekening gehouden worden met het feit dat de stijging van de levensverwachting in de rijke landen, meer bepaald deze in de EU (15), minder en minder het resultaat is van een daling van de kindersterfte (hoewel deze blijft dalen), maar bijna uitsluitend het gevolg is van een daling van de sterftcijfers na 60 jaar (Schoenmaeckers, 2004). Dit verklaart precies de verschillen die bestaan in de proporties van *oudste ouderen* (personen van leeftijd 80 of meer) tussen lidstaten van de EU (15) en de EU (12) (zie figuur 5); zoals uit figuur 2b kan worden afgeleid hebben de *nieuwe* 12 EU-lidstaten een lagere levensverwachting dan de 15 *oude*.¹²

Legende: [1] EU(15); [2] EU(12); [3] België.

Bron: UN Population Prospects. The 2006 Revision.

FIGUUR 5 – Evolutie van de proporties van leeftijden 65 jaar of meer (A) en van leeftijden 80 jaar of meer (B), vergelijking tussen lidstaten EU(15) en lidstaten EU(12), 1950-2050.

Noot: Gebruik van aangepaste schalen voor panels A en B.

Het feit dat in de rijke landen de daling van de sterfte, en niet de daling van de vruchtbaarheid, de échte motor is van de *bevolkingsveroudering* is gekend onder demografen. Enkele jaren terug al hebben Gérard Calot en Jean-Pierre Sardon dit aangetoond op basis van demografische analyse-technieken. Zelf hebben wij, op basis van een simulatieoefening, aangetoond dat een verhoging van de vruchtbaarheid tot 2,1 kinderen (i.p.v. 1,85) voor de EU (15) op lange termijn amper een effect zou hebben op de

proportie *ouderen*: tegen 2100 zou deze amper 1,4 percentagepunten lager zijn, 33,7 procent i.p.v. 35,7 procent (Schoenmaeckers, *in voorbereiding*).

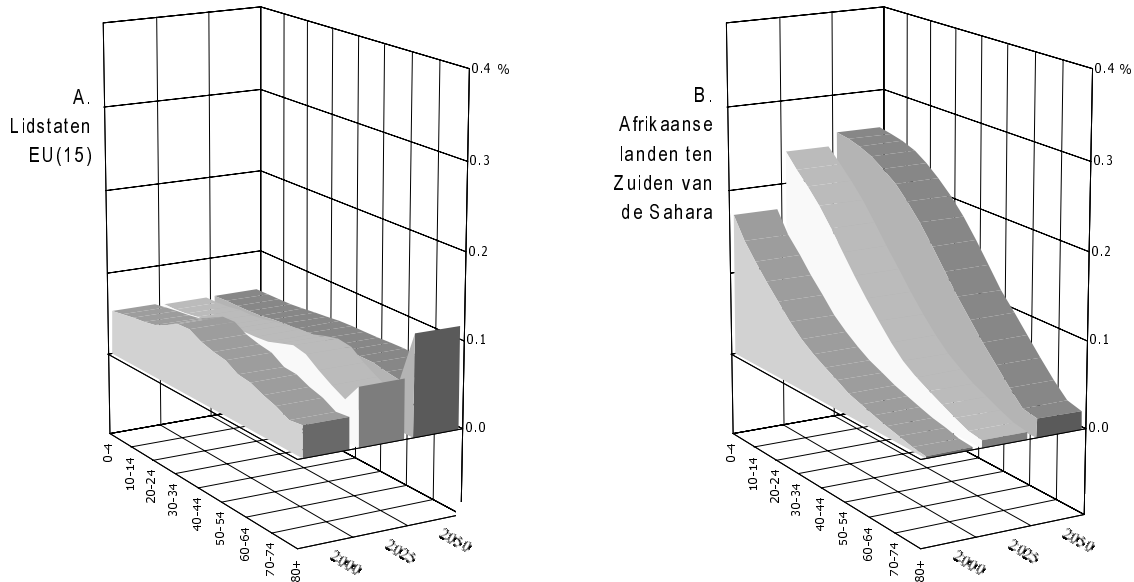
Ondanks het feit dat de *demografische transitie* er amper is opgestart (zie figuur 2), zullen ook de Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara in de loop van de 21ste eeuw worden geconfronteerd met het fenomeen van *bevolkingsveroudering*. Dit wordt geïllustreerd in figuur 6, waarin een vergelijking wordt

getoond met de evolutie in de EU (15).

Figuur 6 vertoont de veranderingen die beide groepen van landen zullen kennen wat betreft leeftijdsstructuur in de loop van de 21ste eeuw. Dit gebeurt met het gebruik van zgn. vlakken (planes). Deze zijn gelijkaardig aan de meer vertrouwde bevolkingspiramide met dit grote verschil dat er geen onderscheid

wordt gemaakt tussen de mannelijke en de vrouwelijke bevolking (wat in deze context van geen belang is). Het bijzondere aan figuur 6 is dat de proporties zijn aangepast aan de bevolkingsgrootte van 2000. Aldus worden niet alleen de veranderingen in leeftijdsstructuur weergegeven, maar is ook de bevolkingsgroei duidelijk.

Bron: UN Population Prospects. The 2006 Revision.

FIGUUR 6 – Veranderingen in de leeftijdsstructuur en groei van de bevolkingsaantallen, Lidstaten EU(15) en Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara, 2000-2050.

Noot: 'Vlakken' zijn aangepast aan de totale bevolkingsgrootte met '2000' = 1.

Zoals al gezegd, ondanks de dalende vruchtbaarheid, tussen 2000 en 2050 zullen de Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara nog aangroei met niet minder dan 259 procent. Tegelijkertijd is wel duidelijk dat de aangroei afneemt. Tussen 2000 en 2025 betreft deze nog een vermeerdering met 76 procent; tussen 2025 en 2050 van *amper* 48 procent. In de figuur is ook duidelijk dat de geleidelijke afname in de aangroei van de totale bevolkingsgrootte moet worden toegeschreven aan de afname in de aangroei van de aantallen in de jongste leeftijdsgroepen. Zoals gezegd, in de arme landen, zeker voor wat betreft de Afrikaanse landen, is de daling van de vruchtbaarheid voornamelijk de *motor* van de veranderingen in de leeftijdsstructuur, m.n. de *bevolkingsveroudering*.

De EU(15)-lidstaten vertonen een volledig ander beeld. Hier blijft het aantal inwoners nagenoeg constant en gelijk aan ongeveer 400 miljoen. Op termijn wordt er nochtans wel een daling van de bevolkings-

grootte verwacht. In de eerste helft van de eeuw is er nog een stijging van 24 miljoen (+6%), maar in de tweede helft wordt een daling verwacht van 3,5 miljoen (-1%). Wat het uiteindelijke verloop zal zijn, hangt uiteraard af van de evolutie van de vruchtbaarheid.

Conclusies en aandachtspunten

Wat betekenen deze demografische ontwikkelingen voor het beleid? Hieronder volgen enkele conclusies en aandachtspunten.

- Het is zonder meer duidelijk dat in de loop van de volgende eeuw Europa, in het bijzonder de EU-landen, aan demografisch belang zullen inboeten; het is niet overdreven te stellen dat Europa een *demografische dwerg* zal worden. Tegen

2050 zal het Europa – daarbij o.a. inbegrepen de meer dan 100 miljoen inwoners van de Russische federatie – niet meer dan 7,2 procent van de totale wereldbevolking uitmaken. Het belang dat aan Europa en de EU zal worden toebedeeld, zal uitermate afhangen van zijn politieke en economische rol in het wereldgebeuren.

- Op politiek vlak kan de EU een morele voorbeeldfunctie vervullen. Vele EU-lidstaten scoren hoog op de HDI-indicator (*Human Development Index*) uit het *Human Development Report* dat jaarlijks wordt aangemaakt door de UNDP van de VN. Eén van de belangrijke (politieke) indicatoren is de index over Gelijke Kansen tussen Mannen en Vrouwen (wat via het concept van *empowerment of women* ook een belangrijke doelstelling is in het ICPD-Actieprogramma: zie hoger).¹³
- De 15 *oude* EU-lidstaten hebben een gemiddelde¹⁴ BBP per capita van (afgerond) 28.000 PPP US\$¹⁵; met de 12 *nieuwe* lidstaten erbij daalt het gemiddelde tot 12.000 PPP US\$. Dit is nog steeds substantieel hoger dan het wereldgemiddelde (8.220 PPP US\$) of het gemiddelde dat wordt opgetekend voor de Afrikaanse landen ten Zuiden van de Sahara (1.856 PPP US\$) (UNDP, 2005). De EU-lidstaten behoren dus duidelijk tot de *rijkere* landen in de wereld.
- Als *demografische dwerg* zal de EU, om dit relatieve (economische) voordeel te behouden, economisch erg competitief moeten worden. Dit zal niet gebeuren zonder de nodige *innovatie* en dit zal op zijn beurt afhangen van de nodige *investeringen in onderwijs*.
- De economische sterkte van Europa wordt niet alleen bedreigd door de afname van zijn relatief demografisch *gewicht*. Ook de veranderingen in de leeftijdsopbouw, meer bepaald de *bevolkingsveroudering*, zouden een bedreiging vormen voor de economie en welvaart.
- Dit is het directe gevolg van de nadelige evolutie in de verhouding tussen de proportie in de bevolking op pensioengerechtigde leeftijd (die verhoogt) en de proportie in de bevolking op *actieve leeftijd* (die verkleint). Deze verhouding wordt gewoonlijk vertaald in de *afhankelijkheidsratio* (of het aantal 65-plussers over het aantal 20-64-jarigen).

- Er bestaat de vrees dat wegens de negatieve evolutie in de afhankelijkheidsratio (een gestadige stijging) dat de economische *output* zou verkleinen.¹⁶ Op termijn zouden ook de huidige pensioenstelsels zoals *het pay-as-you-go* (PAYG) systeem onbetaalbaar worden (Zaidi en Sidorenko, *in voorbereiding*); tegelijkertijd zouden ook, wegens de specifieke gezondheidsproblemen van *ouderen*, de uitgaven in de gezondheidszorg excessief en onbetaalbaar kunnen worden.
- Het lijkt evident dat een maatschappij waarin de 65-jarigen of ouder bijna 30 procent van de bevolking uitmaken (de situatie in de EU (15) tegen 2050) andere economische (maar ook sociale) noden zal kennen dan deze waarin deze bevolkingsgroep niet meer dan 10 procent vertegenwoordigt (de situatie rond 1950). In het zoeken naar oplossingen moet echter wel duidelijk zijn dat de bestaande *negatieve* demografische evolutie – meer bepaald de stijging van de afhankelijkheidsratio – grotendeels kan worden gecompenseerd door een hogere arbeidsmarktparticipatie (door vnl. vrouwen) en een hoger productiepeil (Schoenmaeckers, 2005).
- De stijging van de uitgaven in de gezondheidszorg zijn natuurlijk een zorg. Maar in hoeverre zijn deze hoge kosten het resultaat van meer *ouderen* en in hoeverre zijn ze het van het prijzenbeleid van de farmaceutische industrie? En in welke mate zijn deze het resultaat van een ondoordacht en overdadig gebruik van geneesmiddelen? En misschien moeten wij ook in overweging nemen dat precies de betere (en duurdere) gezondheidszorg de verklaring is van het feit dat de levensverwachting blijft stijgen, aan een tempo dat men enkele decennia terug nog voor onmogelijk hield.
- Er zijn natuurlijk specifieke gezondheidsproblemen. Samen met het groeiende aantal *ouderen* kan een stijging van het aantal Alzheimerpatiënten worden verwacht. Dit is zeker een belangrijk aandachtspunt, niet alleen wegens de extra kosten die ermee zullen gepaard gaan, maar ook, en vooral, wegens de sociale last die de ziekte veroorzaakt, voor zowel de patiënt als zijn naaste familieleden. Desondanks mag niet worden vergeten dat Alzheimer een *ouderdomsverschijnsel* is – m.a.w. dat de stijging van het aantal gevallen een direct gevolg is van de hogere levensverwachting.

- Het voorgaande voorbeeld om aan te tonen dat *bevolkingsveroudering* snel wordt gekoppeld aan een doemscenario. Blijkbaar is de eerder filosofische uitspraak uit 1953 van de demograaf Frank Notestein nog steeds actueel: "Viewed as a whole the problem of population ageing is no problem at all. It is only the pessimistic way of looking at a great triumph of civilization".
- In het zoeken naar oplossingen mag niet worden vergeten dat de *bevolkingsveroudering* een onontkoombaar fenomeen is. Het fenomeen van *bevolkingsveroudering* zoals wij deze nu kennen, komt overeen met het laatste stadium van de *demografische transitie*. In tegenstelling met wat de theorie altijd heeft voorggehouden, betreft het laatste stadium geen lage sterfte en lage vruchtbaarheid, maar wel een *erg* lage sterfte en een *erg* lage vruchtbaarheid. Wat de vruchtbaarheid betreft, mag worden verondersteld dat deze zich uiteindelijk zal stabiliseren rond het vervangingsniveau; maar wat de sterfte betreft, is er helemaal geen duidelijkheid wat de bovengrens voor de levensverwachting kan zijn: 95 jaar? 100 jaar? 120 jaar?
- In het kader van dit betoog is het niet relevant om te speculeren over de eventuele limietwaarde van de levensverwachting. Maar er moet wel mee rekening worden gehouden dat de levensverwachting hoogstwaarschijnlijk zal blijven stijgen in de loop van de volgende decennia. Met dit perspectief voor ogen lijkt een *pasklare* oplossing voor een stijgende afhankelijkheidsratio zoals *langer werken* alleen maar een *duurzame* oplossing kan zijn op voorwaarde dat elke generatie ook akkoord is om steeds langer te werken. M.a.w. het optrekken van de pensioenleeftijd van bv. 65 jaar naar 67 jaar kan alleen maar als een tijdelijke oplossing worden beschouwd; binnen 10 à 20 jaar moet deze heel waarschijnlijk opnieuw worden aangepast.¹⁷
- Ten slotte moet er, in het zoeken naar oplossingen, rekening mee worden gehouden dat de forse stijging van het aantal 60-plussers in de komende jaren een tijdelijk fenomeen is als gevolg van de naoorlogse *baby-boom*. Het *extra* aantal *ouderen* zal in de nakende jaren zeker een supplementaire last betekenen voor het uitbetalen van de pensioenen. Maar hiervoor zijn tijdelijke, geen definitieve maatregelen uitgewerkt. Een goed beleid moet zijn gebaseerd op een langtermijn visie.
- Nog een nabeschouwing. In zoverre de hogere levensverwachting de *échte motor* is van de bevolkingsveroudering en niet de lage vruchtbaarheid, kan een politiek met het oog op een hogere vruchtbaarheid geen instrument zijn tegen de *bevolkingsveroudering*. Dit wil helemaal niet betekenen dat het beleid geen oog moet hebben voor de erg lage vruchtbaarheid van de laatste decennia, integendeel. Onderzoek wijst uit dat vele vrouwen graag meer kinderen zouden hebben (Van Peer, 2000). Daarenboven blijkt dat een deel van het laag kindertal zou te wijten zijn aan het feit dat vrouwen op late leeftijd starten met het krijgen van kinderen (Lodewijckx en Schoenmaeckers, 1994; Schoenmaeckers et al., 2002). Het lage kindertal is dus ook een sociaal probleem. Voor die reden alleen al verdient het de aandacht van de overheid.

Referenties

- BONGAARTS, J., *The Causes of Stalling Fertility*, The Population Council, Working Paper 2005, no. 204. New York, The Population Council Inc.
- CALLENS, M.. & DEVEN, F., "Kindertal: Ideaal en wens", in CLIQUET, R.L. & CALLENS, M. (eds.), *Gezinsvorming in Vlaanderen*, CBGS Monografie 1993/1, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Centrum voor Bevolkings- en gezinsstudie, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- CALOT, G. & SARDON, J.-P., "Les facteurs du vieillissement démographique", *Population*, 1999, Vol. 54 (3), 509-552.
- CHENAIS, J.-C., *La Transition Démographique. Etapes, formes, implications économiques*, Travaux et documents, Cahier no. 85. Institut National d'Etudes Démographiques, Paris, Presses Universitaires de France, 1986.
- COUNCIL OF EUROPE, *Recent demographic developments in Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2003.
- EHRlich, P., *The Population Bomb*, New York, Bantam Books, 1968.
- FESTY, P., *La fécondité des pays occidentaux de 1870 à 1970*, Travaux et documents, Cahier no.85, Institut National d'Etudes Démographiques, Paris, Presses Universitaires de France, 1979.
- LESTHAEGHE, R., *The Decline of Belgian Fertility 1800-1970*, Princeton, Princeton University Press, 1977.
- LESTHAEGHE, R. & VAN DE KAA, D.J., "Twee demografische transitie's?", in LESTHAEGHE, R.L. &

- VAN DE KAA, D.J. (eds.), *Bevolking: Groei en Krimp*, Deventer, van Loghem Slaterus, 1986.
- LODEWIJCKX, E. & SCHOENMAECKERS, R., "Changes in fertility as a result of prior pregnancy-related experiences: an exploratory analysis", in X., *Population and Family in the Low Countries*, NIDI/CBGS, Lisse, Swets & Zeitlinger B.V, 1994.
- NOTESTEIN, F., "Economic Problems of Population Change", in *Proceedings of the Eighth International Conference of Agricultural Economists*, London, Oxford University Press, 1953, 13-31.
- PISON, G., "La population de la France en 2005", *Population et Sociétés*, no. 421, 2006.
- SCHOENMAECKERS, R., "Population ageing. A global phenomenon with multiple faces", in Schoenmaeckers, R. & VANDERLEYDEN, L. (eds.), (*in voorbereiding*), *Population Ageing. Toward an Improvement of the Quality of Life? A text book on the basis of the presentations made at the 6th International Conference organised by the Belgian Platform on Population and Development*, Brussels, 1 March 2007 [voorlopige versie is beschikbaar bij de auteur: ronald.schoenmaeckers@dar.vlaanderen.be].
- SCHOENMAECKERS, R., "Population ageing and its economic and financial implications", *Population Studies*, 2005, No. 50, Strasbourg, Council of Europe Publishing, [based on the keynote speech presented at the European Population Conference, 7-8 April 2005, Strasbourg].
- SCHOENMAECKERS, R., "The demographic characteristics of the oldest old", *European Population Studies*, 2004, no. 47, Strasbourg, Council of Europe Publishing.
- SCHOENMAECKERS, R., *Samenvatting van het actieprogramma van de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling (1994)*, Een gemeenschappelijke publicatie van het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie en de Stichting Wereld & Bevolking, CBGS document 1995/3, Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- SCHOENMAECKERS, R., VANDERLEYDEN, L. & VIDOVIČOVA, L., *Intergenerational Solidarity, the Elderly and Ageing*, Work package 8, Dialog-project (Population Policy Acceptance Study), Project funded by the European Commission (contract no. HPSE-CT-2002-00153), Wiesbaden, Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, 2006.
- SCHOENMAECKERS, R., LODEWIJCKX, E. & VAN PEER, C., "Sociale verschillen inzake het krijgen van kinderen: een reden voor beleidsmaatregelen?", *Bevolking en Gezin*, 2002, nr. 1, 3-50.
- SCHOENMAECKERS, R., SHAH, I., LESTHAEGHE, R. & TAMBASHE, O., "The Child-spacing Tradition and the Post-partum taboo in Tropical Africa: Anthropological evidence", in PAGE, H. & LESTHAEGHE, R. (eds.), *Child-spacing in Tropical Africa: Traditions and Change*, Interuniversity Programme in Demography, Vrije Universiteit Brussel, Brussels, Academic Press, 1981.
- THOMPSON, W.S., "Population", *American Journal of Sociology*, 1929, 34(6), 959-975.
- UNDP (2005) *Human Development Report 2005*, United Nations Development Programme, New York: United Nations publication.
- UNITED NATIONS, *Long-range Population Projections. Proceedings of the UN Technical Working Group on Long-Range Population Projections (UN Headquarters, NY, 30 June 2003)*, UN Population Division, Department of Economic & Social Affairs: <http://www.un.org/esa/population/publications/publications.htm>.
- UNITED NATIONS, *World Population Prospects. The 2006 Revision. (Executive Summary)*, Population Division, Department of Economic & Social Affairs, New York, United Nations Publication, 2007.
- UNITED NATIONS, *World Population Prospects. The 2006 Revision. (Highlights)*, Population Division, Department of Economic & Social Affairs, New York, United Nations Publication, 2007.
- VAN PEER, C., *Desired and realized fertility in selected FFS-countries*, Paper presented at the FFS Flagship Conference, Brussels, 29-31 May 2000.
- VAUPEL, J.W. & LUNDSTRÖM, H., "The future of mortality at older ages in developed countries", in LUTZ, W. (ed.), *The Future Population of the World. What Can We Assume Today?*, IIASA, London, Earthscan Publications, 1994.
- ZAIDI, A. & SIDORENKO, A. (*in voorbereiding*), "Features and Characteristics of Population Ageing using the European Perspective", in SCHOENMAECKERS, R. & VANDERLEYDEN, L. (eds.) (*in voorbereiding*), *Population Ageing. Toward an Improvement of the Quality of Life? A text book on the basis of the presentations made at the 6th International Conference organised by the Belgian Platform on Population and Development*, Brussels, 1 March 2007.

Noten

- 1 Dr. Ronald Schoenmaeckers is sociaal-demograaf. In de beginperiode van zijn loopbaan heeft hij gedurende vele jaren gewerkt als expert bij de Verenigde Naties. Sinds begin van de jaren '90 is hij werkzaam bij de Vlaamse Overheid, eerst

- bij het CBGS (Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie), sinds enkele jaren bij de SVR (Studiedienst Vlaamse Regering). Hij heeft de functie van Wetenschappelijk directeur en is tevens Coördinator van de entiteit 'Studies'. Eén van zijn taken bestaat uit de opvolging van de werkzaamheden van de VN Commissie Bevolking en Ontwikkeling. Contactadres: ronald.schoenmaeckers@dar.vlaanderen.be.
- 2 Bevolkingsvooruitzichten zijn 'beredeneerde' toekomstvoorspellingen. De 'midden variant' komt overeen met het meest waarschijnlijke scenario. Naast de 'midden variant' berekent de VN traditiegetrouw ook een 'hoge' en een 'lage' variant. Op basis hiervan zou de tegen 2050 de wereldbevolking overeenkomen met respectievelijk 10,76 of 7,79 miljard inwoners (cf. cijfers onderaan figuur 1).
De verschillen tussen de 'midden', 'hoge' en 'lage' variant betreffen de verschillen betreffende de toekomstige evolutie van de vruchtbaarheid. Met de 'midden variant' wordt verondersteld dat deze zal dalen van het huidige niveau van 2,55 kinderen naar iets meer dan 2 kinderen (2,02) tegen 2050. Met de 'hoge variant' wordt een minder snelle daling vooropgesteld met tegen 2050 een gemiddelde vruchtbaarheid van 2,51 kinderen; met de 'lage variant' wordt uitgegaan van een snellere daling, met tegen 2050 een gemiddelde van 1,54 kinderen (UN, 2007).
De relatieve onvoorspelbaarheid van de resultaten is de reden waarom de bevolkingsvooruitzichten om de twee jaar worden herhaald om rekening te houden met de meest recente inzichten (meer bepaald wat betreft de evolutie van de vruchtbaarheid). Op basis van de 'midden variant' werd met de bevolkingsvooruitzichten 'editie 2002' tegen 2050 een wereldbevolking voorspeld van 8,92 miljard; met de bevolkingsvooruitzichten 'editie 2004' van 9,08 miljard.
 - 3 In de *Population Prospects* worden twee grote landengroepen onderscheiden: Meer en Minder Ontwikkelde regio's (*More and Less Developed Regions*). In de tekst worden deze benamingen vervangen door Rijke en Arme landen. De groep van Rijke landen (of ook nog 'geïndustrialiseerde landen') omvatten alle Europese landen, de landen van Noord-Amerika (VSA en Canada), Australië en Nieuw-Zeeland en Japan.
 - 4 Men had het ook over de 'bevolkingsexplosie' (Ehrlich, 1968).
 - 5 Een aanhoudende jaarlijkse groei van 2 procent betekent een verdubbeling van de bevolkingsgrootte om de 35 jaar.
 - 6 India heeft tot in de jaren 1985-90 een jaarlijkse groei van meer dan 2 procent gekend. China kende in de jaren 1965-70 een groei van 2,6 procent. Zonder de één-kind politiek had China in 2006 misschien 2,1 miljard inwoners hebben gehad - ruim 50% meer dan het opgetekende inwonertal van 1,3 miljard. (Het moet evenwel worden opgetekend dat, ondanks de één-kind politiek, de vruchtbaarheid in China nooit is gedaald tot minder dan 1,7 kinderen.)
 - 7 Voor Frankrijk werd in 2005 een TVC waarde van 1,95 kinderen opgetekend (Pison, 2006).
 - 8 Eurostat gegevens van februari 2008: <http://www.eurostat.org>.
 - 9 Deze is gerelateerd aan de doorgedreven bevolkingspolitiek die China heeft gevoerd. Dit betekent niet dat de demografische evolutie in China een onverdeelde 'success story' is. De snelle daling van de vruchtbaarheid heeft ook geleid tot een snelle 'bevolkingsveroudering' (zie verder). Meer verontrustend nog is de observatie dat de één-kind politiek moet hebben geleid tot selectieve abortus en zelfs infanticide (wat kan worden afgeleid uit de erg onnatuurlijke hoge masculiniteitsgraad bij de geboorte). China behoort tot de landen waar er een uitgesproken voorkeur bestaat voor jongens.
 - 10 Een belangrijk punt van kritiek op het concept van de 'demografische transitie' is dat deze niet direct bruikbaar was op de demografische evolutie van de Arme landen.
 - 11 Het ICPD-Actieprogramma (*International Conference on Population and Development*) kan worden gedownload van de website van het UNFPA (het VN Bevolkingsfonds): <http://unfpa.org>. Voor een Nederlandse vertaling van de samenvatting van het Actieprogramma, zie Schoenmaeckers (1995).
 - 12 Voor een correcte inschatting van de verschillen moet men zich uiteraard baseren op de relatieve en niet op de absolute verschillen. In relatieve waarden liggen voor de jaren 2000-2050 de proporties 80 jaar of meer in de EU(12) ongeveer 30% onder het niveau van de EU(15); voor de proporties 65 jaar of meer is het relatieve verschil 10%.
 - 13 In het Human Development Report van 2006 (UNDP, 2005) staan alle 15 'oude' EU-lidstaten, samen met Slovenië en Cyprus, gerangschikt op de eerste 30 plaatsen (op een totaal van 177). Behalve Bulgarije (op nummer 55) en Roemenië (64), staan alle EU-lidstaten gerangschikt op de 50 eerste plaatsen. De rangschikking van de *Gender-related Index* geeft een nagenoeg identiek beeld.
 - 14 De verder aangehaalde cijfers komen overeen met de mediaan waarde.
 - 15 PPP US\$ = Purchasing Power Parities in US\$; vertaald: Koopkrachtpariteit uitgedrukt in US\$.
 - 16 Op termijn is er niet alleen een daling van de *proporties* 20-64-jarigen in de bevolking, maar is er ook een daling van de *aantallen*: zie bv. figuur 3.
 - 17 Wij laten hier buiten beschouwing dat het optrekken van de pensioenleeftijd helemaal geen 'populaire' oplossing is (Schoenmaeckers et al., 2006).

Zal de Verklaring van Parijs de ontwikkelingshulp doeltreffender maken?

door Louis CALLEWAERT¹

Ontwikkelingshulp is relatief belangrijk. De val van de muur veranderde de geopolitieke rol van de hulp. Maar ook technisch kwam er verandering. Vroeger gebruikten donoren hulp om diensten (medische, onderwijs, infrastructuur, ...) aan de betrokken bevolking te leveren; met de komende hulp zal (zou) hulp worden gebruikt om nationale instellingen van ontwikkelingslanden (OL) te versterken zodat zij, niet donoren, diensten aan hun bevolking leveren. Het is in dit plaatje dat de 'Verklaring van Parijs' (VP) past: hulp effectiever maken door nationale OL-instellingen te versterken. Zal dit alles worden gerealiseerd?

Sinds de jaren zestig zijn er ruw gesteld drie hulpparadigma die hoewel alles in alles zit, als volgt kunnen worden gekarakteriseerd:

	Voornaamste gebruikt instrument	Voornaamste hefboom	Voornaamste ervaren contraïnte
1960-1980	<ul style="list-style-type: none">- Technische bijstand- Projecthulp	Investeringen in OL	Beheer van: <ul style="list-style-type: none">- fysisch kapitaal- menselijk kapitaal De gebondenheid van de hulp
1980-2000	Hulp voor structurele aanpassing	Nationale economische OL-structuur	Macro-economisch beleid
2000-...	Begrotingshulp	Beheer nationale OL-begroting	<ul style="list-style-type: none">- Nationaal eigenaarschap van het ontwikkelingsbeleid- Behoorlijk bestuur

Hulpparadigma van gisteren onder vuur

14

Tot in de jaren 2000 bestond hulp in essentie uit technische bijstand, (investerings)projecten en kredieten voor structurele aanpassing in functie van de *Consensus van Washington* (CvW).^{2 3}

Verlichte donoren en ambtenaren in hun toporganen (Wereldbank, OESO-DAC⁴, ...) wilden verandering:

- de neo-keynesiaan Joseph Stiglitz kritiseerde heftig de CvW toegepast door IMF;
- John Williamson herformuleerde de CvW; niet het neoliberale macro-economisch gedachtegoed maar wel de lineair-mechanistische toepassing veranderde;
- donorevaluaties kritiseerden dat donors elkaar

voor de voeten lopen met allerlei projecten, allerlei werkmethoden, allerlei financieringen, allerlei tijdspannen waardoor zij weinig duurzame ontwikkeling en veel peperdure desorganisatie creëerden (creëren).^{5 6}

Omdat OL op basis van dergelijke donoraanpak onmogelijk eigen duurzame nationale structuren kunnen ontwikkelen, stierf 2/3 van de hulpresultaten een stille dood na het einde van de donoractiviteit (-financiering).

De essentie van de huidige evolutie

De aanhoudende problemen in OL leidden in de jaren 90 tot onrust. Velen wensten een degelijk Marshallplan, ditmaal voor de derde wereld. In een afscheidsinterview voor de Franse krant *Les Echos*

stelde IMF-voorzitter Michel Candessus *la pauvreté est un risque systémique*: armoede is een levensbedreigend risico voor het lopende (neoliberaal) systeem. Sinds de aanslagen van 11 september krijgt het neoliberale beheer van dit risico een extra controversiële invulling: eerst terrorisme bekampen (dan armoede, bron van terrorisme).

Kritiek op de Consensus van Washington

Samengevat was de kritiek:

- de CvW negeert de institutionele voorwaarden voor ontwikkeling: CvW-maatregelen werken fout indien zij niet begeleid zijn door de uitbouw van nationale instellingen die de markt (vraag/aanbod) organiseren, reguleren, stabiliseren en legitimeren. Om niet in maffia-kapitalisme te vervallen (Rusland in de jaren negentig) moet men investeren in de (moeilijke) institutionele uitbouw van de Staat, voorwaarde voor behoorlijk bestuur;
- de CvW beperkt zich tot de toewijzing van investeringsmiddelen volgens de regels van de markt en verwaarloost daardoor de problematiek van de rijkdomverdeling: als de markt niet wordt geregeld, worden rijken rijker en armen armer. Een armoedebestrijdingbeleid is nodig;
- de CvW heeft een monetaire/fiscale politiek die sociaal niet neutraal is. Structurele aanpassingen met hun toewijzing van middelen volgens de regels van de markt, doen meer dan economische groei bevorderen en impliceren een maatschappijtype;⁷
- de CvW zit fout door overal geldende algemene politieken op te leggen: specifieke (historische) contexten maken dat eenzelfde politiek in verschillende situaties andere effecten heeft.

De vraag is niet of de problemen van de jaren 80-90 structurele aanpassingen vereisten, maar wel of de neoliberale structurele aanpassingen het juiste antwoord waren. Blijkt immers dat de reeds lang lopende mondialisering voordeliger blijft voor de mondialiseerders dan voor de gemondialiseerden.⁸ Vele OL blijven onvoldoende budgettaire middelen hebben om zelfs maar de essentie⁹ van hun overleving, laat staan van hun ontwikkeling te garanderen. Zelfs elementaire voorwaarden (onderwijs, gezondheid, formeel werk), *conditio sine qua non* voor duurzame ontwikkeling, gaan onderuit. Komt bij dit alles dat de (recente) financiële, monetaire, ecologische, voedsel, grondstoffen en energicrisissen leren dat de neoliberale theorie over de autoregulering door de markt existentieel op de proef wordt gesteld.

Strategie voor armoedebestrijding ('Poverty Reduction Strategy')

Het structurele aanpassingsbeleid maakte dat verschillende OL hun politieke en /of macro-economische crisissen enigszins overwonnen om, eindelijk, in eigen toekomst te investeren en een lange termijn ontwikkelingsbeleid te formuleren (waarin armoedebestrijding prioritair staat).

Het *Poverty Reduction Strategy paper* (PRSp) is een plan, in principe opgesteld door het OL zelf, om een deel van de OL-begrotingsmiddelen te oormerken voor armoedebestrijding. Eenmaal dergelijk plan *aanvaard* is door WB/IMF, worden schulden deels kwijtgelaten.¹⁰ Het OL kan dan zijn budgettaire middelen vroeger gereserveerd voor schuldafbetalingen, nu aan de armoedebestrijding voorzien in zijn PRSp besteden. Verloopt dit met vallen en opstaan bevredigend, dan zijn meer en meer donoren bereid ook begrotingshulp te geven: donorgeld dat rechtstreeks in de staatskas wordt gestort om het nationaal armoedebestrijdingbeleid mee te financieren. Het PRSp wordt aldus een OL-plan om zowel nationale begrotingsmiddelen als internationale donormiddelen te organiseren/gebruiken.

Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen ('Millennium Development Goals' - MDG's)

Ook internationaal stelt men armoedebestrijding (terug) prioritair. De Algemene Vergadering van de VN keurde in 2000 de MDG's goed: 8 doelstellingen¹¹ die in 2015 zouden moeten worden bereikt om de halvering van de wereldarmoede te bewerkstelligen. MDG's 1 tot 7 dienen in het ontwikkelingsbeleid van OL geïntegreerd te worden, MDG 8 viseert het samenwerkingsbeleid van donoren.

De financiering van deze MDG's werd uitgewerkt op de VN-Conferentie in Monterrey (2002) en actualiseert een aloude VN-eis: tegen 2015, zouden de rijke landen 0,70% van hun Bruto Intern Product (BIP) besteden aan officiële ontwikkelingshulp (*Official Development Aid* - ODA). Deze VN-conferentie had effect. Zo legde België zijn engagement officieel vast in een begrotingswet en werkte het een stappenplan uit om 0,70% van zijn BIP reeds in 2010 als ODA te besteden. De regering Letorme bevestigt deze doelstelling.

Als die 0,70% ODA snel wordt gerealiseerd (zo gaat het Sachs-rapport¹²) zal zij een *push* effect veroorzaken¹³ die OL op niveau kan brengen om hun *take off*

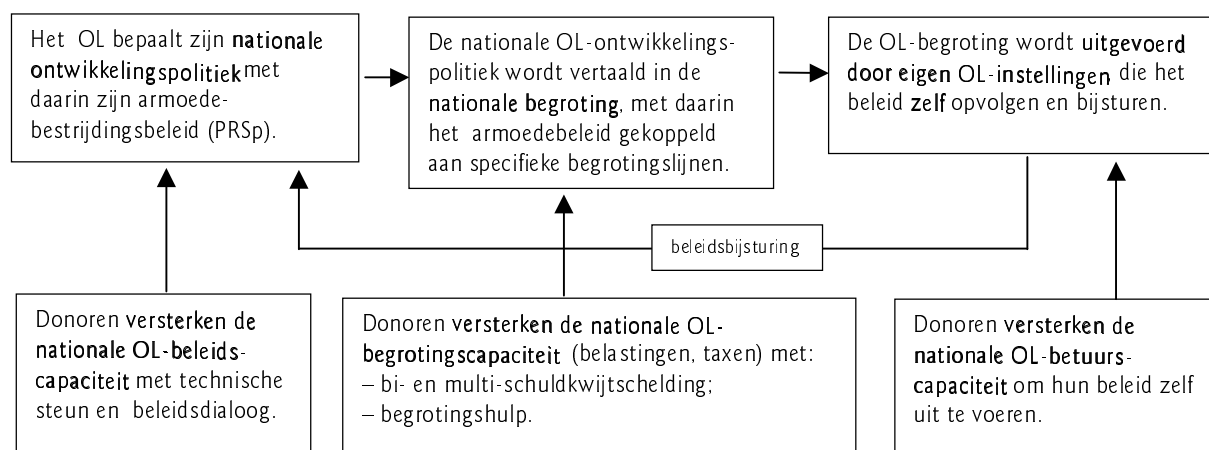
te realiseren. Kritiek op deze stelling¹⁴ stelt dat zelfs als de ODA in belangrijke mate zou stijgen¹⁵, het *push effect de facto* niet zal lukken omdat OL-economieën (i) het plotse meergeld monetair niet aankunnen¹⁶ en (ii) onvoldoende capaciteit¹⁷ hebben om dat meergeld te besteden.

Het hulpparadigma van morgen: versterking van OL-instellingen

Duurzaam ontwikkelen impliceert dat nationale instellingen, niet donoren, diensten aan hun bevolking

moeten kunnen leveren en dat dus OL zelf hun ontwikkelingsbeleid opstellen. Mits succesvolle structurele aanpassing, zo gaat de redenering, kan dit. In afwachting dat de groeiende inschakeling van OL in de geglobaliseerde economie hun voorlopig te beperkte nationale begrotingsmiddelen (taksen, belastingen, ...) duurzaam vermeerderd, zullen donoren OL-begrotingen stijven door (i) OL-schulden te verminderen en (ii) begrotingssteun te geven.

Schematisch geeft dit nieuwe hulpparadigma de volgende relatie tussen OL (boven in het schema) en donoren (onder):

Naast het feit dat de beleidsdialoog binnen de OL en tussen de OL en de donoren centraal komt te staan, zou in de toekomst het samenwerkingsbeleid van donoren in essentie uit twee elkaar versterkende luiken bestaan: (i) begrotingssteun en (ii) capaciteitsversterking.

MDC's in hun ontwikkelingsbeleid moeten kunnen integreren, waardoor soevereiniteit dus belangrijk is: het kan niet (i) dat éénzelfde macro-economische (IMF/WB-)politiek, overal lineair-mechanisch wordt toegepast; (ii) dat de rol van historisch bepaalde nationale instellingen met eigen politieke keuzes wordt gesmoord.

16

Voormeld paradigma wordt niet door alle donoren op dezelfde wijze gewaardeerd. Voortrekkers pogen achterblijvende donoren en partners te overtuigen door inhoudelijke discussie te voeren (i) over de twee centrale concepten – *nationaal eigenaarschap* en *behoorlijk bestuur* – en hun consequenties, en (ii) over realistische beleidsdialoog die respectvol verloopt ter vervanging van de arrogante donorbetweterij enerzijds en onduidelijke OL-vooruitgangresultaten anderzijds.

Nationaal eigenaarschap ('ownership')

Het concept *nationaal eigenaarschap* is een operationalisering van kritieken op de CvW: ontwikkelingsbeleid moet niet door internationale maar door nationale instanties¹⁸ worden bepaald. Zij zijn het die

Het concept *nationaal eigenaarschap* is essentieel om nationale verantwoordelijkheid en dus duurzame ontwikkeling mogelijk te maken. Respect vanwege donoren voor het nationaal eigenaarschap van hun partners impliceert dat zij hun samenwerkingsbeleid afstemmen op het ontwikkelingsbeleid van hun partners. Het brengt met zich mee dat OL minder risico lopen geïsoleerd te worden wanneer zij (i) een eigen ontwikkelingspolitiek uitbouwen, (ii) de neoliberale mondialisering oriënteren naar eigen noden, (iii) eigen economische en politieke (zuid-zuid-)relaties uitbouwen.

Het resultaat is dat PRSp's evolueren naar een combinatie van neoliberale theses met (groeiende) nationale accenten. Uiteraard is de graad waarin dit laat-

ste gerealiseerd wordt afhankelijk van de politiek-technische slagkracht van het OL. Weinig donoren geven daarvoor spontaan de nodige (manoeuvree)ruimte aan hun OL-partners: "zij werken met ons (donor)geld en dus mogen wij donoren onze zeg doen" is een stelling die diep in de genen geworteld zit. Voor tiermondisten zijn deze evoluties "een herkauwen van het neoliberale beleid van de jaren 80-90", voor anderen zijn ze "een vooruitgang tegenover toen". Nog anderen vinden dergelijke evolutie "niet te aanvaarden".

Behoorlijk bestuur ('good governance')

Ook het concept *behoorlijk bestuur* is een operationalisering van kritieken op de CvW: de capaciteit van nationale OL-instellingen versterken opdat zij hun beleid zouden uitwerken en internationale verworvenheden (*good practices*) in hun werking integreren. Gebeurt dit, zo gaat de redenering, dan zullen donorinstellingen minder zelf met de hulp moeten werken om zich af te stemmen op de OL-instellingen die met de hulp zullen werken. Op die wijze zullen OL-instellingen zelf diensten aan de bevolking leveren en zodoende ook zichzelf versterken.

Buiten de maffia is uiteraard niemand tegen *behoorlijk bestuur*. Meer dan vroeger menen meer en meer mensen, terecht, dat d  ar¹⁹ een centrale problematiek zit. Men is het evenwel minder eens over de invulling van het concept in concrete OL-omstandigheden en over de rol die internationale donorinstellingen en bilaterale donoren daarbij hebben.

Behoorlijk bestuur betreft de politieke en technische kunde om goede beleidskeuzes te maken   n uit te voeren. Bij de beoordeling van *behoorlijk* moet men evenwel rekening houden met het respect voor soevereiniteit (zie punt 3.1.) en met het feit dat er tegenstellingen kunnen zijn over historisch gegroeide karakteristieken. Daarom is voor sommigen *voldoende behoorlijk bestuur* een aangewezen tussenstap.

Hier knelt evenwel het schoentje waardoor het zo geroemde partnerschap op de proef wordt gesteld en waardoor behoorlijk bestuur een controverser wordt die behoorlijk knarsetandend verloopt. Donoren aanvaarden soms moeilijk de OL-keuzes in de ontwikkelingsprioriteiten, de evolutie van mensenrechten, de uitbouw van democratie, de inhoud van de rechtsstaat, de groei naar transparantie, de effectiviteit van corruptiebestrijding, ... Die zijn namelijk afhankelijk van tijdopslopende economische ontwikkeling en daaraan gebonden krachtsverhouding.

Donoren verliezen daardoor *greep* en geven steeds *minder tijd aan de nodige tijd*.

Donoren aanvaarden soms moeilijk dat *behoorlijk bestuur* geen neutraal gegeven is dat elke maatschappij identiek omspant en als een maatpak kan worden doorgegeven. Dit stelt het bijbels (!) vingertje in vraag dat oh zo graag scheve dingen wil rechttrekken (principes concretiseren) en *de facto* verborgen agenda's (belangen) verdedigt. Daarbij zijn het steeds geopolitieke krachtsverhoudingen die de onduidelijke grens bepalen tussen het eerste (principes concretiseren) en het tweede (belangen verdedigen) en dat geeft diplomatieke problemen.²⁰

Slechts als hulp doeltreffend wordt gebruikt, is het zinvol hulp te vermeerderen

Reeds decennia lang volgt de OESO-DAC de kwantitatieve evolutie van de ODA op (groeit de ODA/BIP verhouding?). Sinds de aanvaarding van de VN-consensus van Monterrey volgt dit donororgaan nu ook de kwalitatieve verbetering van de ODA op (is hulp doeltreffend?).

Om hulp doeltreffender te maken onderschreven een honderdtal bi- en multilaterale donoren en OL de *Verklaring van Parijs*.²¹

*De Verklaring van Parijs (VP)*²²

De VP wil hulp efficiënter maken door   n OL-   n donorinstellingen beter/anders te doen (samen)werken. OESO-DAC werkte daarvoor 5 centrale beleidsconcepten en een 50-tal concrete doelstellingen uit. Het wil zo bewerkstelligen dat de ODA gegeven in 2009, doeltreffender zal zijn dan de ODA gegeven in 2005. Aan de hand van 12 indicatoren wil het de evolutie meten van die ODA-doeltreffendheid.

Beleidsmatig stelt de VP:

- (a) dat de OL de hulp pas doeltreffend kunnen gebruiken
 - (a.i) als het OL een eigen operationeel ontwikkelingsbeleid heeft;
 - (a.ii) als het OL de kwaliteit van zijn nationale instellingen verbetert om zelf zijn ontwikkelingsbeleid uit te voeren;
- (b) dat donoren
 - (b.i) hun hulp moeten afstemmen op het ontwikkelingsbeleid van hun OL-partners en

- daarbij OL-instellingen moeten versterken, o.a. door ze te gebruiken;
- (b.ii) onderling moeten harmoniseren i.p.v. zich te beconcurreren door steeds hun eigen ding te doen om hun eigen vlag te planten;
- (c) dat beide, én OL én donoren,
- (c.i) resultaatgericht moeten beheren: beleid moet leiden naar aantoonbare resultaten;
- (c.ii) elkaar verantwoording verschuldigd zijn: geen unilaterale maar onderlinge verplichtingen.

Operationeel stelt de VP:

- dat de 5 centrale concepten worden vertaald naar een 50-tal doelstellingen die de onderschrijvers van de VP collectief in 2010 moet halen;
- dat er 12 proxy-indicatoren zijn om het behalen van die doelstellingen te meten;
- dat de ODA gegeven in 2005, de vergelijkingsbasis (de baseline) is voor de meting van de ODA gegeven in 2007 en in 2009;
- dat er een tussenbilan (Parijs+2,5) komt in september 2008 in Accra, waar een *Accra Agenda*

for Action (AAA) zal worden voorgelegd om de uitvoering van de VP te verbeteren;

- dat er een eindbilan (Parijs+5) komt in 2010.

Goed toegepast stellen de 5 concepten en 50 doelstellingen de onderschrijvende partijen zwaar op de proef. Zo doet het traditioneel (geo)politiek en institutioneel eigenbelang sommige donoren zeggen dat ze "uiteraard voor de VP zijn, maar dat de OL-zwaktes hen niet toelaten over de brug te komen". De Belgische ontwikkelingssamenwerking was niet zo hypocriet en vertaalde de VP naar een operationeel plan (juni 2007).²³ Niettegenstaande de ongehoorde institutionele complexiteit van de Belgische hulp(administraties) werd een leidraad uitgewerkt om Belgische hulp doeltreffender te maken.

Hieronder volgt de stand van zaken van de ODA-2005: de *baseline* voor alle onderschrijvers van de VP samen (globaal) en voor België. In 4.3 staat de vooruitgang nodig, globaal en voor België, om de VP-doelstellingen in 2010 te bereiken.

De analyse van de ODA-2005

Indicatoren		Baseline 2005	
		Globaal	België
1	Een werkzame armoedebestrijdingsstrategie	17% OL halen criteria	/
2a	Kwaliteitsvol systeem voor Financieel beheer	31% OL halen criteria	/
2b	Kwaliteitsvol systeem voor openbare aankoop	n.a.	/
3	Hulp geregistreerd in de begroting	88%	44%
4	Gecoördineerde capaciteitsontwikkeling	48%	18%
5a	Gebruik van het nationaal financieel systeem	40%	24%
5b	Gebruik van het nationaal aankoopstelsel	39%	43%
6	Parallele projectuitvoeringseenheden	1832	67
7	Binnenjaarse voorspelbaarheid	70%	38%
8	Ontbonden hulp	75%	97%
9	Programmabenedering	43%	32%
10a	Gecoördineerde zendingen	18%	22%
10b	Gecoördineerde landenanalyse	42%	33%
11	Een kader voor prestatiebeoordeling	7% OL halen criteria	/
12	Gemeenschappelijke verantwoording	38% OL halen criteria	/

Behalve voor de indicatoren 5b, 8 en 10a scoort België slechter dan de andere donoren, wat voorlopig minder belangrijk is omdat sommige donoren, die goed willen *presteren*, hier en daar een loopje namen met enkele VP-regels. Hun cijfers komen zo in een mooier daglicht te staan. OL-partners boden weinig weerstand (wiens brood men eet, ...).²⁴

De doelstellingen voor 2010²⁵

De VP stelt dat de ontwikkelingsgemeenschap globaal de doelstellingen in 2010 moet bereiken: tekorten van de ene worden opgevangen door prestaties

van de andere. Idyllisch, ware het niet dat deze politiek wordt opgedrongen door de VS die zich traditioneel verzetten tegen internationaal becijferde en controleerbare doelstellingen. Daardoor werden officieel slechts de globale donorcijfers gepubliceerd²⁶ terwijl de OL-cijfers officieel OL per OL werden gepubliceerd.

Hierna volgen de officiële globale en de officieuze Belgische doelstellingen voor 2010.²⁷ Tussen haakjes staan de inspanningen die België moet leveren op basis van zijn *baseline* 2005 (vorige tabel).

Indicatoren		VP-doelstellingen 2010	
		Globaal	België
1	Een werkzame armoedebestrijdingsstrategie	75% OL halen criteria	/
2a	Kwaliteitsvol systeem voor Financieel beheer	50% meer OL halen criteria	/
2b	Kwaliteitsvol systeem voor openbare aankoop	31% meer OL halen criteria	/
3	Hulp geregistreerd in de begroting	94%	85% (+41%)
4	Gecoördineerde capaciteitsontwikkeling	50%	50% (+32%)
5a	Gebruik van het nationaal financieel systeem	80%	50% (+26%)
5b	Gebruik van het nationaal aankoopstelsel	80%	62% (+19%)
6	Parallele projectuitvoeringseenheden	611	22 (-66%)
7	Binnenjaarse voorspelbaarheid	87%	69% (+31%)
8	Ontbonden hulp	75%	> 97%
9	Programmabenedering	66%	66% (+34%)
10a	Gecoördineerde zendingen	40%	40% (+18%)
10b	Gecoördineerde landenanalyse	66%	66% (+33%)
11	Een kader voor prestatiebeoordeling	38% OL halen criteria	/
12	Gemeenschappelijke verantwoording	100% OL halen criteria	/

Om de doelstellingen te halen zullen zowel OL als donoren ernstig moeten bijsturen.

- OL zullen

- het eigenaarschap van hun ontwikkelingsbeleid dienen uit te diepen door (i) beleidsprogramma's beter uit te werken en te bereiken resultaten concreet te formuleren en (ii) dit beleid beter te vertalen naar een beter beheerd budget;
- grote en ernstige inspanningen moeten doen om de kwaliteit van hun nationale systemen effectief te verbeteren.

- Donoren zullen

- hun samenwerkingsbeleid beter dienen af te stemmen op het ontwikkelingsbeleid en het budget van hun partner;
- hun projectuitvoeringseenheden dienen af te bouwen om hulp inderdaad te integreren in de instellingen van de partner;
- financieel transparanter moeten worden om zo behoorlijk bestuur van een OL-budget mogelijk te maken: hun uitgaven (een jaar) op voorhand kenbaar maken;
- effectief moeten harmoniseren:

- * onderlinge taakverdeling (én geografisch, én sectoraal),
 - * technische bijstand gecoördineerd leveren,
 - * programmabenedering toepassen (hulp om OL-programma's i.p.v. donorprojecten te doen werken),
 - * gedelegeerde hulp geven (bv. Belgische ODA via een andere donor ter beschikking stellen in plaats van alles zelf te doen: daling van algemene kosten en minder coördinatiekosten voor het OL);
- hun hulp meer moeten ontbinden om die aan de goedkoopste prijs te leveren en om lokale OL-markten te activeren.
- Donoren en OL samen zullen
- kost-effectieve en resultaat georiënteerde rapportage dienen op te stellen en daarvoor OL-instellingen te gebruiken (i.p.v. donoringstellingen);
 - gemeenschappelijke agenda's en discussies moeten opbouwen in gerevalueerde *Consultative groups* (weg met de vroegere beperking van discussies tot het propagandistisch beloven van donorgeld).

Het nieuw hulpparadigma, veel geblaat om weinig wol?

De rol van hulp verandert over de hulpparadigma's: met de vroegere hulp leverde donoren diensten aan de betrokken OL-bevolking; de komende hulp zou de OL-instellingen moeten versterken opdat zij diensten aan de bevolking leveren. De VP zou ter zake een belangrijke rol spelen. Is dit mogelijk?

20

De aangepaste CvW biedt meer ruimte opdat OL zich specifiek en soevereiner zouden ontwikkelen. De VP-doelstellingen zijn daarbij een steun. De praktijk duidt evenwel aan dat weinig donoren hun hulpinstrumenten spontaan aanpassen om dit mogelijk te maken: velen zeggen wel dat ze dit doen, maar handelen daarom nog niet navenant. Achter de coulissen fluistert men "dat de soep toch nooit zo heet wordt gedronken als ze wordt opgediend". "Après moi les mouches": de hete aardappel van de aanpassing van donorpraktijken is voor de volgende.

Zeer veel zal afhangen van de OL-bevolking die moet eisen dat haar OL-leiders behoorlijk besturen; door donoren, diplomatisch, te dwingen zich beter te gedragen (de VP toepassen) en door eigen instellingen betekenisvol te verbeteren om onkunde, slechte

wil (corruptie) en onmacht om te buigen.

Ten gronde zullen de aangepaste CvW noch de VP de heersende neoliberale aanpak veranderen. Daarvoor moeten krachtsverhoudingen veranderen. Zullen actoren in de lopende financiële, monetaire, ecologische, voedsel-, grondstoffen- en energiecrisis die aanpak kunnen veranderen ... ten voordele van de Derde wereld?

Noten

- 1 Gepensioneerd ambtenaar, vroeger werkzaam op de Directie-generaal ontwikkelingssamenwerking (DGD) van de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelings-samenwerking. De materie werd bijgehouden tot 1 mei 2008.
- 2 Deze post-kenya'saanse, neoliberale politiek bestond de facto sinds het einde van de jaren zeventig. Zij werd uitgeschreven door economen van de universiteit in Chicago - The Chicago boys - onder leiding van Milton Friedman. Alan Greenspan, de latere voorzitter van de VS Federal Reserve, was een van hen. Deze politiek werd in het Chili van Pinochet uitgetest en onder Reagan and Thatcher veralgemeend. Zij werd in 1989 door John Williamson in 10 'principes' samengevat en 'Consensus van Washington' genoemd omdat de aldaar gebaseerde WB, IMF en US- regering die politiek toepasten.
- 3 De tien principes van de CvW:
 - a. macro-economisch beleid: 1. Budgettaire discipline; 2. Marktgestuurde interestvoeten; 3. Marktgestuurde wisselkoersen;
 - b. structureel beleid: 4. Privatisering; 5. Deregulering; 6. Liberalisatie invoer; 7. Liberalisatie investeringen; 8. Hervorming belasting: lagere aanslagvoeten; bredere belastinggrondslag (meer mensen belast); 9. Verzekering van eigendomsrecht; 10. Meer belastinggeld naar onderwijs en gezondheid.
- 4 OESO: Organisatie voor Economische en Sociale Ontwikkeling gesitueerd in Parijs, met zijn departement 'DAC' gespecialiseerd in hulp aan OL.
- 5 Bv. in de jaren negentig waren in Mali een 30-tal bi- en multi-donoren actief met meer dan 2000 projecten (ngo's dus niet meegeteld). Uiteraard kon de zwakke Malinese administratie deze projecten niet integreren in haar ontwikkelingsbeleid met het gevolg dat de hulpresultaten niet duurzaam waren.
- 6 Zie ook Guy RAYEE, "Delivering as one", *Wereldbeeld*, jaargang 31, nr. 140, 2007/3.
- 7 Prijs-, handels- en kapitaalliberalisatie, soms verkeerdelijk voorgesteld als eenvoudige stroke-of-the-pen maatregelen, herorganiseren de facto de rol van de Staat. Zoals de monetaire / fiscale politiek impliceren ook zij keuzes (trade-offs) tussen mogelijke stabiliseringsmaatregelen: naast kortetermijngevolgen (deels op te vangen met sociale maatregelen) hebben ook zij gevolgen voor de aard van de langetermijngroei, het maatschappijtype.
- 8 In 1928 was het OL-deel in de wereldhandel 14,9%. In 1990 was dit slechts 16,1% (cijfers WTO).
- 9 Er is discussie over wat die essentie juist is. Sommigen zeggen dat armoedevermindering in eerste instantie de basis-educatie, de basis-gezondheid en de basis-infrastructuur (water, energie en transport) impliceert. Anderen zeggen dat het ook de verbetering van de productiecapaciteit impliceert.
- 10 De schuldkwijtscheldingspolitiek voor arme landen met hoge schuld: High Indebted Poverty Countries (HIPC).

- 11 De acht MDG's: 1. De grootste armoede en honger verbanen; 2. Basisonderwijs wereldwijd toegankelijk maken voor iedereen; 3. Gelijke behandeling van mannen en vrouwen bevorderen, door vrouwen meer kansen en zeggenschap te bieden; 4. Kindersterfte verminderen; 5. De gezondheid van moeders verbeteren; 6. Strijd leveren tegen hiv/aids, malaria en andere ziekten; 7. Actief werken aan een duurzaam milieu; 8. Werken aan een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling.
- 12 Jeffrey Sachs, een VS-economist (Democratische partij), werd door Kofi Anan, SG van de VN, gelast het Monterrey consensus rapport op te stellen. Dit rapport - *A practical Plan to achieve the Millennium Development Goals* - werd in september 2005 op de speciale Algemene Vergadering van de VN (MDG+5) behandeld.
- 13 Vergelijkbaar met het opstarteffect van de naoorlogse Marshall-hulp voor Europa.
- 14 Wij laten twee controverses buiten beschouwing: (a) de groeiende evidentie dat de 0,70% ODA/NIP niet zal gehaald worden en (b) de stelling dat ontwikkelingshulp zelden economische groei bevordert en alleen in goed bestuurde OL voor vermindering van armoede zorgt (WB 1998, IMF 2005).
- 15 T.o.v. 2006 daalde de ODA in 2007, ook de ODA van zeer rijke grote Europese donoren: Groot-Brittannië (-29%), Duitsland en Frankrijk (-16%)! De EC-voorzitter Barroso spreekt over "een gevaarlijke evolutie".
- 16 Het risico op inflatie (dutch disease).
- 17 In staat zijn 'goede' nationale ontwikkelingspolitieken uit te werken, ze 'correct' in nationale begrotingen te vertalen en 'efficiënt' door nationale systemen uit te voeren.
- 18 Nationale regering, parlement en burgermaatschappij.
- 19 Versterking van (i) menselijke, (ii) institutionele en (iii) maatschappelijke capaciteit voor het opmaken en uitvoeren van het nationaal uitgewerkt ontwikkelingsbeleid.
- 20 De lopende verhoogde Chinese inzet in OL verscherpt deze problematiek. China stelt dat economische vooruitgang de basis is voor ontwikkeling; eerder dan hulp zijn handel en investeringen obv wederzijds voordeel de centrale Chinese leidraad; 'behoorlijk bestuur' zal evolueren als er voldoende economisch groei is. Discussies daar rond zijn een inmenging in interne aangelegenheid. Het Westen beweert dat hun houding geen eigen donorbelaan viseert (!) en dat de Chinese stelling het verloochenen van internationale verworvenheden impliceert.
- 21 Zie <http://www.oecd.org/dac/effectiveness>.
- 22 De 5 concepten zijn: 1. eigenaarschap (ownership); 2. afstemming (alignment); 3. harmonisatie (harmonisation); 4. resultaat gericht beheer (management for results); 5. gemeenschappelijke verantwoording (mutual accountability).
- 23 Zie http://www.dgos.be/documents/nl/beleidsdocumenten/plan_harmonisatie_afstemming_hulp.pdf.
- 24 De DAC besloot dan ook enkele concepten en regels strikter te definiëren zelfs als daardoor sommige indicatoren in de opvolging van 2008 slechter zouden kunnen scoren!
- 25 Deze cijfers zijn de toepassing van de VP-regels op de bevindingen van de baseline.
- 26 Zie <http://www.oecd.org/dac/effectiveness/monitoring>.
- 27 Bilaterale donorcijfers zijn officieus wel gekend maar werden officieel niet gepubliceerd. ■

De EU, België, Vlaanderen en de VN: Het voorzorgsprincipe en het verbod op wapens met verarmd uranium

door Willem VAN DEN PANHUYSEN
Belgische coalitie 'Stop Uraniumwapens!'

In juni 2007 publiceerde het Belgisch Staatsblad een wettekst die elk gebruik verbiedt van inerte munitie en bepantsering waarin verarmd uranium wordt verwerkt.¹ Deze wet kwam tot stand na verschillende besprekingen in de Belgische parlementaire Commissie van Landsverdediging. Tijdens deze bijeenkomsten werden een onafhankelijke milieuwetenschapper en een expert van de kernenergiesector gehoord. De parlementsleden konden vaststellen dat de vertegenwoordiger van de belanghebbende industrie het gezondheidsrisico van het gebruik van uraniumwapens minder hoog inschatte dan de milieuwetenschapper deed. Gezien de complexiteit van het onderwerp en de daaruit volgende moeilijkheid om het gevaar juist in te schatten, kwamen de parlementsleden overeen dat uraniumwapens vanuit het voorzorgsprincipe dienen buiten de wet gesteld te worden. België nam als eerste land ter wereld deze stap om een specifiek wapentype dat industrieel uranium bevat voorgoed te bannen. Het thema van uraniumwapens zal in de komende jaren ook hoog op de agenda van de VN staan. Waarom?

Verarmd uranium is een chemisch giftig en radioactief element. Na 4,5 miljard jaar heeft de helft van de substantie zijn specifieke radioactiviteit verloren. Verarmd uranium is een afvalproduct van de kernenergiesector dat in een gecontroleerde en beveiligde speciale opbergruimte dient opgeslagen te worden. In Europese landen is het verboden om een miligram ervan in het milieu te storten.

Verarmd uranium wordt gebruikt in anti-tankprojectielen en als versteviging van pantserplaten. De staafvormige penetrator van een tankdoorborend uraniumprojectiel wordt gemaakt van een legering op basis van verarmd uranium in zijn metaalvorm. Volgens militaire propaganda boren de projectielen zich, door de hardheid van het verarmd uranium, gemakkelijker door een tankwand dan een projectiel zonder verarmd uranium. Wanneer een uraniumprojectiel inslaat op een gepantserd voertuig ontstaat er een aerosol van uiterst kleine uraniumdeeltjes, dit in tegenstelling tot het effect van wolframammunitie. De extreem hoge temperatuur op het moment van de impact – 3037 °C tot 3093 °C bij een snelheid van 4010 tot 5560 voet per seconde² – doet naast de uraniumstofdeeltjes ook nog andere heel kleine en inadembare zware metaalstofdeeltjes ontstaan, afkomstig van de vernietigde gevechtstank.

dat verarmd uranium en andere metaaldeeltjes, heeft op de menselijke gezondheid, zowel voor militairen op het slagveld als voor burgers in vredetijd.

De *Royal Society* berekende dat mensen die werken in of rondom een door verarmd uranium getroffen wapentuig, in het ergste geval na 10 uren blootstelling 200 mg verarmd uraniumstof inademen of 50 mg via voeding in zich opnemen.³ De internationaal aanbevolen norm voor opname van verarmd uranium is 0,035 mg per dag voor de gewone bevolking⁴ en 2 mg per dag voor werknemers in de nucleaire sector.⁵ Trainingscursussen voor soldaten die worden opgeleid om uraniumwapens te hanteren, geven toe dat op het slagveld de VS-veiligheidsnormen worden overschreden.⁶

Wetenschappers stellen potentiële gezondheidsrisico's van verarmd uranium vast

De controverse tussen militaire propagandisten en onafhankelijke wetenschappers draait rond het risico

De Wereldgezondheidsorganisatie⁷, het Internationaal Atoomenergieagentschap⁸, de *Royal Society*⁹, de NAVO¹⁰ en andere instituten¹¹ erkennen dat de straling van de slecht oplosbare uraniumdeeltjes een risico vormen voor de longen en dat de giftigheid van de oplosbare deeltjes een potentieel gevaar zijn voor de nieren en mogelijk voor andere weefsels. Twee andere potentiële risico's die in de afgelopen jaren zijn vastgesteld, worden echter niet meegenomen in de huidige risicomodellen die onder meer door ministeries van defensie worden gehanteerd. Deze potentiële risico's betreffen aantasting van het genetisch materiaal van de longen door zowel de oplosbare als de onoplosbare deeltjes, en de aantasting van het genetisch materiaal van andere weefsels door oplosbare deeltjes via de bloedbaan.

De NAVO ging ervan uit dat er geen interne besmetting kan optreden bij het dragen van stofmaskers. Maar uit trainingmateriaal van het Amerikaanse leger blijkt dat de legerleiding heel goed weet dat de filter van een stofmasker niet volstaat om stofdeeltjes verarmd uranium van 0,1 tot 10 micrometer diameter tegen te houden.^{12 13}

Er bestaan wetenschappelijke studies over de gezondheidssituatie van oorlogsveteranen die besmet geraakten door inademing of uraniumwapenscherven in het lichaam.¹⁴ Verarmd uranium is een chemisch giftig zwaar metaal. Zijn langdurige radioactiviteit is vooral een probleem voor de gezondheid bij interne besmetting wanneer de intense alfastraling van een uraniumdeeltje continu naburige lichaamscellen beschadigt. Chromosoomafwijkingen door verarmd uranium werden vastgesteld bij onder anderen de Schotse golfoorlogsveteraan Kenny Duncan.¹⁵ In de urine van de Irakoorlogsveteraan Gerard Darren Matthew werd verarmd uranium gevonden wat mogelijk aanleiding heeft gegeven tot de geboortefwijking van zijn dochter – het ontbreken van de vingers aan één hand.¹⁶

Laboratoriumonderzoeken met knaagdieren hebben duidelijk aangetoond dat verarmd uranium kanker-
verwekkend is, maar de relatie tussen verarmd uranium en kanker in mensen is nog niet helemaal opgehelderd.

Sommige wetenschappelijke onzekerheden houden verband met de lange latentieperiode van kankers die worden gelinkt aan verarmd uranium; leukemie heeft een latentieperiode van acht jaar. De onzekerheid houdt ook verband met het feit dat te weinig gevallen van blootgestelde mensen werden bestu-

deerd. Het lijkt onwaarschijnlijk dat het gebruik van munitie met verarmd uranium wijdverspreide kankers veroorzaakt. Toch is er voldoende bewijsmateriaal dat aantoonde dat blootstelling aan verarmd uranium kan leiden tot een verhoogd kankerrisico bij bevolkingsgroepen die in hoge mate werden blootgesteld aan verarmd uranium.

Hodgkin lymfoom en Golfoorlogsveteranen

Hodgkin lymfoom komt herhaaldelijk voor tijdens onderzoeken bij veteranen. Deze ziekte ontwikkelt zich in de lymfeknooppunten en het is een zeldzame vorm van kanker. De ziekte komt voor in 2,58 gevallen per 100.000 inwoners in ontwikkelde landen tegenover 0,94 gevallen per 100.000 inwoners in minder ontwikkelde landen. De risicofactor van Hodgkin lymfoom is onbekend. In het algemeen komt deze kanker meer voor bij mannen en in de leeftijdsgroep 14-35 jaar en na de leeftijd van 55 jaar. In een groep van 50 Amerikaanse Golfoorlogsveteranen die in 1999 werd onderzocht door het *DU program* van *US Veterans' Affairs*, bevond zich één veteraan met Hodgkin lymfoom.¹⁷

In 2000 verklaarde het Amerikaanse *Institute of Medicine* dat “het lymfesysteem een belangrijk potentieel doelwit is voor straling van uranium omdat ingeademde onoplosbare uraniumoxiden veel jaren in de lymfeknopen van de longen kunnen blijven”. Een studie van het Britse Ministerie van Defensie bracht aan het licht dat vergeleken met een controlegroep het aantal sterfgevallen onder Golfoorlogsveteranen te wijten aan lymfekankers hoger was.¹⁸ Onder de 3172 Golfoorlogsveteranen die (tot 31 januari 2003) aan het *UK Gulf Veterans Medical Assessment Programme* deelnamen, werden er 11 gevallen van lymfoom vastgesteld (zowel Hodgkin als non-Hodgkin).¹⁹

Onderzoek onder leiding van het *US Armed Forces Radiobiology Research Institute* – een instituut dat wordt gefinancierd door het Pentagon – toonde aan dat chronische blootstelling aan verarmd uranium menselijke lichaamscellen transformeert. Deze transformatie gaat de vorming van kankercellen vooraf. Toen deze cellen werden geïnjecteerd in muizen, ontstonden er tumoren bij deze dieren.²⁰

De getransformeerde cellen wekten ook genetische instabiliteit op en een afgenomen productie van een belangrijk proteïne dat de tumorvorming onder-

drukt.²¹ Andere AFRRI-studies toonden aan dat verarmd uranium schade aan het DNA veroorzaakt wat de mogelijke vorming van tumoren inleidt of bevordert.²² Het blijkt dat de schade aan DNA wordt veroorzaakt door alfastraling en door chemische effecten, met op termijn schade aan de chromosomen. Dit werd vastgesteld in cellen die niet rechtstreeks werden bestraald door verarmd uranium (het zogenaamde *bystander-effect*).²³

In 2007 wees een toxicologisch laboratoriumonderzoek aan de Universiteit van Zuid-Maine (VS) uit dat chronische blootstelling aan verbindingen van uraniumtrioxidedeeltjes zowel het afsterven van structuurcellen van de longen veroorzaakt als schade aan de chromosomen. Er werd slechts maximaal 5 miljoenste van een gram uranium per vierkante centimeter weefsel gebruikt, en na 24 uren blootstelling aan dit volume hadden de longcellen slechts 1 procent overlevingskansen.²⁴ Deze studie vermeldt dat voorlopig nog weinig geweten is over de mechanismen van de vastgestelde effecten van de blootstelling aan verarmd uranium.

Terwijl de wetenschappelijke wereld alle geheimen van verarmd uranium probeert te achterhalen, werden uraniumwapens reeds massaal ingezet in de Golfoorlog van 1991, in de NAVO-geleide oorlogen in Bosnië (1995-1996), in Kosovo (1999) en in de Irakoorlog van 2003. UNEP kon pas meer dan tweeënehalf jaar na de luchtoorlog met milieuvaststellingen in Kosovo starten. Aan de hand van theoretische overwegingen beval de WHO geen massascreening van de bevolking in de Balkan aan, noch vond de WHO het raadzaam om onmiddellijk een opruimingsprogramma in de Balkanlanden te starten. UNEP heeft, op basis van het voorzorgsprincipe en van de bestaande wetenschappelijke onzekerheid over het gedrag van verarmd uranium in het milieu, aanbevolen dat er risicoverlagende maatregelen worden genomen, waaronder lange termijn monitoring van het grondwater, opruiming van het giftig materiaal en beperking van de toegang tot de besmette gebieden. Zeventien jaar na het eerste grootschalige gebruik van verarmd uranium in de Golfoorlog (1991) is er nog steeds geen degelijk onderzoek verricht onder de slachtoffers.

136 landen willen in 2008 uraniumwapens hoog op de agenda van de VN

Momenteel wordt er in verschillende landen ge-

werkt aan wetsvoorstellen om uraniumwapens bij wet te verbieden. Op 5 december 2007 werd tijdens de 62ste zitting van de Algemene Vergadering van de VN een resolutie aangenomen die de Secretaris-generaal verzoekt om de visies op te vragen van internationale organisaties en de Lidstaten over de effecten van het gebruik van uraniumwapens. Deze resolutie, die de steun kreeg van 136 landen, vraagt eveneens een bespreking van het onderwerp op de 63ste zitting van de Algemene Vergadering in 2008. De Secretaris-generaal zal een rapport opstellen ten behoeve van die bijeenkomst van landen.²⁵

Het Europees parlement heeft sinds 17 januari 2001 verschillende resoluties aangenomen die, uitgaand van het voorzorgsprincipe, de Lidstaten van de Europese Unie vraagt om geen wapens met verarmd uranium te gebruiken, en dit met het vooruitzicht op een globaal verbod door een internationaal verdrag.

Uraniumwapens bevinden zich in een juridische schemerzone

Uraniumwapens passen juridisch gezien niet in de definities van kernwapens, gifwapens, brandbommen, chemische, biologische of radiologische wapens. Uraniumwapens zijn speciaal ontworpen om gevechtstanks te verstevigen tegen vijandelijke aanvallen (via een pantserplaat gemaakt van verarmd uranium) en om gevechtstanks buiten werking te stellen (via een uraniumhoudend projectiel). Uraniumwapens zijn conventionele wapens maar worden niet behandeld in bestaande verdragen die specifieke conventionele wapens reglementeren. Er is geen internationaal verbod op het gebruik van uraniumwapens, maar wanneer ze in een gewapend conflict worden gebruikt, is hun gebruik onderhevig aan de bepalingen over conventionele wapens in het algemeen in de internationale reglementering rond gewapende conflicten.

Voorstanders van uraniumwapens beweren dat dit type wapen noodzakelijk is omdat er geen beter alternatief bestaat dat even effectief is op het slagveld. Dit is echter een fabeltje. De huidige generatie van *high strength* wolframprojectielen doorboort even gemakkelijk de pantservoertuigen en veroorzaakt geen verspreiding van radioactieve stofdeeltjes.²⁶

Er bestaat nog geen internationaal verdrag dat uraniumwapens verbiedt. Daarom moeten nationale Staten zelf de stap zetten om deze wapensystemen

bij wet te verbieden. Dergelijke stappen zullen een gunstig effect hebben en de andere Staten ertoe aanzetten om gelijkaardige initiatieven te nemen en in de toekomst over te gaan tot de ondertekening van een internationaal verdrag. De *International Coalition to Ban Uranium Weapons* (ICBUW), een netwerk van 92 organisaties in 25 landen, ijvert voor dit verdrag.²⁷

Noten

- 1 Wet ter aanvulling van de wapenwet wat betreft het verbod op wapensystemen met verarmd uranium, 33988 Belgisch Staatsblad, 20 juni 2007, <http://www.staatsbladclip.be/wetten/2007/06/20/wet-2007007156.html>.
- 2 ROYAL SOCIETY, *The health hazards of depleted uranium munitions, Annex E: Reviews covering characteristics of DU aerosols*, 2001, Londen.
- 3 ROYAL SOCIETY, *The health hazards of depleted uranium munitions, Part I*, Londen, 2001, pp. 6, 41-43.
- 4 Neil STRADLING et al., "Anomalies between radiological and chemical limits for uranium after inhalation by workers and the public", *Radiation protection dosimetry*, 2003, volume 105, nr. 1-4, blz. 178, neil.stradling@nrpb.org.
- 5 Dit is de beroepsblootstellingslimiet voor verbindingen van oplosbaar natuurlijk uranium (0,2 mg/m³) aan een ademhalingsverhouding van 9,6 m³ per werkdag van acht uren, en gebaseerd op chemische giftigheid.
- 6 U.S. ARMY, *Army's DU training manual*, januari 1999, blz. 7, <http://doc.danfahey.com/TierI-Training.pdf>.
- 7 WORLD HEALTH ORGANIZATION, *Health effects of depleted uranium. Report by the secretariat*, 2001, document A54/19, add. 1, Genève, Zwitserland.
- 8 International Atomic Energy Agency, Department of Nuclear Science and Applications, A. BLEISE et al., "Properties, use and health effects of depleted uranium (DU): a general overview", *Journal of Environmental Radioactivity*, 2003, vol. 64, pp. 93-112.
- 9 THE ROYAL SOCIETY, *The health effects of depleted uranium munitions: summary*, 2002, doc. 6/02, Londen.
- 10 *Manuel sur les principes de sécurité OTAN applicables au stockage des munitions et explosifs militaires - chapitre 8, Munitions à l'uranium appauvri*, Allied Ammunition Storage and Transportation Publication-1, document AC/258-D/425, 25 augustus 1992, http://www.avigolfe.com/association.php?id=doc_otan.
- 11 AGENCY FOR TOXIC SUBSTANCES AND DISEASE REGISTRY, *Toxicological profile for Uranium*, U.S. Department of Health and Human Services, Public Health Service, 1999, Atlanta, GA, VS.
- 12 Fred A. METTLER Jr. et al., *Potential Radiation Exposure in Military Operations - Protecting the soldier before, during and after*, National Academy of Sciences, Institute of Medicine, Washington D.C., 1999, <http://www.nap.edu/html/exposure/>.
- 13 Zie de videoreeks in drie delen *DU hazard awareness*, delen 1 tot 3, <http://213.84.233.194/DU/DU-Radiation-Awareness-1.wmv>.
- 14 H. SCHRÖDER, A. SCHOTT et al., "Chromosome aberration analysis in peripheral lymphocytes of Gulf war and Balkans

- war veterans", *Radiation Protection Dosimetry*, vol. 103, nr. 3, pp. 211-219, Nuclear Technology Publishing, 21 november 2002, http://www.cerrie.org/committee_papers/INFO_9-H.pdf.
- 15 Martin WILLIAMS, "First award for depleted uranium poisoning claim", *The Herald*, 4 februari 2004, <http://vitw.org/search.php?q=Duncan&submit=Search>.
- 16 IAVA - IRAQ AND AFGHANISTAN VETERANS OF AMERICA, *Sick soldier (Gerard Darren Matthew)*, http://www.iava.org/component?option=com_/Itemid,119?option,content/task,view/id,107/.
- 17 Melissa MCDIARMID et al., "Surveillance of depleted uranium exposed Gulf War veterans: health effects observed in an enlarged 'Friendly Fire' cohort", *J Occup Environ Med*, 2001, vol. 43, blz. 998.
- 18 UK MINISTRY OF DEFENCE, *National Statistics*, "1990/1991 Gulf conflict - UK Gulf veterans data: causes of death", 31 maart 2008, <http://www.dasa.mod.uk/natstats/gulf/pdfs/gulf0108.pdf>.
- 19 Schriftelijk antwoord van Lewis Moonie, Brits defensie-minister, op een vraag van Dr Gibson, House of Commons Hansard, 11 februari 2003, <http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm200203/cmhansrd/cm030211/text/30211w04.htm>.
- 20 Alexandra C. MILLER et al., "Transformation of human osteoblast cells to the tumorigenic phenotype by depleted uranium-uranyl chloride", *Environmental Health Perspectives*, 1998, vol. 106, nr. 8, blz. 469, <http://medpix.net/radhealth/transformation.htm>.
- 21 *Ibid.*, blz. 470.
- 22 A.C. MILLER et al., "Depleted uranium catalyzed oxidative DNA damage: absence of significant alpha particle decay", *Journal of Inorganic Biochemistry*, 2002, vol. 91, nr. 1, blz. 251, http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi?cmd=Retrieve&db=PubMed&list_uids=12121782&dopt=Abstract; A.C. MILLER et al., "Genomic instability in human osteoblast cells after exposure to depleted uranium: delayed lethality and micronuclei formation", *Journal of Environmental Radioactivity*, 2003, vol. 64, nr. 2-3, blz. 248.
- 23 A.C. MILLER et al., "Genomic instability in human osteoblast cells after exposure to depleted uranium: delayed lethality and micronuclei formation", *Journal of Environmental Radioactivity*, 2003, vol. 64, nr. 2-3, blz. 257, millera@mx.afri.usuhs.mil.
- 24 WISE, SANDRA S., et al., Particulate depleted uranium is cytotoxic and clastogenic to human lung cells, *Chem. Res. Toxicol.*, 2007, vol. 20, pp. 815-820, American Chemical Society; John WISE: phone: (207) 228-8050, fax: ((207) 228-8057, e-mail: John.Wise@usm.maine.edu, <http://pubs.acs.org/cgi-bin/sample.cgi/crtoec/asap/pdf/tx700026r.pdf>.
- 25 Voor een overzicht van de stemuitslag, zie: <http://www.bandepleteduranium.org/en/a/152.html>; VN-Resolutie A/C.1/62/L.18/Rev.1, *Effects of the use of armaments and ammunitions containing depleted uranium*, 5 december 2007, <http://www.un.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=A/C.1/62/L.18/rev.1>.
- 26 Avril McDONALD, *International law and depleted uranium weapons: a precautionary approach*, <http://www.laka.org/info/verarmduranium/2008-seminar/McDonald.ppt>.
- 27 International Coalition to Ban Uranium Weapons, zie: <http://www.bandepleteduranium.org/en/index.html>. ■

Food for thought: de voedselcrisis in het licht van de WTO regelgeving en onderhandelingen

Dominic COPPENS
Assistent internationaal recht, KULeuven

Inleiding

De voedselprijzen staan vandaag op ongekende hoogtes. Zo zouden ze de voorbije drie jaar volgens de Wereldbank met maar liefst 83% gestegen zijn. Het voorbije jaar (maart 2007- maart 2008) is de prijs van tarwe zelfs meer dan verdubbeld (130%) en ook de prijzen van andere landbouwgewassen gingen de hoogte in (soja: 87%, rijst: 74%, graan: 31%). Dit fenomeen van sterke prijsstijgingen van voedingsproducten is zelfs met een nieuwe term bedacht: *agflatie*.

In verschillende landen, waaronder Egypte, Haïti, Indonesië en Kameroen, leidde deze *agflatie* reeds tot ernstige onrusten. Ook internationale waarnemers trekken aan de alarmbel. De Wereldbank vreest dat de stijgende voedselprijzen 100 miljoen mensen tot de armoede zouden kunnen veroordelen. Volgens Secretaris-generaal Ban Ki-Moon bedreigen de hoge voedselprijzen de vooruitgang die reeds geboekt is voor het bereiken van de VN Millenniumdoelstellingen tegen 2015. De Belg Olivier De Schutter, tenslotte, kersvers VN Rapporteur voor het recht op voedsel, sprak van een *grote schending van de mensenrechten* en vergeleek de hoge voedselprijzen zelfs met een *stille tsunami*.

26

In deze bijdrage analyseren we de antwoorden van landen en internationale organisaties op deze voedselcrisis in het licht van de regels van de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Daarnaast bekijken we wat de impact is van de hoge voedselprijzen op de onderhandelingen die binnen de WTO aan de gang zijn en de bijdrage die de WTO kan leveren om op deze crisis een antwoord te bieden. Hiertoe is evenwel allereerst een beter begrip nodig van de oorzaken die aan de grondslag liggen van de huidige *agflatie*.

Oorzaken van de voedselcrisis

Laten we dus allereerst de vraag- en aanbodzijde van voedselgewassen analyseren die de hoge voedselprijzen helpen verklaren.¹

Eenzijds is de *vraag* naar voedselproducten sterk toegenomen. Hierbij kan ten eerste worden gewezen op de impact van de welvaartstoename in grote opkomende ontwikkelingslanden zoals China, India en Brazilië. De economische groei in deze landen gaat niet alleen gepaard met een stijgende voedselconsumptie in het algemeen, bijvoorbeeld doordat meer mensen in staat zijn twee maaltijden per dag te consumeren. Tegelijkertijd ontwikkelt er zich ook een gewijzigd voedselpatroon in de vorm van een toenemende vleesconsumptie. De vraag naar vlees, die op zijn beurt de vraag voor graangewassen om dieren te voederen doet toenemen, is inderdaad verbonden met economische groei, dit in tegenstelling tot de vraag naar graan voor consumptie (bv. in brood en tortilla's) welke samenhangt met de bevolkingsgroei. Met andere woorden, een groeiende wereldbevolking doet de vraag naar graan voor consumptie toenemen, maar hoe rijker deze wereldbevolking wordt, des te meer vlees wordt geconsumeerd in plaats van graangewassen. Zo eet de gemiddelde Chinees vandaag de dag dubbel zo veel vlees als twintig jaar geleden (van 20 kg naar 50 kg). Deze wijziging in voedselpatroon heeft een grote impact op de vraag naar graan. Er is immers, om dezelfde hoeveelheid calorieën te bekomen, veel meer graan nodig voor de productie van vlees (als voedsel voor dieren) dan voor de productie van graanproducten zoals brood. Een rijkere bevolking consumeert dus niet enkel meer voedsel maar eet ook meer vlees wat zich vertaalt in een grotere vraag naar graangewassen.

Een andere factor die de vraag naar voedselgewassen sterk heeft doen toenemen is de stijging van de productie van biobrandstoffen zoals ethanol en biodiesel. Deze biobrandstoffen zijn immers gebaseerd op

landbouwgewassen: ethanol op basis van suikerriet of maïs en biodiesel op basis van plantaardige olie. Brazilië, dat in antwoord op de eerste oliecrisis al sinds de jaren zeventig het gebruik van biobrandstof stimuleert, was tot voor kort marktleider in de productie van ethanol (op basis van suikerriet) maar is recent voorbijgestoken door de VS. De Amerikaanse wens om minder afhankelijk te zijn van het buitenland in haar energievoorziening, samen met ecologische motieven, zorgde ervoor dat de Amerikaanse overheid de voorbije jaren zeer sterk de productie van ethanol (op basis van maïs) heeft gestimuleerd waardoor vandaag ongeveer 20% van de maïsproductie in de VS wordt gebruikt voor de productie van ethanol. De doelstelling is dat tegen 2017 15% van het Amerikaans brandstofverbruik uit biobrandstof bestaat. Dezelfde beweegredenen maar met de nadruk eerder op *groene motieven* (bv. Kyoto-Protocol) zorgt er ook voor dat Europa de kaart van biobrandstof trekt.² Zo heeft de Europese Raad vorig jaar het voornemen geformuleerd dat tegen 2020 10% van het brandstofverbruik voor transport uit biobrandstof bestaat.³ Hoewel door verschillende lidstaten (bv. door de Britse premier Gordon Brown) alsook uit de Commissie (bv. door Louis Michel) recent kanttekeningen werden geplaatst bij dit beleid, minimaliseren Commissievoorzitter Barosso en Commissaris voor Energie, Andris Piebalgs, de negatieve impact van biobrandstoffen en benadrukken zij daarentegen de andere factoren om de hoge voedselprijzen te verklaren. Europa is trouwens veruit de grootste producent van biodiesel (87%), in tegenstelling tot de productie van ethanol die dus voornamelijk in Braziliaanse en Amerikaanse handen is (samen 80%). De productie van biobrandstof vertaalt zich aldus in een stijgende vraag naar de landbouwgewassen die als inputs worden gebruikt (bv. suikerriet, maïs en plantaardige olie) en bijgevolg niet in de voedselketen terechtkomen. Volgens cijfers van de Wereldbank is de hoeveelheid graan nodig om een tank van een Amerikaanse SUV te vullen zelfs voldoende om één persoon een volledig jaar te voeden. Daarenboven zorgt het stimuleringsbeleid van de overheden ervoor dat meer boeren deze inputs gaan produceren waardoor het aanbod van andere voedselgewassen afneemt (zodat de prijs ervan toeneemt).

Tenslotte wordt er met een beschuldigde vinger gewezen naar beleggers die na de financiële crisis nieuwe winstgevendende markten opzochten en volop speculeren op toekomstige prijsstijgingen voor landbouwgewassen waardoor de prijzen verder worden opgedreven.

Hoewel er van verschillende voedselgewassen dit jaar recordproducties worden opgetekend (bv. graan, rijst) zijn er ook aan *de aanbodzijde* factoren die de hoge voedselprijzen helpen verklaren. Grillige klimaatveranderingen, zoals bijvoorbeeld droogtes in Australië en Indonesië of overstromingen in het Verenigd Koninkrijk en Maleisië, hadden allereerst een negatief effect op de landbouwproductie. Ook de sterk stijgende energiefactuur zorgt voor stijgende productiekosten voor landbouwers en stijgende transportkosten. Tenslotte, vanuit een lange termijn perspectief, is er de voorbije 25 jaar volgens de Wereldbank veel te weinig geïnvesteerd in landbouw in ontwikkelingslanden waardoor de huidige vraag- en aanbodschokken onvoldoende kunnen worden opgevangen.⁴ De Wereldbank, deels zelfs verantwoordelijk voor deze onderinvestering, kondigde dan ook prompt een *New Deal for Global Food Policy* aan.

De voedselcrisis was een belangrijk thema tijdens een *high-level meeting* van ECOSOC met de Bretton Woods instellingen, de WTO en UNCTAD op 14 april 2008 te New York.

De respons op de voedselcrisis in het licht van de WTO regelgeving

27

Deze vraag – en aanbodfactoren verklaren dus de sterk gestegen voedselprijzen. De impact van deze prijsstijgingen is duidelijk voelbaar bij ons maar des te meer in ontwikkelingslanden waar vaak meer dan de helft van het gezinsbudget aan voedsel wordt gespendeerd.⁵ De respons van landen op deze voedselcrisis alsook de oproep van de internationale gemeenschap om deze voedselcrisis aan te pakken bleef dan ook niet uit. De vraag is of deze (voorgestelde) maatregelen conform zijn aan de regelgeving van de Wereldhandelsorganisatie.

Allereerst legden verschillende voedslexporterende

landen (bv. Argentinië, Brazilië, Egypte, India, Vietnam ...) beperkingen op aan de export van bepaalde voedselgewassen. Deze exportbeperkingen nemen de vorm aan van exporttarieven (heffing op de export van goederen) of kwantitatieve beperkingen (beperking op de hoeveelheid goederen dat mag worden geëxporteerd of een exportverbod). Door de export te ontmoedigen hebben zulke exportbeperkingen het gewenste prijsverlagende resultaat op de binnenlandse markt doordat het aanbod er stijgt.⁶ Omdat hierdoor tegelijkertijd het aanbod op de wereldmarkt daalt, hebben deze maatregelen echter ook een prijsverhogend effect op de wereldmarkt. Voor voedselimporterende (ontwikkelings-)landen zijn zulke exportbeperkingen bijgevolg nefast doordat zij de voedselprijzen nog sterker de hoogte induwen. Verschillende WTO lidstaten, zoals Europa, Japan en de VS, maar ook het IMF en de Wereldbank bekritiseerden dan ook de opgelegde exportbeperkingen. Deze exportbeperkingen zijn evenwel in principe toegelaten onder de huidige WTO regels. Wat betreft tarifaire belemmeringen legt de WTO immers enkel beperkingen op ten aanzien van *invoertarieven*, met name een verbod om invoertarieven te heffen boven het niveau waartoe landen zich verbonden hebben, en dus niet ten aanzien van *exporttarieven* (in artikel II GATT en artikel 4 Landbouwakkoord). Kwantitatieve exportbeperkingen zijn daarentegen, net als kwantitatieve invoerbeperkingen, in principe verboden maar een expliciete uitzondering is voorzien voor tijdelijke exportbeperkingen om voedseltekorten het hoofd te bieden (Artikel XI:2(a) GATT).

Daarnaast doet de internationale gemeenschap een dringende oproep om voedselhulp te verschaffen aan ontwikkelingslanden die sterk te lijden hebben onder de hoge voedselprijzen. Volgens de VN Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) kennen 37 landen vandaag een voedselcrisis en het VN Voedselagentschap becijferde dat 73 miljoen mensen afhankelijk zijn van voedselhulp. Maar de FAO wees er ook reeds op dat voedselhulp een tweesnijdend zwaard is: enerzijds is voedselhulp vaak noodzakelijk om een voedselcrisis het hoofd te bieden maar anderzijds dreigt deze voedselhulp de lokale landbouwproductie te ondergraven alsook de internationale handel te verstoren.⁷ Voornamelijk de VS geeft veel voedselhulp in natura (in plaats van geld zoals Europa) waarbij de overheid dit voedsel aankoopt bij Amerikaanse boeren en voedselhulp aldus een verdoken steun vormt voor de eigen landbouwers en voor de transportsector die de voedselhulp verscheept naar ontwikkelingslanden.⁸ Het tweeledige karakter van

voedselhulp reflecteert zich ook in het regelgevend kader binnen de WTO: voedselhulp is, enerzijds, niet onderworpen aan de beperkingen ten aanzien van exportsubsidies voor landbouwproducten en moet dus niet worden gereduceerd maar het mag, anderzijds, deze exportsubsidiebeperkingen niet ondergraven (Artikel 10.1 Landbouwakkoord). Daartoe moeten donoren verzekeren dat voedselhulp niet gebonden is aan commerciële export, in overeenstemming is met de FAO *Principles of Surplus Disposal and Consultative Obligations*⁹ en werkelijk een schenking is of ten minste tegen een voordelige prijs wordt gegeven¹⁰ (Artikel 10.4 Landbouwakkoord). Zoals het WTO Beroepsorgaan in de zaak *US - Cotton* duidelijk stelde zijn WTO leden dus vrij om zoveel voedselhulp te verschaffen als zij wensen zolang deze voorwaarden worden nageleefd.¹¹ Binnen de huidige Doha onderhandelingsronde ijveren Europa en de Cairns groep – een coalitie van landbouwexporterende landen die streeft naar verdere liberalisatie van de landbouw – voor een explicitering en versterking van deze voorwaarden waarbij voornamelijk de Amerikaanse praktijk van het verschaffen van voedselhulp (in natura) wordt geïmagineerd. De voorlopige tekst die half mei op de onderhandelingstafel ligt verstrengt de basisvoorwaarden voor het verschaffen van voedselhulp in het algemeen (bv. verplicht in de vorm van schenking, principieel verbod om voedselhulp terug te exporteren) en maakt daarnaast een onderscheid tussen voedselhulp toegekend in noodsituaties (flexibele voorwaarden) en deze toegekend buiten noodsituaties (strengere voorwaarden).¹² Anderzijds bevestigt deze onderhandelings tekst ook de verbintenis van WTO lidstaten om een adequaat niveau van voedselhulp te verschaffen zonder hier evenwel een afdwingbare verplichting van te maken.

Tenslotte wijzen internationale waarnemers met een beschuldigende vinger naar het beleid van overheden om biobrandstof te stimuleren. Robert Zoellick, voorzitter van de Wereldbank, stelde al dat dit beleid inderdaad een belangrijke verklarende factor is voor de hoge voedselprijzen en Olivier De Schutter, VN Rapporteur voor het recht op voedsel, riep reeds op om de investeringen in biobrandstoffen te stoppen. Zijn deze steunmaatregelen in overeenstemming met de regels van de WTO? Hiervoor moeten we voornamelijk het Akkoord aangaande Subsidies en Tegenwerpende Maatregelen (het *Subsidieakkoord*) onder de loep nemen dat beperkingen oplegt aan WTO leden voor het verschaffen van handelsversturende subsidies.¹³ Verschillende stimuleringsmaatregelen ten aanzien van biobrandstoffen vallen

binnen het toepassingsgebied van het Subsidieakkoord.¹⁴ Deze maatregelen, zoals belastingsuitzonderingen voor producenten van biobrandstoffen of hulp bij het opzetten van productiefaciliteiten, kunnen immers als een specifieke subsidie worden beschouwd omdat ze een financiële bijdrage van de overheid vormen dat een voordeel toekent aan een specifieke industrie (Artikels 1 en 2 Subsidieakkoord). Deze specifieke subsidies zijn *aanwechtbaar* indien ze schade toebrengen aan de belangen van een ander WTO lid (Artikel 6 Subsidieakkoord).¹⁵ Het gaat hier evenwel niet om de schade toegebracht aan consumenten van voedsel (met name door de impact ervan op de hoge voedselprijzen) maar om de schade aan biobrandstofproducenten van andere WTO landen die moeten concurreren met deze gesubsidieerde biobrandstoffen.¹⁶ Onrechtstreeks zou dit de consument wel ten goede kunnen komen. Immers, indien een WTO lid voor het WTO Geschillenbeslechtingorgaan kan aantonen dat een steunmaatregel voor biobrandstofproducten een specifieke subsidie is die schade toebrengt aan haar eigen biobrandstofproducenten dan zal het subsidiërende land verplicht worden om deze subsidie op te heffen (of tenminste de schadelijke effecten ervan weg te nemen). De doelstelling om een bepaalde subsidie toe te kennen, zoals bijvoorbeeld de ecologische motieven om biobrandstof te stimuleren, spelen trouwens geen enkele rol en kunnen dus geen legitimatie vormen voor zulke subsidies.¹⁷ In plaats van naar het WTO Geschillenbeslechtingorgaan te stappen kan een WTO lid ook unilateraal tegenwerpemde maatregelen opleggen indien ze in een antisubsidie onderzoek heeft aangetoond dat een specifieke subsidie schade toebrengt aan haar industrie. Recent hebben Europese producenten van biodiesel aan de Europese Commissie gevraagd om zulk een antisubsidie procedure op te starten om tegenwerpemde maatregelen te nemen tegen gesubsidieerde Amerikaanse biodiesel. Zulke tegenwerpemde maatregelen zouden, indien ze worden ingesteld, de vorm aannemen van een extra invoerheffing geheven op geïmporteerde Amerikaanse biodiesel waardoor het prijsvoordeel van de subsidie wordt geneutraliseerd op de Europese markt. De subsidie voor biodiesel zou in dit geval gewoon kunnen blijven bestaan, hoewel de tegenwerpemde maatregelen de VS wel zouden ontmoedigen om ze verder te verstrekken. Van een indirect positief effect op de voedselprijzen zou hier dan ook geen sprake zijn.

De voedselcrisis in het licht van de Doha Ontwikkelingsronde

De huidige onderhandelingsronde binnen de WTO, de *Doha Ontwikkelingsronde* gedoopt, werd geopend eind 2001 in Katar en moest normaal eind 2005 afgesloten worden door de Ministeriële Conferentie in Hong Kong. Deze Doha *Ontwikkelingsronde* wil de belangen van de ontwikkelingslanden voorop plaatsen en één van de centrale doelstellingen, maar tevens hét grote struikelblok tot de dag van vandaag, is dan ook de verdere vrijmaking van de landbouw. De invoerbepalingen en (export-)subsidies die voornamelijk door Europa, de VS en Japan zijn ingesteld beperken immers de mogelijkheden van ontwikkelingslanden om hun comparatief voordeel in de landbouwsector uit te spelen. In een ultieme poging om nog dit jaar deze onderhandelingsronde af te sluiten (voor het einde van het mandaat van VS president Bush), vinden er op dit moment (voorjaar 2008) intensieve onderhandelingen plaats in Genève om tot een akkoord te komen omtrent onder andere verdergaande beperkingen voor invoertarieven, exportsubsidies en binnenlandse subsidies voor landbouwproducten. Wat zou de impact kunnen zijn van de hoge voedselprijzen op deze onderhandelingen? En omgekeerd: welke bijdrage zou het sluiten van een akkoord kunnen leveren voor het oplossen van de voedselcrisis?

De impact van de voedselcrisis op de onderhandelingen is alleszins niet eenduidig. Enerzijds zou men kunnen verwachten dat de hoge prijzen het makkelijker maken om de landbouwsector te liberaliseren. Allereerst zouden de hogere voedselprijzen normaal de druk moeten verminderen van de landbouwlobby op de overheden om de bestaande subsidies in stand te houden en het de onderhandelaars in Genève dus makkelijker moeten maken om akkoord te gaan met forse reducties in landbouwsubsidies. Dit lijkt evenwel niet volledig het geval als men de Amerikaanse *Farm Bill* analyseert die net door het Amerikaanse Congres is goedgekeurd en die ruime subsidies toekent aan Amerikaanse landbouwproducten. Ten tweede zou men verwachten dat landen bereid zouden zijn om hun invoertarieven te reduceren omdat invoertarieven immers de prijzen op de eigen binnenlandse markt nog verder de hoogte in drijven. Maar ook hier blijkt dat landen vandaag misschien wel bereid zijn om een verlaagd invoertarief toe te passen (*toegepast tarief*) maar dat ze zich hiertoe niet graag willen verbinden binnen de WTO (*gebonden tarief*). Zo uitten verschillende ontwikkelingslanden, zoals Indonesië en de Filippijnen, reeds de wens om

de nodige beleidsruimte te behouden om hun invoertarieven in de toekomst te kunnen verhogen indien de prijzen zouden dalen en aldus de eigen landbouwmarkt te kunnen beschermen en verder te ontwikkelen.

Anderzijds kan men ook verwachten dat de voedselcrisis het net moeilijker maakt om de landbouwsector verder te liberaliseren. Ten eerste bevestigen de exportbeperkingen die door verschillende landen zijn ingesteld het traditionele argument, vaak geuit door Europa en Japan, dat men niet kan rekenen op de invoer van voedsel en aldus in grote mate zelfvoorzienend moet zijn. Om zelfvoorzienend te zijn moeten landen dus de vrijheid hebben om de eigen landbouwsector te ondersteunen (via invoertarieven en subsidies). Tegelijk ijveren Europa en Japan ook voor nieuwe regels om deze exportrestricties aan banden te leggen omdat ze de prijzen van geïmporteerde landbouwproducten verhogen.¹⁸ Sommige van de landen die exportrestricties opleggen, zoals Argentinië en Brazilië, zijn trouwens traditioneel sterke voorstanders van de liberalisatie van de landbouwsector (als leden van de Cairns groep) en de opgelegde exportrestricties maken dit pleidooi van hun onderhandelaars in Genève een stuk minder geloofwaardig. Ten tweede drukken de (export)subsidies voor landbouwproducten de voedselprijzen op de wereldmarkt en zou een reductie van zulke subsidies de hoge voedselprijzen op de wereldmarkt dus nog verder kunnen doen stijgen. Dit zou vooral negatieve gevolgen hebben voor netto-voedselimporterende ontwikkelingslanden (die meer voedsel importeren dan exporteren en bijgevolg meer verliezen bij stijgende voedselprijzen dan winnen). Deze argumenten rond voedselveiligheid en de negatieve impact op netto-voedselimporterende ontwikkelingslanden, die vandaag voornamelijk uit Franse hoek worden geuit, worden overigens erkend in de preambule van het Landbouwakkoord.

Hierbij mag men nochtans niet uit het oog verliezen dat de handelsdistorties in rijke landen de investeringen in de landbouw in ontwikkelingslanden de voorbije decennia ontmoedigd hebben en aldus indirect mee verantwoordelijk zijn voor de hoge voedselprijzen en voor de kwetsbaarheid van netto-voedselimporterende ontwikkelingslanden voor het afschaffen van (export)subsidies. Deze subsidies zijn dus eerder deel van het probleem dan van de oplossing. WTO Directeur-generaal, Pascal Lamy, wijst er dan ook terecht op dat het sluiten van een ambitieus akkoord de beste bijdrage is die de WTO op midden en lange termijn kan leveren voor het aanpakken

van de voedselcrisis. Een reductie van de invoertarieven door grote landen kan de voedselprijzen drukken en een afbouw van de handelsversturende (export)subsidies zou de productie en investeringen in landbouw in ontwikkelingslanden kunnen stimuleren. Hierbij duidt Lamy ook op het belang van de *Aid for Trade* agenda waarbij donoren aan ontwikkelingslanden, en voornamelijk de minst-ontwikkelde landen, meer specifieke hulp zouden moeten geven voor de opbouw van landbouwproductiefaciliteiten, infrastructuur en de implementatie van productstandaarden.¹⁹ Het antwoord van de WTO op de voedselcrisis situeert zich dus alleszins niet op korte termijn, ook omdat de verbintenissen die zouden worden overeengekomen om tarieven en subsidies te reduceren over verschillende jaren worden geïmplementeerd.

Het verdere afbouwen van de handelsdistorties in welvarende landen in combinatie met een uitgebouwde *Aid for Trade*-agenda die aanzet tot landbouwinvesteringen in ontwikkelingslanden en tot compenserende maatregelen voor netto-voedselimporterende landen vormen dus de beste garantie die de WTO aan de ontwikkelingslanden kan bieden om in de toekomst de (dure) vruchten van de hoge voedselprijzen te kunnen plukken.

Noten

- 1 Voor een diepgaandere analyse van sommige van deze factoren, zie: *The Economist*, "Cheap no more", 8 december 2007, pp. 77-79.
- 2 Zie Richtlijn 2003/30/EG van het Europees Parlement en de Raad van 8 mei 2003 ter bevordering van het gebruik van bio-brandstoffen of andere hernieuwbare brandstoffen in het vervoer, L 123/42, 17 mei 2003. Zie tevens Communicatie van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement, *Biofuels Progress Report – Report on the progress made in the use of bio-fuels and other renewable fuels in the Member States of the European Union*, COM (2006) 845 final, 10 januari 2007.
- 3 Zie Europese Raad, *Brussels European Council 8/9 March 2007 – Presidency Conclusions*, 7114/1/07, Rev 1, 2 mei 2007.
- 4 Zie Wereldbank, *World Development Report 2008: Agriculture for Development*, Washington, 2007, 365 pp.
- 5 Ter vergelijking, in België gaat slechts 15,3% van het gezinsbudget naar voeding volgens recente cijfers van distributeursfederatie Fedis.
- 6 De lagere binnenlandse prijs ten gevolge van deze exportrestricties speelt dus wel in het nadeel van de landbouwers in deze landen.
- 7 Zie bijvoorbeeld FAO, *The State of Food Aid and Agriculture 2006: Food Aid for Food Security*, Rome, 2006, 168 pp.
- 8 In zijn 'State of the Union' vroeg President Bush aan het Congres om haar goedkeuring te geven aan zijn voorstel om in de toekomst meer voedselhulp (25%) direct van lokale boeren te kopen in ontwikkelingslanden. Het Congres negeerde echter dit verzoek in de Farm Bill die het recent goedkeurde.

- 9 Deze niet-bindende principes, aangenomen door de FAO Raad in 1954, beogen te garanderen dat voedselhulp resulteert in *bijkomende* consumptie en dus niet import of lokale productie ondermijnt.
- 10 De prijs moet minstens zo voordelig zijn als voorgeschreven door de Internationale Voedselhulp Conventie van 1986 (Artikel IV).
- 11 Beroepsorgaan, 'United States - Subsidies on Upland Cotton' (WT/DS267/AB/R, aangenomen op 21 maart 2005), para. 619.
- 12 WTO, Committee on Agriculture, 'Revised draft modalities for agriculture' (TN/AG/W/4/Rev.2, 19 mei 2008).
- 13 Landbouwproducten zijn weliswaar slechts onderworpen aan deze regels van het Subsidieakkoord in zover geen specifieke regels in het (meer flexibele) Landbouwakkoord zijn ingeschreven (Artikel 21 Landbouwakkoord). Sinds het vervallen van de 'peace clause' eind 2003 (Artikel 13 Landbouwakkoord), dat landbouwsubsidies in grote mate afschermt van de strengere regels van het Subsidieakkoord, zijn landbouwsubsidies die in overeenstemming zijn met het Landbouwakkoord (ongeacht in welke categorie ze vallen) evenwel aanvechtbaar (maar niet verboden) onder het Subsidieakkoord. Ook kunnen er onbeperkt tegenwerpende maatregelen tegen genomen indien aan de voorwaarden van het Subsidieakkoord voldaan is. Afhankelijk van de vraag in welke categorie van landbouwsubsidies deze subsidies voor biobrandstoffen (en voor de inputs van biobrandstoffen) worden ondergebracht (groen, oranje, rood), zijn ze ook onderworpen aan de reductieverplichtingen binnen het Landbouwakkoord. Onder de huidige classificatie wordt biodiesel (in tegenstelling tot ethanol) trouwens geacht een industrieel goed te zijn dat bijgevolg buiten het toepassingsgebied van het Landbouwakkoord valt.
- 14 Naast subsidies voor biobrandstof (ethanol en biodiesel) zijn er ook subsidies voor de inputs om deze te produceren.
- 15 Sommige maatregelen maken het verkrijgen van een subsidie afhankelijk van het gebruik van nationale biobrandstoffen/inputs. Zulke 'local content'-subsidies zijn zonder meer verboden onder het Subsidieakkoord. 'Local content'-subsidies vormen samen met export subsidies de twee types van 'verboden subsidies'. Alle andere (specifieke) subsidies zijn toegelaten maar kunnen worden aangevochten indien ze schade toebrengen aan de belangen van andere WTO leden ('aanvechtbare subsidies').
- 16 Consumenten van biobrandstof hebben daarentegen voordeel van de gesubsidieerde biobrandstofprijzen en het afschaffen van deze subsidies zou voor hen dus nadelig zijn.
- 17 Tot 2000 waren bepaalde subsidies niet-aanvechtbaar ('niet-aanvechtbare subsidies'), zoals bijvoorbeeld sommige subsidies aan bedrijven om nieuwe milieustandaarden te implementeren.
- 18 Deze hoge prijs is nadelig voor de consument alsook voor de verwerkende industrie.
- 19 Een boeiende vraag, waar we evenwel niet dieper op in kunnen gaan, is in hoeverre deze investeringen zelf aanvechtbaar zouden kunnen zijn onder het Subsidieakkoord. ■

De wereldvoedselcrisis: oorzaken en gevolgen vanuit een NGO-perspectief

Felien DESMEDT¹

De laatste maanden zijn er in de media verschillende artikelen verschenen over onrusten overal ter wereld omwille van honger. Mensen komen op straat om te protesteren tegen de hoge voedselprijzen. De situatie is erger dan ooit en er is sprake van een wereldvoedselcrisis. Kort gezegd kan het aanbod niet aan de vraag tegemoetkomen.

Voor het eerst sinds haar oprichting in 1960 heeft het Wereldvoedselprogramma (WFP) van de VN een noodkreet geslaakt om meer fondsen te verkrijgen van haar donorlanden. Naast de bevolkingsgroep die reeds afhankelijk was van voedselhulp voordat het WFP met problemen kampte, is er nu een nieuwe groep behoeftigen bijkomen. Door de stijgende voedselprijzen hebben velen niet genoeg middelen om zichzelf en hun gezin van voedsel te voorzien. Deze nieuwe situatie legt een zware druk op het budget van het Wereldvoedselprogramma. De organisatie is sedert enkele maanden op zoek naar 750 miljoen dollar om haar werk verder te kun-

nen uitvoeren en tegemoet te komen aan de noden van de slachtoffers. In een crisis als deze worden de allerarmsten in ontwikkelingslanden het zwaarst getroffen. Toch voelen ook wij, het Westen, de stijgende voedselprijzen bij het vullen van onze winkelkar. We zullen hier de voornaamste oorzaken en gevolgen van de voedselcrisis bespreken.

Voornaamste oorzaken van de voedselcrisis

Sinds de oprichting van het WFP zijn verschillende bevolkingsgroepen afhankelijk van voedselhulp om te overleven. Door verschillende factoren is de wereldhonger situatie nu erger dan ooit. De gevolgen die we nu vaststellen, illustreren slechts het begin van de crisis. Experts benadrukken dat de voedselprijzen de komende jaren niet zullen dalen. We splitsen de voornaamste oorzaken van de voedselcrisis op

in twee categorieën: enerzijds factoren die de productieprijzen de hoogte in duwen, anderzijds factoren die de vraag verhogen.

De prijs van een product wordt deels bepaald door de inputkosten voor de productie ervan. Deze inputkosten verspreiden zich over de verschillende fases van het productieproces. Waterschaarste overal ter wereld is een eerste belangrijke factor die de productieprijzen mee bepaalt. Een tekort aan water creëert competitie, duwt de waterprijs omhoog en beïnvloedt de irrigatiekosten. De prijs die landbouwers betalen voor kunstmest en zaden ligt volledig in handen van enkele grote bedrijven. Monsanto is slechts een voorbeeld van een groot landbouwbedrijf (*agrobusiness*) dat een patent heeft op zaden. Dit bedrijf verkoopt zaden die maar voor één oogst kunnen worden gebruikt waardoor landbouwers verplicht zijn ieder jaar nieuwe aan te kopen. Aangezien zaden in handen zijn van een beperkt aantal grote bedrijven – die beseffen dat hun aanwezigheid op de markt onontbeerlijk is – kunnen zij de prijzen opdrijven naar eigen goeddunken. De stijging van de productieprijzen is hiervan een rechtstreeks gevolg. Ook de stijging van de energieprijzen verhoogt de kosten van de productie. We hoeven maar te kijken naar de prijsstijging van de autobrandstof bij ons om te zien dat voedseltransportkosten de hoogte ingaan. Een belangrijk slachtoffer van deze laatste factor is het WFP.

Zoals gezegd zijn er ook factoren die de vraag naar producten de hoogte in duwen. De stijgende energieprijzen spelen hierin een primordiale rol. Dure olieprijs hebben beleidsmakers ertoe aangezet om op zoek te gaan naar alternatieve vormen van energie zoals biobrandstof. Dit is geen nieuw idee maar een recente enorme stijging in vraag draagt bij tot de voedselcrisis.

32

Reeds sedert de jaren '70 worden gewassen zoals soja en maïs gebruikt om brandstof te produceren. Dit gebeurt onder het mom van de bestrijding van de opwarming van de aarde. Uit studies is echter gebleken dat het gebruik van brandstof op basis van maïs of het gebruik van ethanol het milieu niet ten goede komt.² De promotie van biobrandstoffen door o.a. de VS, Brazilië, en de EU gebeurt echter niet uitsluitend uit milieuvriendelijke overwegingen. Veel landen willen hun eigen energie produceren om de olieimport – bijgevolg afhankelijkheid – in te dijken. Dit ten koste van miljoenen hongerigen overal ter wereld.

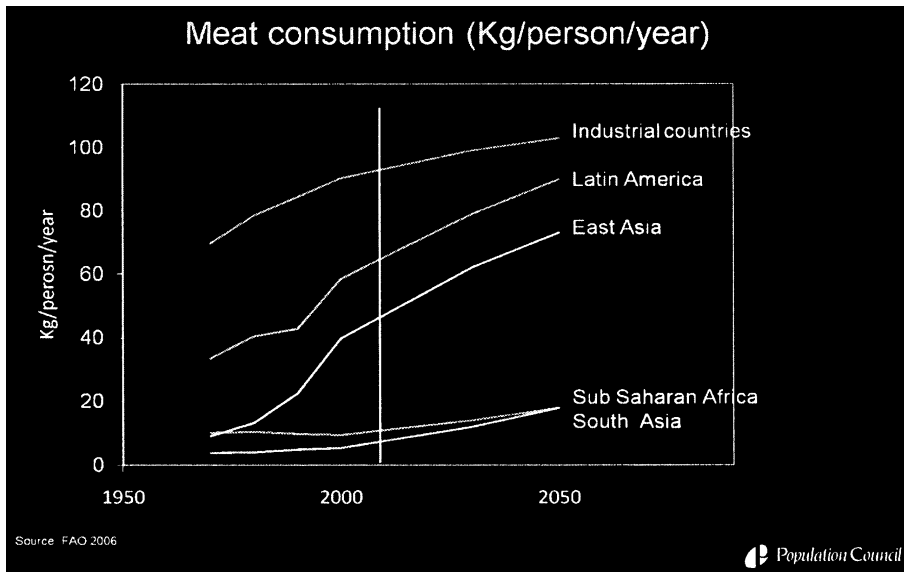
De VS subsidieert maïsboeren en ethanolproducenten. In 2005 ging 8.9 miljard dollar rechtstreeks naar de subsidie van maïs. President Bush heeft een beleid ingezet als gevolg waarvan tegen 2017 vijf maal meer biobrandstof zal worden geproduceerd dan in 2007 – van 26 miljard liter naar 132 miljard.³ Brazilië produceert bijna evenveel ethanol als de VS en dit op basis van suiker. De overheid geeft opdracht om grote delen van het regenwoud om te hakken en te vervangen door velden voor de verbouw van gewassen. Het is aangekondigd dat de ontbossing in het jaar 2008 zal verdubbelen.⁴ Het beleid van de EU is erop gericht biobrandstof hevig te promoten, voornamelijk ethanol geproduceerd op basis van suiker en tarwe.⁵ Brussel wil dat tegen 2010 10% van de brandstof binnen de Unie biobrandstof is. In de Europese wandelgangen zijn er de laatste maanden echter stemmen te horen die pleiten voor een herziening van de sterke promotie en subsidie van biobrandstoffen. Niets staat vast maar we kijken uit naar het resultaat van eventuele onderhandelingen.

Naast de grote vraag naar biobrandstof zijn ook de veranderende consumptiepatronen een belangrijk oorzaak van de voedselcrisis. In het algemeen stellen experts een groei vast in het individueel inkomen. Dit gaat gepaard met meer koopkracht. Mensen consumeren niet enkel meer maar de producten die ze aankopen veranderen. In Azië en Latijns-Amerika krijgt de vraag naar melkproducten en vlees een enorme boost. Rond de 100 miljoen ton voedsel zal dit jaar naar auto's gaan maar tegelijkertijd zal ongeveer 750 miljoen ton worden gebruikt als veevoeder; 850 miljoen ton gaat aan de mensenmond voorbij.⁶ Bij wijze van voorbeeld toont figuur 1 de stijging aan van de consumptie van vlees per continent.

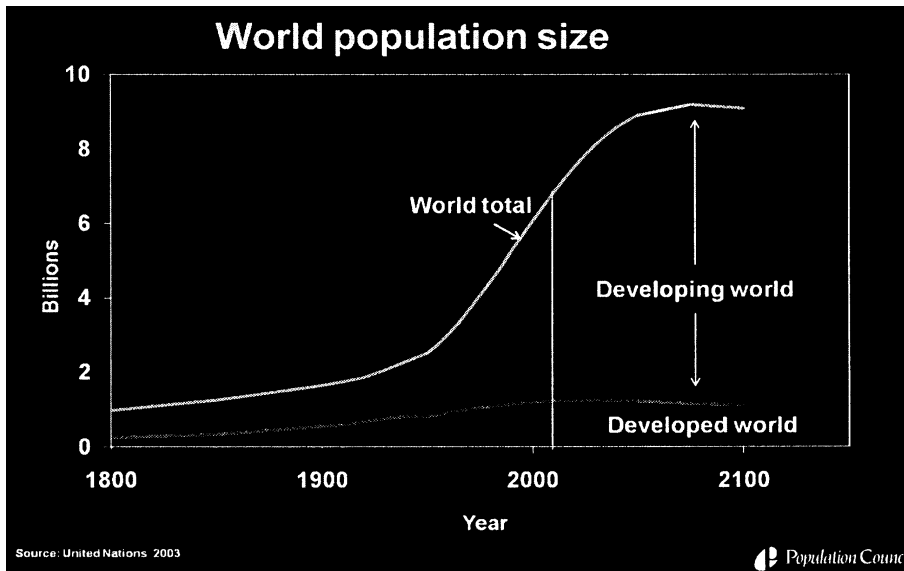
De sterke bevolkingsgroei vormt een laatste oorzaak van de stijgende vraag naar voedingswaren. We hoeven maar een korte blik te werpen op figuur 2 om te begrijpen dat de bevolkingstoename een behoorlijke impact heeft op de voedselsituatie in de wereld. Vooral op de lange termijn zal deze factor een belangrijke rol spelen.

Biobrandstoffen, veranderende consumptiepatronen en een sterke bevolkingsgroei doen de vraag naar producten snel stijgen. Het aanbod kan deze snelheid echter niet volgen. Bovendien hebben ook klimaatveranderingen een grote impact op de productie. Aanhoudende droogtes of overstromingen verwoesten velden en gewassen. De wanverhouding tussen vraag en aanbod drijft de huidige voedselcrisis.

Figuur 1

Figuur 2

Voornaamste gevolgen van de voedselcrisis

De grootste slachtoffers van de toenemende voedselprijzen zijn de meest kwetsbare huishoudens. Het gaat voornamelijk om stedelingen, kleinschalige boeren en netto-aankopers. Het zijn bevolkingsgroepen die reeds vóór de crisis het overgrote deel van hun inkomen aan voedsel besteedden.

Niet alleen eten de getroffen bevolkingsgroepen

minder, maar, en voornamelijk, ze eten minder voedzame producten. Er wordt bezuinigd op waren zoals vlees en eieren die de noodzakelijke proteïnen bevatten om gezond te blijven. Verschillende vergelijkende studies tonen de levensbedreigende gevolgen aan voor kinderen die in hun eerste levensjaren geen voedzame levensmiddelen toegediend kregen ten opzichte van zij die wel gezonde voeding gekregen hebben. Niet alleen zijn deze laatste kinderen groter, zwaarder en sterker maar de gevolgen zijn ook tot op de tweede generatie voelbaar. Vrouwen

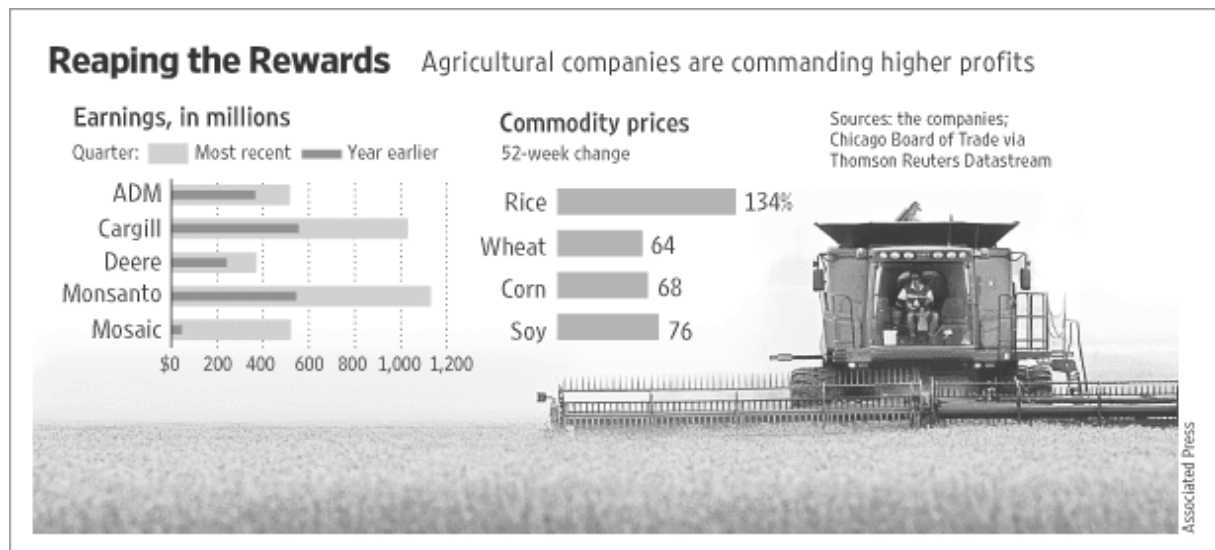
die als kind voedzaam gegeten hebben, baren grotere en gezondere kinderen. Een andere vaststelling betreft de betere schoolprestaties van kinderen die gezonde voeding hebben gekregen tijdens hun eerste levensjaren. Hogere arbeidslonen gaan hier mee gepaard.

Een ander problematisch gevolg betreft de besparingen op andere uitgaven dan die op voedingswaren. Veel gezinnen krimpen het budget voor gezondheidszorg en educatie in. Meisjes lijden het meest onder de bezuinigingen. We stellen dus vast dat er een vicieuze cirkel van onderontwikkeling en armoede ontstaat bij gezinnen die geen middelen hebben om voedzame voedingswaren aan te kopen.

De voedselprijzen stijgen en de gevolgen zijn voor velen levensbedreigend. De vraag rijst wie dan wel voordeel haalt uit de toenemende prijzen. Logischerwijs zijn de voedselproducenten de begunstigden van deze situatie. Door economen werd vaak gesteld dat landbouwers in ontwikkelingslanden in armoede leven omdat hun inkomens niet hoog genoeg zijn door lage voedselprijzen. De prijzen zijn sterk toegenomen, maar zijn de lonen van de landbouwers dat ook? Het antwoord is negatief. We vragen ons af hoe dit komt en vinden het antwoord bij de internationale liberalisering van handel. 70% van de ont-

wikkelingslanden zijn de laatste jaren netto-importeurs van voedsel geworden terwijl ze vroeger netto-exporteurs waren. Dit betekent dat de lokale productie bijna volledig is stopgezet en de bevolking is dus afhankelijk van de invoer van producten. Door de huidige prijsstijgingen wordt de import te duur voor ontwikkelingslanden.

Daarbij komt dat de overgebleven lokale productie ondermijnd wordt door producten uit het buitenland. In verschillende rijke landen wordt de landbouw massaal gesubsidieerd door de overheid. De landbouwproducten worden goedkoper dan die gecultiveerd in ontwikkelingslanden en ze overrompen de markten ten koste van de lokale boeren in de derde wereld. Dit betekent echter niet dat landbouwers in de EU of de VS de grote winnaars zijn van deze situatie. We stellen vast dat de landbouwsubsidies hoofdzakelijk aan *agrobusinesses* worden toegekend. Voorbeelden hiervan zijn Cargill, Monsanto en Deere. De volgende figuur⁷ toont de winst van het laatste kwartaal van enkele van de grootste landbouwbedrijven in de VS aan. Niet alleen maken deze bedrijven veel winst, ze zijn tegelijkertijd ook in staat om de voedselprijzen te bepalen aangezien ze de meest belangrijke producenten zijn. Zij hebben de wereldvoedselmarkt in handen.

Conclusie

We hebben verscheidene factoren besproken die zowel de productie als de vraag beïnvloeden. De pro-

ductiekosten worden voornamelijk gedreven door grote landbouwbedrijven die de inputkosten verhogen. We stellen vast dat zij uiteindelijk de begunstigden zijn van de hoge voedselprijzen omdat de markt

in hun handen ligt. Overheden in rijke landen dragen hier een grote verantwoordelijkheid omdat zij massaal landbouw subsidiëren. Die subsidies komen echter niet terecht in handen van de lokale boeren maar van diezelfde multinationale landbouwbedrijven.

De verhoging van de vraag vindt haar oorsprong vooral in de productie van biobrandstoffen op basis van voedingswaren. Onder het mom van de strijd tegen de opwarming van de aarde gaan tonnen graan aan de mensenmond voorbij en dragen bij tot de toename van de prijzen. Niet alleen worden tonnen graan besteed aan de productie van alternatieve energie maar graan dient ook als veevoeder. Om tegemoet te komen aan de verhoogde vleesconsumptie op wereldschaal wordt er jaarlijks 750 miljoen graan gebruikt als voedsel voor dieren in plaats van voor mensen.

Wanneer we oorzaken en gevolgen van de huidige voedselcrisis bekijken, stellen we vast dat nationale overheden, voornamelijk in rijke landen, een grote verantwoordelijkheid dragen. We hoeven maar het voorbeeld te nemen van de subsidies die naar biobrandstoffen gaan om in te zien dat er beleidsmaatregelen moeten worden genomen van bovenhand om de wereldvoedselcrisis te bevechten. Mocht iedereen die dit artikel leest zijn of haar vleesconsumptie grondig verminderen, zou dit een stap zijn in de goede richting. Maar uiteindelijk zullen grootschalige ingrepen nodig zijn, opgelegd door nationale overheden of internationale organisaties, om de crisis te beëindigen. Sociale belangen moeten de bovenhand krijgen over economische belangen.

Referenties

Global Policy Forum, Stephen LEAHY, "Biofuels – Great Green Hope or Swindle", *Inter Press Service*, 2007, <http://www.globalpolicy.org/socecon/envronmt/climate/2007/1020biofuel.htm>.

- , C. FORD RUNGE & Benjamin SENAUER, "How Biofuels Could Starve the Poor", *Foreign Affairs*, 2007, <http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/economy/2007/0424biofuels.htm>.
- , Michael GRUNWALD, "The Clean Energy Scam", *Time*, 2008, <http://www.globalpolicy.org/socecon/envronmt/climate/2008/0327scam.htm>.
- , George MONBIOT, "Face it, We All Aren't Going to Become Vegetarians", *AlterNet*, 2008, <http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/general/2008/0418faceit.htm>.
- , David KESMODEL, Lauren ETTER & Aaron O. PATRICK, "Grain Companies's Profits Soar As Global Food Crisis Mounts", *Wall Street Journal*, 2008, <http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/economy/2008/0430profitssoar.htm>

Noten

- 1 Felien Desmedt liep van 1 januari 2008 tem 6 juni 2008 stage bij de NGO, *Global Policy Forum*, in New York (zie <http://www.globalpolicy.org>). Het thema van dit artikel werd gekozen naar aanleiding van de Conferentie *The Right to Food: How Can the UN Respond to the Global Food Crisis?*, georganiseerd door Global Policy Forum en de Friedrich Ebert Stiftung in New York op 23 april 2008.
- 2 Stephen LEAHY, "Biofuels – Great Green Hope or Swindle", *Inter Press Service*, 2007, <http://www.globalpolicy.org/socecon/envronmt/climate/2007/1020biofuel.htm>.
- 3 C. FORD RUNGE & Benjamin SENAUER, "How Biofuels Could Starve the Poor", *Foreign Affairs*, 2007, <http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/economy/2007/0424biofuels.htm>.
- 4 Michael GRUNWALD, "The Clean Energy Scam", *Time*, 2008, <http://www.globalpolicy.org/socecon/envronmt/climate/2008/0327scam.htm>.
- 5 C. FORD RUNGE & Benjamin SENAUER, *op. cit.*
- 6 George MONBIOT, "Face it, We All Aren't Going to Become Vegetarians", *AlterNet*, 2008, <http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/general/2008/0418faceit.htm>.
- 7 David KESMODEL, Lauren ETTER & Aaron O. PATRICK, "Grain Companies's Profits Soar As Global Food Crisis Mounts", *Wall Street Journal*, 2008, <http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/economy/2008/0430profitssoar.htm>.

OPINIE

The reform of the Security Council – some personal reflections

door Johan VERBEKE¹

At the International Congress of Mathematics in Paris in 1900, the great German mathematician David Hilbert was invited to deliver the key address. Rather than looking backward to past developments as so often happens at such events, he used the occasion to look forward and gave a list of ten problems whose solutions he felt would be pivotal for the development of mathematics in the coming century. Some of his problems are still waiting to be resolved. But he had the merit to clearly state the problems which, as we know, is half of the solution.

A similar event took place at the UN World Summit in 2005 in New York. We too decided to look forward, not backward. And inspired by the report of the High-Level Panel and subsequently Kofi Annan's own report, we too stated the major challenges ahead and took it upon us to search for their solution.²

David Hilbert's problems ranged from the Riemann Hypothesis (on the pattern of prime numbers among all counting numbers) to the Continuum Hypothesis (on the infinity of natural and real numbers). Our problems ranged from the establishment of the PBC (Peace Building Commission) to the reform of the SC (Security Council).

36

Most of the diplomats here in New York have always been an interested, be it slightly critical participant in the reform process. Reforming the SC – or better: trying to do so – has been our business for the last ten years, at least. And no tangible progress has been registered. On the contrary, some bitterness in the debate has emerged. Reforming is not costless, that much we should know. Some wise men therefore suggest that we should let the matter rest. Formulas have been tried out, to no avail. The debate has exhausted itself. So let matters rest and leave them for what they are. So they say those wise men.

The argument for stasis overlooks, however, the critical point that the shifting array of world process will make the current distribution of power within

the SC increasingly anachronistic and less and less accepted, let alone respected. As the substructure of power is altering, the superstructure cannot remain unaffected. One need not be a disciple of Marx to see this. More crucial, the argument of stasis is self-defeating: not reforming the SC is tantamount to signing its death-verdict.

So, for reform we should go. But which reform? What should be its "scope and – more significantly – limits" (to paraphrase Bertrand Russell)? Let us start with the latter: the limits.

First, there are the legal limits. Like it or not, while amending the Charter to accommodate for SC reform, we will not amend its provisions governing amendments itself. So much is clear. According to the UN Charter, we need, first, 2/3 of the votes of the actual members of the UN (not just those present and voting) for approving the reform; since we are by now 192 members this means 128 votes; and second, we need the constitutional ratification of the adopted amendments again by 2/3 of the actual membership, including by the 5 permanent members (known as the P5).³ We thus have two hurdles to overcome: a sheer quantitative one – we need the numbers (128 votes and ratifications) and a qualitative one – we need the P5 (through their ratification).

And this latter point brings us to the second limit of which we should be fully aware – the limit inspired by real politics (*Realpolitik*). Again, we may not like it, but the P5 are there. Simply put, this limit states that we can work with, not against the P5. And as we know, some P5 have sent clear signals as regards SC reform, particularly with respect to the size of an enlarged Council, and with respect to the maintenance of their (exclusive) veto power.

Where does this bring us in terms of *scope*, being thus aware of the *limits*? The problem with SC reform is that most of its currently proposed formulae basically generate more losers than winners. If we

want to reach the required voting thresholds⁴ we will therefore, in our search for the right formula, have to accommodate in one way or another three basic groups within the UN membership, each of which will ask: *what is in it for me?*. That is the challenge of transforming a win-lose (as we witnessed with existing formulae) into a win-win situation.

The first of the three groups are the current P5: the price to be paid to win them over to the reform process is, minimally, to leave their situation unaffected. I say *minimally*, because as stated above, some of them have claims regarding SC reform going beyond the mere freezing of their own privileged situation. Note that the requirement set by this first group means that any future SC will contain permanent members – minimally the current 5 – and that hence the formula of a SC without permanent members should forthwith be discarded, at least for the short term.⁵

The second group comprises large (i.a. financial) contributors to the UN system such as Japan and Germany, emerging regional powers such as India, Brazil, South Africa, but also pivotal states such as Egypt, Pakistan, Australia, Mexico, Nigeria and others which cannot simply be relegated into the third group of smaller countries. It is particularly this second group that claims that the new world power distribution be properly reflected in the composition of the SC which, as it stands today, reflects the post World War II power structure, not the one at the threshold of the 21st century.

The third group of very small, small and medium-sized countries – by far the largest in numerical terms – must also see its advantage in the whole reform operation. It is this large group of smaller countries, predominantly belonging to the developing world that claims to be underrepresented in the different formulae that have been tested out so far.

With respect to these three groups and the nature of the interests at stake in any SC reform process, one could plausibly say that whereas the P5 have an essentially conservative agenda (the status quo would suit them well), the second group has essentially offensive interests (claims to become if not permanent, at least semi-permanent members of the SC) while the third group has essentially defensive interests to safeguard (i.e. not to be left out of a reform process that would address the new power structure, while ignoring the need of broad representation, including by developing countries and small states).

It is an error to think that in order to accommodate those three different groups the SC needs *ipso facto* an important increase in its membership. The problem with the SC as it stands is not one of size, but of representativity. And although there is a clear link between both, they should not be confused. So much should be clear: except for reasons of representativity, there is no case for enlarging the Council. On the contrary, the smaller the body is, the smoother its decision-making capacity and hence its effectiveness are. Now, on size, where should we land? 21 – 23 – 24 – 25 – 26? To be sure: none of these figures is a magic number. None of them has any intrinsic virtue or vice. The choice among them will be a purely conventional one, decided upon by functional considerations and keeping in mind that, once the functional requirements are met, the smaller the number the better it is.

Let me now come to the delicate issue of the composition of the Council, the very question of the permanent, semi-permanent and non-permanent members. I leave out the position of the current P5, the *untouchables*, for the reasons already mentioned and I therefore concentrate on the two other groups, the one of the pretenders for a bigger stake in the Council and the one of the smaller states who fear to be left out.

The point I would like to make is that both the *claim* of the pretenders to either permanent or semi-permanent status, as well the *fear* of the smaller countries to be left out, are ill-founded.

Let us first address the claim of the pretenders to what – for clarity's sake – I will call a privileged status, i.e. a status which in one way or another would be enshrined in the Charter (permanent status) or formalized in an agreed procedure (semi-permanent status). Granted that this claim is legitimate – and many among us would be inclined not to dispute this – why not have that claim established (i.e. verified or falsified) through the normal electoral process, the open market of democratic elections in the General Assembly.⁶ Take the case of country X that would claim, by reason of its major geopolitical role and effective contribution to the UN system (financial contributions, troop contributions to peace-keeping operations, etc. ...), a position as a semi-permanent member (i.e. a non-permanent member that, contrary to existing rule, could be re-elected). Why would we settle for that position *a priori* in a formalized way, and not let the market decide so *a posteriori* through its standard electoral process. Why go for rigidity, to the detriment of

flexibility. A similar reasoning can of course be made as regards the claim for permanent membership. In our approach, a permanent member is simply a permanently re-elected non-permanent member, as a semi-permanent member is no more than an occasionally re-elected non-permanent member.

Let us now address the fears of the smaller countries to be left out of the process. But on what is this fear based? The group of smaller countries is by far the numerically largest group in the UN membership. The sheer power of the numbers should make them rest assured that their interests can be safeguarded. Why should they outvote themselves by voting for the *pretenders*.

So you end up with a fairly simple system in which one does not add new permanent members to the existing P5 and no new categories of membership are introduced.

The membership is simply extended from the current 15 to something, say, like 23. And the rule that an incumbent member *shall not be eligible for immediate re-election*⁷ is abolished. Two rather limited chirological interventions.

In such system room is made for a larger segment of the UN membership, including the smaller countries, to participate in the SC, thus contributing to its greater representativity. No privileged status is granted *a priori*. All 18 eligible positions (23 less the P5) play in an open market which will decide on their *de facto* status: some will be non-permanent member as we know them today, other semi-permanent member having succeeded re-election, and perhaps others *de facto* permanent members (as distinguished from the *de jure* P5) to the extent they succeed in being permanently re-elected.

To wrap up: first we have the *de jure* current P5; we leave them for what they are, and as we don't like *de jure* permanent members (not being subject to the test of the market), we should not add to them; second we have the *de facto* semi-permanent members (and potentially even permanent members), i.e. those whose claim to semi-permanency (or even permanency) is legitimated by their being voted in that position in the open market of democratic elections in the General Assembly, and third we have the non-permanent members who do not claim any privileged position but who by the sheer number of their constituency are assured of not being left out.⁸

Notes

- 1 Johan Verbeke is the Permanent Representative of Belgium to the United Nations. The reflections made in this paper are personal and do not (necessarily) reflect the official position of Belgium on the question of SC reform.
- 2 See: Report of the Secretary-General's High Level Panel on Threats, Challenges and Changes - A more secure world: Our shared responsibility ; Report of the Secretary-General - In larger Freedom: Towards Security, Development and Human Rights for all; Resolution 60/1 adopted by the General Assembly on 24 October 2005: the 2005 World Summit Outcome. All these documents can be found on the official web-site of the UN: <http://www.un.org>.
- 3 Article 108 of the Charter of the United Nations reads as follows: "Amendments to the present Charter shall come into force for all Members of the United Nations when they have been adopted by a vote of two thirds of the members of the General Assembly and ratified in accordance with their respective constitutional process by two thirds of the Members of the United Nations, including all the permanent members of the Security Council".
- 4 And many claim that, for such fundamental reform, more is requested than just the legal voting threshold. Such reform, they claim, should have the adherence of a 'large majority' of the membership. Short of such broad support the SC Reform, although legal, may remain politically contested and erode the authority of the newly reformed Council.
- 5 For those who think that the 'de jure' permanent status of the P5 should be abolished it would seem that the only way to proceed is through a phasing-out mechanism over time (after, say, something like a 20-year period). Politically, no other mechanism will do, and even so success does not seem guaranteed. This method has been used in the European Union for the reduction of the size of the Commission, the number of Commissioners becoming less than the number of the EU Member States.
- 6 It should be remembered that, according to Article 18 of the Charter of the United Nations "the election of the non-permanent members of the Security Council" is to be decided by the General Assembly "by a two-thirds majority of the members present and voting".
- 7 Article 23, para.2 of the Charter of the United Nations reads as follows: "The non-permanent members of the Security Council shall be elected for a term of two years (...). A retiring member shall not be eligible for immediate re-election". 3. "Each member of the Security Council shall have one representative".
- 8 No doubt many will object to the 'free market' - model defended in this paper. They will claim that no market, including the open market of the General Assembly, is free of distortions. And that as a result 'interventionist' measures may be required, particularly 'protectionist' measures in favor of the smaller countries. One could envisage, for instance, that only a fraction (say half) of the 18 eligible positions would be open for re-eligibility (and hence for (semi-) permanency). But I would caution against a proliferation of such interventionist measures. The attractiveness of the model defended in this paper is its simplicity, transparency and ultimately, I would claim, its fairness.

Actualiteit: Jongeren en het middenveld vragen minister Michel en mevrouw Coomanswamy de strijd tegen het gebruik van kindsoldaten op de agenda te houden

door *Charlotte VAN DEN ABEELE*

Child rights Officer, UNICEF België, lid van de Belgische Coalitie tegen het gebruik van kindsoldaten

“Wat doet de Belgische overheid om kindsoldaten te helpen? Wat is er al veranderd sinds de vele acties die internationaal werden ondernomen? Zijn er nu ook al echt minder kindsoldaten?” Dit is een greep uit de bijzonder pertinente vragen die een twintigtal veertienjarigen stelden aan minister Michel en mevrouw Coomanswamy naar aanleiding van een onderhoud in het Egmontpaleis op 28 april jongstleden.

Discussie met jongeren over kindsoldaten

Eind april was de Speciaal Vertegenwoordigster van de VN voor kinderen in gewapende conflicten, mevrouw Coomanswamy, in Brussel voor verschillende ontmoetingen op Europees en Belgisch niveau. Minister van ontwikkelingssamenwerking Michel nam het initiatief om een groep leerlingen de kans te geven om met elkaar in debat te gaan over de problematiek van kindsoldaten en nadien hun vragen en bekommernissen over te maken aan de minister en mevrouw Coomanswamy. De Belgische Coalitie tegen het gebruik van kindsoldaten zorgde voor de omkadering van de jongeren.

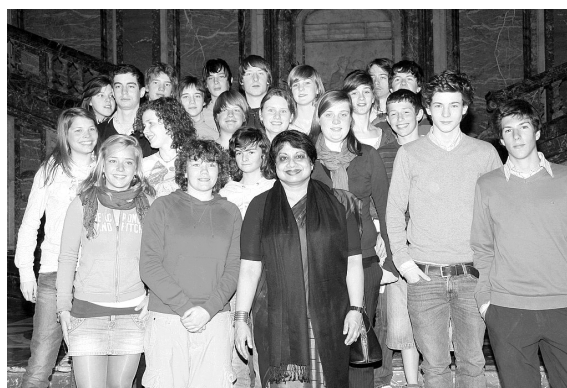
De jongeren (uit het Sint-Rita College van Kontich en het Koninklijk Atheneum van Ukkel) waren bijzonder gemotiveerd en geëngageerd en stelden heel gerichte vragen en gingen enthousiast de discussie aan met elkaar. Tijdens het debat was er duidelijke unanimiteit onder de jongeren dat kindsoldaten niet mogen worden gestraft voor hun daden. Zo verwezen de jongeren naar het feit dat kindsoldaten tot wandaden worden gedwongen en vaak gedrogeerd zijn als ze tot gruweldaden over gaan.

Heel wat meer onenigheid was er over de vraag of jongeren er al dan niet vrijwillig voor kiezen om bij het leger te gaan. Een deel van de jongeren argumenteerde dat de meerderheid van de kinderen niet worden ontvoerd maar zelf de stap zetten om zich bij het leger aan te sluiten. Maar kan je nog van een vrije keuze spreken als jongeren geen andere uitweg zien om aan de armoede, honger en terreur te ontsnappen?

Een andere vraag die werd gesteld was of het arresteren en berechten van de krijgsheren een einde kan maken aan het probleem. De jongeren kwamen tot de conclusie dat dit een eerste stap in de goede richting zou zijn, als afschrikmiddel naar andere overtre-

ders, maar dat het probleem veel dieper zit dan een paar individuele misdadigers die kinderen als soldaat inlijven. Om echt een einde te maken aan de rekrutering van kindsoldaten moeten de onderliggende oorzaken worden aangepakt: armoede, gebrek aan onderwijs, gebrek aan opleidingsmogelijkheden en werkgelegenheid. Pas dan zullen kinderen minder snel genoodzaakt worden om de stap te zetten om zich bij een leger aan te sluiten.

Tot slot hadden de leerlingen een heel simpele maar duidelijke boodschap: ZONDER OORLOG, GEEN KINSDOLDATEN!

Tijdens een persmoment in het Egmontpaleis kregen de jongeren de kans om hun vragen en bekommernissen rechtstreeks mee te delen aan de minister en mevrouw Coomanswamy, die beiden onder de indruk waren van de gedrevenheid van de jongeren en de gerichtheid van hun vragen. (copyright foto:dimitri.ardelean@diplobel.fed.be)

Aandachtspunten van de Belgische Coalitie tegen het gebruik van kindsoldaten

De Belgische Coalitie tegen het gebruik van kindsol-

daten kreeg tijdens het persmoment ook de kans om het woord te nemen en maakte van de gelegenheid gebruik om de minister te bedanken voor het engagement van België in de strijd tegen kindsoldaten en te onderstrepen dat de Coalitie hoopt dat ook in de toekomst België verder zal ijveren om het punt hoog op de politieke agenda te houden.

De afgelopen jaren werden belangrijke overwinningen geboekt in de strijd tegen het gebruik van kinderen in gewapende conflicten. De grootste vooruitgang is merkbaar op het juridisch en normatief vlak met de totstandkoming van een internationaal regime bestaande uit een geheel van internationale, regionale en nationale instrumenten ter bescherming tegen de rekrutering en het gebruik van kinderen in gewapende conflicten. Zo is er de totstandkoming van de Principes en Engagements van Parijs in 2007, de actieve rol van het Internationaal Strafhof en regionale tribunalen in het ter verantwoording brengen van individuen die zich blijvend schuldig maken aan het rekruteren van kinderen, alsook het uitbouwen binnen de VN van een *Monitoring en Reporting Mechanisme* (MRM) en de *Security Council Working Group on Children and Armed Conflict* (SCWG-CAAC) in uitvoering van resolutie 1612 uit 2005.

De Belgische regering heeft steeds een prominente rol gespeeld bij deze initiatieven. Hierbij denken we onder andere aan de senaatsresolutie inzake kinderen in gewapende conflicten uit 2006 en de toespraak die gehouden werd in de Veiligheidsraad door de voormalige eerste minister op 25 september 2007, alsook de expliciete vermelding van kindsoldaten in het nieuw regeerakkoord als prioritair aandachtspunt binnen de ontwikkelingssamenwerking en de verschillende verklaringen die minister Michel hieromtrent reeds heeft afgelegd.

Desondanks blijft er nog een lange weg af te leggen. We merken dat het aantal kindsoldaten amper afneemt en volgens recente cijfers worden wereldwijd nog steeds meer dan 250.000 kinderen ingezet in gewapende conflicten. De belangrijkste uitdaging ligt dan ook niet zozeer in het ontwikkelen van nieuwe instrumenten, maar in de vertaling van het politiek engagement van de afgelopen jaren in concrete verbeteringen in de dagdagelijkse realiteit van kinderen in conflictgebieden.

De Belgische Coalitie verwacht dat de Belgische regering haar engagement onverminderd verder zet, meer in het bijzonder met betrekking tot een effi-

ciënte en consequente toepassing en naleving van het internationale regime ter bescherming van kinderen in gewapende conflicten.

De Belgische Coalitie vraagt van de Belgische regering ook bijzondere aandacht voor de situatie in de Democratische Republiek Congo. Zo blijkt uit recente informatie van UNICEF en van Amnesty International dat na een korte pauze de gewapende groepen in de DRC opnieuw begonnen zijn met het rekruteren van kindsoldaten. “Juist na het tekenen van de akkoorden van 23 januari, was er een daling van het rekruteren van kindsoldaten in Noord-Kivu, maar dat is de laatste 2 maanden niet meer het geval”, zegt Julien Harneis, van UNICEF in de DRC. Sinds januari werden ongeveer honderd kinderen gerekruteerd door verschillende gewapende groepen. Amnesty International maakt gewag van rekrutering door de CNDP van Laurent Nkunda’s, de Mayi-Mayi, en de Rwandese FDLR. Sinds januari werden ook 300 kindsoldaten gedemobiliseerd, maar een groot deel onder hen kan niet terug naar hun familie omdat de kans dat ze opnieuw worden ingelijfd nog veel te groot is. Volgens Julien Harneis zouden op dit ogenblik een 2.000 à 3.000 kinderen van 12 tot 18 jaar zijn ingelijfd bij gewapende groeperingen.

Amnesty International heeft ook getuigenissen verzameld van illegale opsluiting en in sommige gevallen mishandeling en foltering van kindsoldaten door veiligheidstroepen van de overheid, alsook het illegaal inzetten van kinderen als dragers voor munitie of ander materiaal door het reguliere regeringsleger. (Volgens de Kaapstad principes van 1997 is iedere persoon jonger dan 18 jaar die behoort tot een geregeld leger of een gewapende groep een kindsoldaat. Ook wanneer ze kok, drager of boodschapper zijn en zij die zulke groepen vergezellen. De term kindsoldaat verwijst dus niet enkel naar een kind dat een wapen draagt of heeft gedragen.)

De Belgische Coalitie gelooft dat het implementeren van alle beschikbare resoluties en het gebruiken van de voorhanden zijnde instrumenten, samen met het opdrijven van de diplomatieke inspanningen kan helpen om het rekruteren van kindsoldaten in de Democratische Republiek Congo en elders in de wereld tegen te gaan.

Hierbij is het echter ook belangrijk niet alleen aandacht te hebben voor de rekrutering van kindsoldaten en de bestraffing van de overtreders, maar ook voldoende aandacht te hebben voor preventie en reïntegratie. Daarom blijft de Belgische Coalitie te-

gen het gebruik van kindsoldaten ook hameren op het belang van een omvattende langetermijnbenadering inzake de ontwapening, demobilisatie en reïntegratie van kindsoldaten en vraagt ze aan de Belgische regering een dergelijke benadering te hanteren binnen de eigen projecten en programma's alsook een dergelijke benadering te promoten en te ondersteunen binnen de multilaterale fora waarvan het lid is.

Discussie met Mevrouw Coomarswamy en het middenveld

Na de ontmoeting met de jongeren, had in de namiddag een discussie plaats tussen mevrouw Coomarswamy en het middenveld. De discussie werd geleid door de heer Grauls, voorzitter van het Directiecomité van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

In de inleiding wees de heer Grauls op het uitgebreid juridisch kader dat vandaag beschikbaar is om kinderen in conflictgebieden beter te beschermen en de actieve rol die de Belgische overheid hierbij al verschillende jaren speelt (o.a. de strijd tegen clustermunitie en het gebruik van lichte wapens is in dit kader relevant alsook de aandacht voor kindsoldaten en seksueel geweld binnen het Belgische beleid). De heer Grauls wees in dit kader ook op het belang om aandacht te besteden aan de indirecte impact van oorlog op kinderen en de rol die de Belgische ontwikkelingssamenwerking in dit kader kan spelen. Zo is eind mei de nieuwe strategienota kinderrechten in ontwikkelingssamenwerking overgemaakt aan het parlement waarin bijzondere aandacht wordt gevraagd voor de rechten van kinderen wereldwijd en waarin er bijzondere aandacht wordt besteed aan de problematiek van kindsoldaten.

Mevrouw Coomarswamy sloot zich bij de heer Grauls aan en onderstreepte eveneens het belang van de bescherming van de rechten van alle kinderen en vroeg om meer aandacht voor de basisrechten van kinderen in conflictgebieden. Het is belangrijk niet enkel te focussen op de problematiek van kindsoldaten, maar ook oog te hebben voor de indirecte gevolgen van oorlog en conflict op kinderen (tijdens de daaropvolgende discussie werd hier verder op ingegaan en werd de vraag gesteld of het mandaat van de Speciaal Vertegenwoordiger niet in

deze richting moet worden uitgebreid). Anderzijds moeten de onderliggende oorzaken van conflicten en het rekruteren van kindsoldaten worden aangepakt om effectieve verandering mogelijk te maken.

Mevrouw Coomarswamy wees op een aantal belangrijke realisaties van de voorbije jaren:

- het werk dat de *Security Council Working Group on Children and Armed Conflict* verricht en dat er toe bijgedragen heeft dat de problematiek van kindsoldaten nu centraal op de agenda staat van de Veiligheidsraad;
- de inspanningen van het Internationaal Strafhof en de regionale tribunalen om oorlogsmisdadigers te vervolgen.

Mevrouw Coomarswamy wees ook op de actuele discussie binnen de VN in dit kader: moet er eerst vrede komen en dan gerechtigheid of kunnen beide op hetzelfde ogenblik worden nagestreefd?

Mevrouw Coomarswamy vroeg om na te denken over de veranderende natuur van conflicten en het ontstaan van nieuwe problemen die om onze aandacht vragen:

- meer en meer krijgen conflicten een intern karakter waarbij de burgerbevolking de eerste slachtoffers zijn;
- de gevolgen van terrorisme en de strijd tegen het terrorisme;
- kinderen in detentie;
- gerichte aanslagen op scholen (ideologisch geïnspireerd, school en onderwijs als een bedreiging);
- het transnationaal inzetten van kindsoldaten;
- criminele groepen versus milities

Mevrouw Coomarswamy onderstreepte dat ze bijzonder tevreden is met de rol die België speelt in de Veiligheidsraad en het budget dat België investeert en vraagt dat België ook in de toekomst verder zijn diplomatieke rol blijft spelen.

Tijdens de discussie met het middenveld werd dieper ingegaan op de aangehaalde punten en werden een paar andere punten onder de aandacht gebracht. Zo werd bijkomende uitleg verschaft over de werking van het *Monitoring en Reporting Mechanisme* het extraterritoriale beginsel. Er werd gewezen op het belang van correcte data voor rapportering en het toegankelijk maken van de data.

Vanuit het middenveld kwam de opmerking dat veel geld gaat naar het opstellen van rapporten. Maar wat met de directe noden van de kinderen en jongeren op het terrein? Er werd gewezen op de nood-

zaak om meer aandacht te hebben voor de reïntegratie van jongeren, want zij vallen vandaag vaak uit de boot omdat ze hun plaats niet vinden in de reïntegratieprojecten die veelal op jongere kinderen zijn gericht. Daar ligt een belangrijke uitdaging voor de komende jaren: hoe deze jongeren terug een plaats geven in de samenleving? Want als daar niet voldoende aandacht en middelen worden voor vrijgemaakt wordt de kans op hermobilisatie van deze groep jongeren heel groot. In de discussie werd de

rol van lokale NGO's in dit kader onderstreept en de noodzaak om bij de herintegratie niet enkel te focussen op de ex-kindsoldaten maar de hele gemeenschap te betrekken. Het is belangrijk te vertrekken vanuit een lokale dynamiek en te werken met lokale structuren en groepen (NGO's, maar bijvoorbeeld ook jeugdbewegingen).

Belgische coalitie tegen het gebruik van kindsoldaten Coalition belge contre l'utilisaton d'enfants soldats

De Belgische coalitie tegen het gebruik van kindsoldaten (1999) ondersteunt de activiteiten van de Internationale coalitie tegen kindsoldaten. De Coalitie bestaat uit volgende NGO's: Amnesty International Vlaanderen, Amnesty International Belgique-francophone, Pax Christi Vlaanderen, Plan België, UNICEF België, VICngo en DCI-Vlaanderen.

De Belgische Coalitie tegen het gebruik van kindsoldaat wil op de eerste plaats de Belgische overheid aansporen om de kindsoldaten problematiek hoog op de politieke agenda te houden. Daarnaast onderneemt de Coalitie activiteiten om het grote publiek te sensibiliseren. Zo neemt de Belgische Coalitie deel aan de **Rode Handen Campagne**: een wereldwijde actie om wereldwijd 1 miljoen rode handafdrukken te verzamelen. Meer info op www.kindsoldaat.be of www.redhandday.org.

Actualiteit: UNCTAD XII in actie

door Karin WILMS
'Entrepreneurial Skills Advisor' bij de 'Regional Department of Community Development'
in Bolgatanga, Ghana

"It's a talking show" antwoordde menig mede-taxipassagier in Accra op de vraag "what do you think of the UNCTAD that is held today?". En dat was het in zekere zin natuurlijk ook – besproken werden de kansen en obstakels van globalisering voor ontwikkeling. Staatshoofden, ministers en vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld waren in Accra bijeen van 20 tot 25 april voor de 12de VN Conferentie over Handel en Ontwikkeling (UNCTAD XII). Behalve gepraat waren er ook een paar tastbare elementen aanwezig, zoals een variëteit aan Afrikaanse artiesten als illustratie van de creatieve economie en de uitreiking van de 'Women in Business Award'.

Achtergrond

Haar voornaamste doel is om met betrekking tot deze onderwerpen assistentie te verlenen aan ontwikkelingslanden zodat zij mogelijkheden op deze terreinen kunnen om zetten in ontwikkelingsvoor-

delen, en zodat zij volledig zullen participeren in de wereldeconomie. UNCTAD houdt elke vier jaar een ministeriële conferentie om de kernaspecten van handel en ontwikkeling te bespreken en om het mandaat en de prioriteiten van UNCTAD vast te leggen.

Photo # 174995 – UN Photo/Eskinder Debebe

De 12de conferentie van UNCTAD vond plaats in Accra. Op zondag 20 april opende Secretaris-generaal Ban Ki-Moon de conferentie met *groot genoegen en bezorgdheid*. Deze zorg was vooral gestoeld op de klimaatverandering en de stijgende voedselprijzen. In daaropvolgende toespraken werd deze bezorgdheid door anderen onderstreept en werd herhaaldelijk vermeld dat de nadruk moet liggen op *aid for trade*, dat de regionale economische integratie in Afrika moet worden versterkt, dat er meer investeringen in Afrika moeten worden gedaan, dat de Doha ronde zeker een positieve uitkomst moet hebben voor Afrika en dat partnerschappen essentieel zijn

om de millenniumdoelstellingen te bereiken. De urgentie om in actie te schieten werd ook meermalen uitgesproken. De volgende dag werd dan ook gestart met een sessie *Trade and development for Africa's prosperity – action and direction*. UNCTAD secretaris-generaal Supachi Panitchpakdi benadrukte dat het deze conferentie moest gaan om actie. De directeur-generaal van de WTO, Pascal Lamy, zei dat de richting duidelijk is en dat het nu tijd was om daarnaar te handelen. Volgens de president van Sierra Leone, Ernest Bai Koroma, dienden deze acties *brave en bold* te zijn.

Creatieve industrie

Het festival bestond uit verschillende activiteiten; er werd een Nigeriaanse film gedraaid, verschillende dansgroepen en muzikanten traden op, er werd een modeshow gehouden en op het conferentierrein verkochten vele kunstenaars hun waar. Ook werd het *Creative Economy Report* gepresenteerd: deze eerste studie legt uit dat het samenbrengen van moderne bedrijven, technologie en cultuur een groot potentieel behelst voor ontwikkelingslanden om hun onaangeraakte creatieve bronnen om te zetten in economische groei. De creatieve industrieën behoren bij de meest dynamisch groeiende sectoren in de wereldhandel. In de periode 2000-2005 is de handel in creatieve goederen en diensten gegroeid met een jaarlijkse stijging van gemiddeld 8.7 procent. Ondanks het enorme talent laat het rapport zien dat Afrika verantwoordelijk was voor minder dan 1 procent van de globale creatieve export over de jaren 2000-2005. Gesteld wordt dat vele ontwikkelingslanden nog niet in staat zijn om hun creatieve capaciteiten in te zetten voor ontwikkeling doordat zij bijvoorbeeld een gebrek hebben aan bepaalde kennis en vaardigheden gerelateerd aan investeringen en marketing. Tijdens een van de sessies van UNCTAD XII werd geprobeerd een link te leggen tussen deze abstracte woorden en concrete daden: verschillende artiesten en kunstenaars kwamen bijeen om te spreken over enerzijds de moeilijkheden die zij ondervonden om ondernemer te worden en anderzijds de mogelijkheden die er waren om hiermee te gaan. Zo was de *International Trade Centre* (ITC) vertegenwoordigd om haar programma's toe te lichten die erop zijn gericht de positie van kleinschalig exportbedrijven te versterken, onder meer door het geven van trainingen en het uitvoeren van marktanalyses.

44

'Women in Business Award'

Tijdens de gehele conferentie werd de kracht van de vrouw geloofd en werd de nadruk gelegd op vrouwelijk ondernemerschap. Dit maakte het des te pijnlijker toen één van de panelleden op een gegeven moment opmerkte dat in het *Report of the Secretary General of UNCTAD to UNCTAD XII* geen enkele maal het woord *gender* voorkwam. Ook in de eindceremonie, toen alle onderhandelaars van het Accra Akkoord werden bedankt, waren er onder de 14 onderhandelaars slechts 2 vrouwen tegenover 12 mannen.

De *Women in Business Award* was wel concrete actie in dit kader, gelanceerd door Empretec, welk een initiatief is van de VN om ondernemerschap in ontwikkelingslanden te bevorderen. Vrouwen die werden ondersteund door het Empretec programma maakten kans op deze prijs. De bedrijven van de genomineerden varieerden van een drie-sterren hotel in Ethiopië, een wasserette in Brazilië, de producent van Afro-etnische kledij in Ghana en een schoonmaakbedrijf in Oeganda. De eerste prijs ging naar Sana Zaal Burgan die een bedrijf heeft opgezet gericht op internationaal *medisch toerisme*, om medische diensten in Jordanië te promoten. Haar bedrijf, genaamd *Med Grant* begon met een startkapitaal van US\$3,000 maar is nu ongeveer US\$450.000 waard. De tweede prijs ging naar Sapphira Nyabunwa uit Oeganda, die een professioneel schoonmaakbedrijf is begonnen met 800 werknemers over het gehele land. De derde prijs werd uitgereikt aan Augustine Hammond uit Ghana. Haar bedrijf *Jem Afrik Creations Ltd* maakt Afro-etnische kleding. Ze begon als enige werknemer maar groeide uit tot een bedrijf met subcontractors. Twee weken na de conferentie verscheen in de Ghanese krant *Daily Graphic* het bericht dat de Ghanese winnares de intentie heeft om een trainingsinstituut op te zetten voor het ontwerp- en kledingproductie, om de huidige kloof tussen onderwijs en de industrie op te vullen.

In hetzelfde schuitje

Erg tastbaar werd de situatie ook toen er op een gegeven moment geen stromend water meer was, wat verschrikte blikken op het toilet teweegbracht. Diezelfde dag was er tijdens een sessie ook een eerste *powercut*. De eerste was vrij humoristisch en de daaropvolgende zorgden ook nog wel voor een meer informele sfeer, maar na verloop van tijd begonnen toeschouwers de zaal te verlaten. Het gebrek aan elektriciteit kwam niet geheel tijdens de juiste sessie: op dat moment waren investeerders net in gesprek met overheidsfunctionarissen over het investeringsklimaat in Afrika. Volgens Mo Ibrahim, die jaarlijks 5 miljoen uitreikt aan een oud regeringsleider die heeft uitgeblonken in Afrikaans leiderschap, werkt hulp alleen maar als een aspirine en zijn er juist investeringen nodig. Eén van de criteria die de CEO's tijdens deze sessie gaven om te investeren, is dat het stabiel moet zijn in een land. De Secretaris-generaal van UNCTAD gaf een positieve draai aan de elektriciteitsproblemen – dit was juist het voorbeeld dat we met zijn allen in hetzelfde schuitje zitten.

Ambassadeur Johan Verbeke naar Libanon

Op 10 april werd Ambassadeur Johan Verbeke door de Secretaris-generaal benoemd tot **Speciaal Coördinator van de VN-Operaties in Libanon**, met de rang van Ondersecretaris-generaal. Hij zal instaan voor het begeleiden van het politieke proces in Libanon, met inbegrip van de regionale aspecten, en voor de coördinatie van alle VN-activiteiten in Libanon, via een nauwe samenwerking met de vredesoperatie UNIFIL, waaraan ook België een bijdrage levert.

Photo # 176747 - UN Photo/Paulo Filgueiras

Verbeke was tot nu toe **Permanent Vertegenwoordiger van België** bij de VN in New York, en zetelde sinds januari 2007 voor ons land in de Veiligheidsraad.

Hij is licentiaat filosofie en doctor in de rechten van de Universiteit Gent, en behaalde diploma's aan de universiteiten van Nancy en Yale.

In 1981 werd hij diplomaat (op post in Beiroet, Bujumbura, Santiago, Washington ...), was woordvoerder van het Departement, Eerste Afgevaardigde Directeur-generaal, en Kabinetschef.

De VVN dankt Johan Verbeke voor de vriendelijke en open samenwerking met onze Vereniging sinds zijn benoeming in New York, en wenst hem geluk en veel succes met deze nieuwe (toch zeker niet gemakkelijke) opdracht.

Als nieuwe Permanent Vertegenwoordiger in New York wordt de naam genoemd van Jan Grauls,

Directeur-generaal van de bilaterale en buitenlandse economische betrekkingen bij de FOD Buitenlandse Zaken.

Verkiezingen voor 15 leden van de Mensenrechtenraad

Op 21 mei werden in de Algemene Vergadering verkiezingen gehouden voor 15 leden van de Mensenrechtenraad. Zij zullen zetelen voor een termijn van drie jaar.

Zoals gebruikelijk bij VN-organen is ook de Raad (47 leden) samengesteld volgens een regionale verdeelsleutel: 13 zetels voor Afrika, 13 voor Azië, zes voor Oost Europa, acht voor Latijns-Amerika en de Caraïben en zeven voor de groep van *West-Europese en andere Staten*, WEOG. De leden van de Raad kunnen maar eenmaal worden herkozen; een absolute meerderheid van stemmen is vereist.

Zambia, Ghana, Burkina Faso en Gabon werden zonder problemen verkozen voor de vier vacante Afrikaanse zetels. De drie Latijns-Amerikaanse plaatsen gingen naar **Chili, Brazilië en Argentinië** en de twee Oost-Europese naar **Slowakije en Oekraïne**.

In deze groepen was er zoals dat heet een *clean slate*: evenveel kandidaten als er open plaatsen zijn.

Moeilijker lag het in de Aziatische groep: daar waren zes kandidaten voor vier plaatsen. **Japan, Bahrein, Zuid-Korea en Pakistan** haalden het tenslotte op Sri Lanka en Oost Timor.

De meest nipte verkiezingen waren er in de groep WEOG: twee vacatures die uiteindelijk gingen naar **Frankrijk** (123 stemmen), en het **Verenigd Koninkrijk** (120). Spanje verloor met 119 stemmen.

Voor Frankrijk en het VK wordt dit een tweede termijn, evenals voor Gabon, Ghana, Japan, Pakistan, Zuid-Korea, Oekraïne en Brazilië.

(NB: ter gelegenheid van 60 jaar Universele Verklaring van de Rechten van de Mens publiceren de VN achtergrondinformatie over het werk van de Mensenrechtenraad; U kunt die vinden, in Nederlandse vertaling, op de vernieuwde VVN website ...)

Lakhdar Brahimi: nieuw rapport, oude waarschuwingen

De Algerijn Lakhdar Brahimi werd op 5 februari door de Secretaris-generaal aangesteld als hoofd van een panel dat belast is met het onderzoek naar de aanslagen op de gebouwen van de VN in Algiers. Op 11 december 2007 werden daar kort na elkaar twee autobommen tot ontploffing gebracht: de eerste vlak bij het Hooggerechtshof, de tweede op de weg tussen het plaatselijke Hoofdkwartier van UNHCR en het gebouw van de VN. Daar waren de bureaus gevestigd van UNDP, het Voedselprogramma, ILO, UNIDO, UNAIDS, UNFPA ... Het gebouw werd met de grond gelijk gemaakt; er vielen 31 doden en in totaal 177 gewonden. Zeventien VN-medewerkers kwamen om. Het was de meest dodelijke aanval tegen de VN, sinds de aanslag op het Hoofdkwartier van de VN in Baghdad in 2003, waarbij Sergio Vieira de Mello omkwam, samen met 21 andere VN-medewerkers.

Photo # 170615 UN Photo/Mark Garten

Het rapport van Brahimi wordt binnen enkele weken verwacht, maar ter gelegenheid van de toekenning van een van de *Four Freedoms Awards* in Middelburg, op 24 mei (waarover hieronder meer) gaf hij in verschillende interviews alvast zijn uitgesproken meningen over de toestand van de VN in de wereld.

De VN worden niet langer beschouwd als de onaf-

hankelijke, onpartijdige, vredebrengende organisatie die ze eens was. Zo leidt de manier waarop VN vredestroepen aanwezig zijn in Afghanistan, Irak en Congo, maar zeer afwezig in de Palestijnse Gebieden en maar half aanwezig in Darfoer, tot een voor de Organisatie uiterst gevaarlijke situatie. **De VN-vlag beschermt niet langer. Ze is eerder het symbool van het falen om de onpartijdigheid te bewaren.**

Brahimi verwijt de Veiligheidsraad dat die beslissingen neemt die eigenlijk zeer moeilijk uitvoerbaar zijn, en hij verwijt de Secretaris-generaal dat die dat de Raad niet duidelijk maakt. Er worden geen middelen vrijgemaakt, er zijn niet voldoende troepen beschikbaar, de strijdende partijen zijn niet bereid mee te werken ...

Hij is ook teleurgesteld dat men de aanbevelingen die hij indertijd formuleerde, als hoofd van het *High Level Panel on UN Peace Operations*, in zijn veelbesproken rapport terzake (2000), het **Report on UN Peace Operations** dat de geschiedenis inging als het **Brahimi Rapport**, blijkbaar uit het oog heeft verloren. Toch vindt hij ze nog altijd zeer actueel.

Toen al stelde hij, in het onderdeel *Doctrine en Strategie*:

- De Raad moet zichzelf ervan overtuigen dat aan bepaalde *drempelvoorwaarden* voldaan is (uitvoerbaarheid, financiering ...) en moet daarom niet formeel tot een mandaat overgaan totdat de Secretaris-generaal definitieve toezeggingen heeft wat betreft levering van troepen en andere cruciale *mission support*.
- In gevaarlijke situaties moet er een duidelijke *chain of command* zijn, en eenheid van besluitvorming.
- In het algemeen moet de Raad meer terughoudend zijn in het inrichten van nieuwe vredesoperaties.
- **De Secretaris-generaal moet de Veiligheidsraad (durven te) vertellen wat die moet weten, en niet wat hij horen wil ...**

Vooraf over dit laatste toont Brahimi zich teleurgesteld. En dat terwijl er op dit ogenblik wereldwijd meer dan 100.000 VN-troepen zijn gestationeerd. Met de nodige risico's, voor de manschappen, maar vooral ook voor het imago van de VN. Een nieuw Rwanda, een nieuw Srebrenica, lijkt niet denkbeeldig.

Het ziet er naar uit dat we binnenkort een nieuwe, opnieuw zeer actuele, versie van het Brahimi Rapport onder ogen krijgen.

Veiligheidsraad debatteert over 'peacebuilding'

België maakt sinds januari opnieuw deel uit van het Organisatorisch Comité van de *Peacebuilding Commission (PBC)* van de VN. De *Peacebuilding Commission* heeft tot doel landen die uit een conflict komen te begeleiden bij hun politieke en economische heropbouw. Sinds haar oprichting in 2005 houdt de *Peacebuilding Commission* zich al bezig met Burundi en Sierra Leone. Met de overheden van deze landen werd een dialoog aangeknoopt en vredesopbouwende strategieën uitgewerkt.

De Minister van Buitenlandse Zaken toonde zich tevreden met deze Belgische opdracht. "De Peacebuilding Commission is een nieuw instrument dat ter beschikking staat van de VN. Hierdoor zal het engagement van de VN toenemen tegenover Staten die verzwakt uit een conflict komen. Studies hebben aangetoond dat ongeveer de helft van alle landen, die uit een gewelddadige situatie komen, binnen de vijf jaar in conflict hervallen. Vandaar het belang van de Peacebuilding Commission", aldus de minister, die er aan toevoegde dat België actief het ontstaan van dit instrument heeft gesteund.

De regering toont dan ook speciale belangstelling voor deze problematiek. Zo bracht de Staatssecretaris voor Buitenlandse Zaken, Olivier Chastel, op 19 en 20 mei 2008 een werkbezoek aan New York waar hij België vertegenwoordigde in de Veiligheidsraad ter gelegenheid van het themadebat over de consolidatie van de vrede na conflicten.

Photo # 178198 UN Photo/Jenny Rockett

De Staatssecretaris bracht in zijn uiteenzetting vier centrale punten naar voren:

- de bijdrage van burger-deskundigen;
- de terbeschikkingstelling van flexibele financiële middelen;
- partnerschappen tussen landen die steun ont-

- vangen enerzijds en de internationale gemeenschap anderzijds;
- coördinatie binnen de internationale gemeenschap.

Een rechtsstaat vestigen of heropbouwen in een land waar een conflict woedde is per definitie een werk van lange adem, zonder mirakeloplossingen, benadrukte Chastel. Daarbij zou de Veiligheidsraad **nieuwe pistes** moeten overwegen om de fundamenten voor duurzame vrede te leggen. In die context bevatte zijn interventie een aantal concrete voorstellen, zoals het oprichten van een **reserve van internationale experts** die ingezet zouden kunnen worden prompt nadat een conflict werd beëindigd. Ook zou in toenemende mate beroep kunnen worden gedaan op **flexibele mechanismen voor hulpfinanciering**, die een snelle impact hebben en ook rechtstreeks door de bevolking kunnen worden opgemerkt.

Het debat over *Post Conflict Stabilisation: Peace after War?* werd in de Veiligheidsraad gehouden op initiatief van de Britse Eerste Minister Gordon Brown. Het Verenigd Koninkrijk zat in mei de Veiligheidsraad voor. Het gaat er om, het optreden van de VN en van de internationale gemeenschap te verbeteren om een duurzame stabilisering na afloop van een conflictsituatie te kunnen verzekeren en zo te vermijden dat het conflict heropflakert na het sluiten van een vredesakkoord.

Nieuws van de internationale straftribunalen

Cedric REYNGAERT

Internationaal Strafhof

Op 28 april 2008 besliste het Internationaal Strafhof, op verzoek van de aanklager, om het aanhoudingsbevel tegen Bosco Ntaganda, alias *The Terminator* openbaar te maken. Ntaganda wordt ervan beschuldigd kinderen onder 15 jaar gerekruteerd te hebben om actief deel te nemen aan vijandigheden in Ituri, in de Democratische Republiek Congo. Het gaat om het vierde aanhoudingsbevel dat het Hof al heeft uitgevaardigd met betrekking tot de situatie in Congo.

Speciaal Hof voor Sierra Leone

Intussen is het proces tegen de voormalige president van Liberia, Charles Taylor, opnieuw van start ge-

gaan in Den Haag. Taylor wordt ervan beschuldigd, het bevel gegeven te hebben tot oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid in Sierra Leone. Alle details van het proces zijn te volgen op <http://charlestaylortrial.org/>.

Cambodja-tribunaal

De onderzoeksrechters hebben het onderzoek naar de verantwoordelijkheid van Duch, de chef van de *foltergevangenis* van de Rode Khmer in Phnom Penh, afgerond. Verwacht wordt dat het proces tegen Duch later dit jaar van start kan gaan. Duch is de eerste verdachte die wordt berecht voor het Cambodja-tribunaal.

Rwanda-tribunaal

Op 5 mei 2008 begon het proces tegen de voormalige minister van Binnenlandse Zaken van Rwanda, Callixte Kalimanzira. Hij wordt ervan verdacht een belangrijke rol te hebben gespeeld in de genocide in Rwanda in 1994.

Joegoslavië-tribunaal

Op 3 april 2008 sprak het Joegoslavië-tribunaal Ramush Haradinaj, de voormalige eerste minister van Kosovo, vrij van betrokkenheid bij oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid in Kosovo in 1999. Haradinaj was toen een bevelhebber van het UCK, het Kosovaars Bevrijdingsleger. De vrijspraak van Haradinaj werd in Kosovo uiteraard op gejuich ontvaard.

Een nieuwe directeur-generaal voor WIPO

48

Op 13 mei werd de Australiër **Francis Gurry** voorgedragen als de nieuwe Directeur-generaal van WIPO (*World Intellectual Property Organization*), de Gepecialiseerde Organisatie die zich bezig houdt met de bescherming van de intellectuele eigendom. De voordracht moet nog worden bevestigd door de Algemene Vergadering van WIPO die in september bijeenkomt. Gurry zal dan in dienst treden op 1 oktober. De benoemingscommissie koos hem uit een lijst van oorspronkelijk 15 kandidaten. Hij is al jaren werkzaam bij de organisatie, meest recent als onderdirecteur-generaal. Mr. Gurry wordt er pas de vierde Directeur-generaal.

WIPO, opgericht in 1967, en sinds 1973 een van de jongste Gespecialiseerde Organisaties van de VN, is eigenlijk de voortzetting van het **Bureau voor de Bescherming van de Intellectuele Eigendom**, meer bekend onder de Franse naam **BIRPI**: *Bureaux Internationaux Réunis pour la Protection de la Propriété Intellectuelle*, opgericht in 1893.

BIRPI op zijn beurt was ontstaan door een samenvoeging van de administraties van de **Unie van Parijs (1883)** voor de Bescherming van de Industriële Eigendom (uitvindingen, patenten, industriële ontwerpen, alles wat te maken heeft met industrie en handel) en de **Unie van Bern (1886)** voor de Bescherming van Auteursrechten op literaire, muzikale, artistieke werken, later aangevuld met kleinere Unies voor de bescherming van fotografische en audiovisuele werken.

Het doel van WIPO is, de bescherming van handelsmerken en patenten die in een van haar Lidstaten worden erkend, uit te breiden tot alle Lidstaten; formeel zijn dat de leden van de beide Unies. Een uiterst belangrijke opdracht, gezien de opvattingen van bijvoorbeeld de communistische en Aziatische landen (in die periode toch!), over intellectuele eigendom. Sinds 1970 bestaat ook de mogelijkheid om patenten en dergelijke rechtstreeks bij WIPO te registreren.

Bijna vanzelfsprekend heeft de organisatie ook een belangrijke taak op het gebied van steun aan ontwikkelingslanden: opleiding en training, en financiële steun, zijn onontbeerlijk in deze gecompliceerde materies.

Een bijzonderheid aan WIPO is wel de financiering: alle patenten etc. die er worden geregistreerd, dat wil zeggen onder de eerste *cluster*, die van de industriële eigendom, zijn inkomsten genererend. Deze inkomsten uit verleende diensten bedragen wel viermaal zoveel als de gezamenlijke contributie van de leden.

De zetel van WIPO is in Genève. Er is een Uitvoerend Comité (de leden van de Uitvoerende Raden van de beide Unies) en een Conferentie, of Assemblee, eigenlijk de Algemene Vergadering, van de 184 leden die om de twee jaar bijeenkomt. Het Secretariaat, het **Internationaal Bureau**, vervult de administratieve en organisatorische taken.

WIPO is een van die VN-organisaties, zo weinig bekend bij het grote publiek maar toch zo belangrijk in de internationale samenwerking, die eigenlijk de **stille motoren** zijn van de VN.¹

Wereldwijd aandacht voor de voedselcrisis

Ook in de context van de VN wordt allereerst aandacht geschonken aan de recente problemen rond voedselveiligheid, bio-energie, stijgende voedselprijzen..

De **Economische en Sociale Raad** wijdde in mei een speciale zitting aan het probleem; daarbij werd met name gesproken over de structurele oorzaken en werd gewaarschuwd voor de gevolgen die zullen leiden tot andere crisissituaties.

De nieuwbenoemde **Speciale Rapporteur voor het recht op voedsel** van de Mensenrechtenraad, onze landgenoot **Olivier De Schutter**, belegde op 2 mei een persconferentie over deze problematiek. Hij wees op vijf oorzaken van de crisis waar onmiddellijke actie nodig is:

- stop de *blinde* zoektocht naar bio-energie; nieuwe investeringen in agri-fuels zijn onverantwoord;
- de structurele oorzaken moeten worden geïdentificeerd;
- de invloed van internationale handelsakkoorden onderzocht;
- concentratie in de voedselproductie en in de distributiesector leidt tot enorme machtsconcentratie in de sector, en tot onverantwoorde eenzijdige prijsvaststellingen;
- speculatieve investeringen in voedingsproducten stijgen op nooit geziene wijze.

Aan al deze oorzaken moet op korte termijn iets worden gedaan. De Schutter vraagt om een **Bijzondere Zitting van de Mensenrechtenraad** over de problematiek; hij noemde de crisis een *stille tsunami* die iedereen heeft overvallen en waarvan de gevolgen niet te overzien zullen zijn.

Onder leiding van de Secretaris-generaal kwam al een **International High Level Task Force voor de Wereldwijde Voedselcrisis** tot stand, die in mei zijn eerste bijeenkomst hield. Deze Task Force brengt de directeurs van de VN Organisaties, de Wereldbank en het IMF bijeen, samen met internationale deskundigen. Ze werken aan een wereldwijd actieplan. (De Task Force opende op 13 mei een speciale website: www.un.org/issues/food/taskforce)

Onnodig te zeggen dat ook de **Voedsel- en Landbouw Organisatie** zich intensief met deze problemen bezig houdt. Op een speciale *Voedseltop* in Rome, in juni, zullen onder meer de voorstellen van de Task Force worden besproken.

Four freedoms awards voor Lakhdar Brahimi en Jan Egeland

Op 28 mei werden in Middelburg (NL) de jaarlijkse **Four Freedoms Awards** uitgereikt, dit jaar aan de gewezen Duitse President von Weizsäcker, aan de Britse schrijfster en religiedeskundige Karen Armstrong, aan Jan Egeland, gewezen Ondersecretaris-generaal voor Humanitaire Aangelegenheden en Noodhulp, en aan Lakhdar Brahimi, onder meer voor zijn werk als gewezen Speciaal Vertegenwoordiger van de VN in Afghanistan en Irak.

De *Four Freedoms* onderscheidingen verwijzen naar de *Four Freedoms* die door President Roosevelt werden voorgesteld in zijn *State of the Union* toespraak tot het Amerikaanse Congres, op 6 januari 1941. Roosevelt deed daarmee een oproep tot het Amerikaanse volk om Europa bij te staan in de oorlog tegen Nazi Duitsland. Het ging met name om de verdediging van fundamentele waarden als de *Freedom of speech*, de *Freedom of religion*, de *Freedom from fear* en de *Freedom from want*.

Ze werden neergelegd in de tekst van het *Atlantisch Handvest* van augustus 1941 (de basis voor de naoorlogse samenwerking, en voor de VN), en in de preambules van het VN-Handvest en van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Desondanks blijft de verwezenlijking van deze vrijheden een onvoltooide en blijvende opdracht. Om die opdracht levend te houden werd in 1950 in New York een *Franklin and Eleanor Roosevelt Institute* opgericht, dat studies verricht, en jaarlijks onderscheidingen uitreikt aan diegenen die zich bijzonder hebben ingezet voor de vrijheden en rechten van de mens. In het verleden gingen deze onderscheidingen al naar Olof Palme, Vaclav Havel, Simon Wiesenthal, Perez de Cuellar, de Dalai Lama, Nelson Mandela, Kofi Annan, Mohamed ElBaradei ...

Sinds 1982 worden ze beurtelings uitgereikt in New York (in Hyde Park, het huis van de Roosevelts) en in Middelburg, waar de Roosevelt Stichting, de Roosevelt Academy, en het Roosevelt Studiecen-

trum verwijzen naar de Zeeuwse roots van de familie Roosevelt, die liggen in Oud-Vossemeer, op het eiland Tholen.

(Meer over de awards en over de activiteiten van de Roosevelt Stichting, met name in dit jaar van UVRM 60: www.fourfreedoms.nl.)

Noot

- 1 VN-Forum, periodiek van de NVVN, Speciaal nummer 1995/4: *De Gespecialiseerde Organisaties: stille motoren van het VN-systeem.*

REGIONAAL
INFORMATIECENTRUM
VAN DE VERENIGDE NATIES
RÉSIDENCE PALACE
Blok C2, 7de en 8ste verdieping
Wetstraat 155
1040 Brussel - België
T. +32 (0)2 788 84 84
F. +32 (0)2 788 84 85
info@unric.org
www.unric.org

VN-KANTOREN
VOOR BELGIË

VERENIGDE NATIES UN OFFICE

Brussel
T.+32-2-513-22-51
www.un.org

UNHCR

Bureau van de Hoge
Commissaris van de
Verenigde Naties voor
Vluchtelingen
Regionaal Bureau voor
België, Luxemburg en
de Europese Instituties
T.+32-2-649-01-53
belbr@unhcr.org
www.unhcr.org

FAO

Voedsel- en Landbouw-
organisatie Verbindingsbureau
met de EU en België
T.+32-2-204-07-40
fao_lobr@fao.org
www.fao.org

ILO

Internationale
Arbeidsorganisatie
Bureau voor de Europese
Unie en de Beneluxlanden
T.+32-2-736-59-42
brussels@ilo.org
www.ilo.org

UNICEF

Kinderfonds van de VN
T.+32-2-513-22-51
brussels@unicef.org
www.unicef.org

IMF

Internationaal Monetair Fonds
Bureau te Brussel
T.+32-2-289-28-40
www.imf.org

UNIDO

Organisatie van de
Verenigde Naties voor
Industriële Ontwikkeling
T.+32-2-511-16-90
office.brussels@unido.org
www.unido.org

UNAIDS

Gezamenlijk VN-programma
inzake HIV/Aids
T.+32-2-502-98-25
haveauxd@unaids.org
www.unaids.org

UNODC

Bureau van de VN voor
Drugs en Criminaliteit
T.+32-2-289-51-75
piero.bonadeo@unodc.org
www.unodc.org

UNU

Universiteit van de VN
T.+32-50-47-11-00
pvantorre@cris.unu.edu
www.cris.unu.edu

UNDP

Ontwikkelingsprogramma
van de VN
T.+32-2-505-46-20
undp.brussels@undp.be
www.undp.org

WFP

Wereldvoedselprogramma
T.+32-2-500-09-10
WPF.Brussels@wfp.org
www.wfp.org

UNEP

Milieuprogramma van
de VN Verbindingsbureau
voor de Europese Unie
T.+32-2-213-30-50
info@unep.be
www.unep.org

WHO

Wereldgezondheids-
organisatie
T.+32-2-506-46-60
postmaster@who-eu.be
www.who.int

UNFPA

Bevolkingsfonds van de VN
T.+32-2-550-18-30
UNFPA-brussels@unfpa.be
www.unfpa.org

WIPO

Wereldorganisatie voor
Intellectuele Eigendom
T.+32-2-213-14-40
bucob@wipo.int
www.wipo.int

UN-HABITAT

Programma van de Verenigde
Naties voor Menselijke
Nederzettingen
Verbindingsbureau met
de Europese Unie en België
T.+32-2-503-35-72
unhabitat.admin@skynet.be
www.unhabitat.org

WERELDBANK

T.+32-2-552-00-52
infobrussels@worldbank.org
www.worldbank.org